

Studijní opora EK 013 Makroekonomie

Výuka předmětu v kombinovaném studiu

Výuka probíhá ve třech modulech, celkem 21 hodin (7 - 7 -7). Formou atestace je zkouška (5 kreditů).

Garant předmětu: doc. ing. Josef Vlček, CSc.

- Přednášející: doc. Ing. Josef Vlček, CSc.

- Cvičící: doc. Ing. Josef Vlček, CSc.; Mgr. David Zeman; (podle počtu studentů zapsaných v tutoriálu)

- Zkoušející: doc. Ing. Josef Vlček, CSc.

Obsah 1. modulu: Úvod do makroekonomie:

1. Úvodní tutoriál

1.1. Průvodce kurzu

1.2. Organizace studia

2. Průvodce studiem modulu - kapitoly 1 až 4

1. Úvodní tutoriál

1.1 Průvodce kurzu

Obsahová náplň předmětu:

1. Ekonomický systém (makroekonomické subjekty, základní ekonomické problémy a způsoby jejich řešení, klasifikace ekonomických systémů, mikroekonomická fundace makroekonomie, národohospodářský koloběh)
2. Ekonomie a ekonomika (ekonomické myšlení a hospodářská politika, příčiny státních zásahů do ekonomiky, základní makroekonomické veličiny, cíle a nástroje hospodářské politiky)
3. Výkonnost národního hospodářství a její měření (makroekonomický výstup, metody zjišťování HDP, nominální a reálný HDP, čistý ekonomický blahobyť, stínová ekonomika)

4. Dvousektorový model – spotřeba investice (celkové plánované výdaje, spotřební funkce, funkce úspor, poptávka po investicích, rovnovážný produkt, výdajový multiplikátor)
5. Agregátní poptávka, agregátní nabídka (agregátní poptávka a její struktura, agregátní nabídka a potenciální produkt, nabídkové a poptávkové „šoky“, makroekonomická rovnováha)
6. Ekonomický růst (pojetí ekonomického růstu a jeho zdroje, hlavní přístupy k ekonomickému růstu v soudobé makroekonomii, bariéry ekonomického růstu)
7. Ekonomický cyklus (pojetí ekonomického cyklu a jeho fáze, příčiny cyklického vývoje ekonomiky, důsledky ekonomického cyklu)
8. Peníze, bankovní soustava a trh peněz (charakter a formy soudobých peněz, bankovní soustava, poptávka po penězích a nabídka peněz, trh peněz, peněžní multiplikátor)
9. Inflace (definice a měření inflace, příčiny a typy inflace, důsledky inflace, protiinflační politika)
10. Nezaměstnanost (definice a měření nezaměstnanosti, příčiny nezaměstnanosti a její formy, ekonomické a sociální důsledky nezaměstnanosti, Phillipsova křivka)
11. Monetární politika (transmisní mechanismus, úloha centrální banky, cíle monetární politiky, nástroje monetární politiky)
12. Fiskální politika (veřejné finance, státní rozpočet, nástroje a cíle fiskální politiky, Lafferova křivka, automatické stabilizátory, vládní deficity a dluhy, důchodová politika státu)

Studijní literatura:

Základní:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-478-9

Doporučená:

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D.: Ekonomie 18. Vydání. Praha: NS Svoboda, 2007, ISBN 978-80-205-0590-3

MANKIW, N. G.: Zásady ekonomie. Praha: Grada Publishing, 1999, ISBN 80-7169-891-1

FRANK, H. R., BERNANKE, B. S.: Ekonomie. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0471-4

HOLMAN, R.: Ekonomie. Praha: C. H. Beck, 1999, ISBN 80-7179-255-1

Cíle výuky předmětu:

Po úspěšném a aktivním absolvování výuky:

a) **Student získá** základní přehled o mechanismu fungování národního hospodářství. Porozumí makroekonomickému koloběhu, makroekonomické rovnováze a ekonomickým fluktuacím v krátkém a dlouhém období. Bude znát podstatu základních makroekonomických veličin a modelů v makroekonomické teorii. Pochopí možnosti makroekonomické stabilizační politiky a bude schopen odhadnout její účinnost.

b) **Student bude umět** analyzovat vývoj reálné ekonomiky a predikovat důsledky hospodářské politiky vlády a centrální banky pro podnikovou praxi. Dokáže identifikovat příčiny makroekonomických poruch a bude umět navrhnout potřebná opatření v podniku. Bude umět interpretovat ekonomické ukazatele a na základě jejich skutečné vypovídací schopnosti dokáže odhalit manipulace s ekonomickými údaji.

c) **Student bude schopen** průběžně vyhodnocovat směr ekonomického vývoje země a komparovat jej se srovnatelnými ekonomikami. Na základě dostupných informačních zdrojů dokáže posoudit účinnost hospodářské politiky vlády. Bude schopen odhadnout správný čas pro uskutečnění nového investičního projektu, pro přechod na nový trh apod. U úspěšných studentů se v jejich dovednostech objeví schopnost zvažovat varianty možného ekonomického vývoje a systémový přístup k řešení podnikových problémů. V rámci tutoriálů si student bude kultivovat své argumentační schopnosti a bude veden k průběžnému sledování ekonomické situace v ČR.

Požadavky ke zkoušce:

Předmět EK 013 Makroekonomie je ukončen ústní zkouškou. Předpokladem pro její složení je:

- aktivní účast na výuce v jednotlivých modulech
- prostudování základní literatury a studijních opor
- splnění korespondenčních úkolů

1.2 Organizace studia

Formální stránka výuky:

Výuka předmětu "EK 013 Makroekonomie" (semestrální kurz) je rozdělena na kontaktní a distanční část a probíhá ve třech modulech. Kontaktní výuka (21 hodin) je realizována v rámci tří soustředění, jde o 7 + 7 + 7 hodin přímé výuky. V každém soustředění se uskuteční výuka jednoho modulu, který tvoří dvě povinné části: "**tutoriál**" a "**průvodce studiem**".

Převážná část kombinovaného studia předmětu EK 013 má sice distanční formu, avšak z hlediska pedagogického přístupu ke studentům a jejich možnostem spolupracovat s vyučujícím (tutorem), jde o průběžnou výuku. Na tutoriálech a ve studijních materiálech jsou zadávány úkoly, jejichž splněním student dokládá průběžnost svého studia. Komunikace s vyučujícím je zajištěna přes Internet (vlcek@vsh.cz) a v průběhu semestru může student navštívit konzultační hodiny učitele. V případě problémového tématu má možnost náslechnů přednášky či semináře prezenčního studia. Pokud mu nestačí konzultace telefonická či prostřednictvím výukového prostředí (IS), může si student domluvit individuální (event. kolektivní) konzultaci. Administrativu studia zajišťuje příslušná referentka studijního oddělení. Všechny kontakty mezi učitelem a studujícím probíhají v rámci informačního systému VŠH.

Časový harmonogram výuky a obsahové zaměření modulů:

1. modul = Úvod do makroekonomie (téma 1 - 4)
2. modul = Reálná ekonomika v krátkém a dlouhém období (téma 5 - 8)
3. modul = Makroekonomická stabilizační politika (téma 9 - 12)

Tutoriály:

Na **úvodním tutoriálu** na začátku semestru jsou studenti seznámeni, v rámci tzv. průvodce kurzu, s obsahem předmětu, s časovým rozvržením výuky jednotlivých tematických okruhů, s místem předmětu ve studijním plánu oboru, s povinnou literaturou, cílem výuky a s požadavky ke zkoušce. Je zde vysvětlen přístup k studijním oporám a způsob odevzdávání korespondenčních úkolů v informačním systému VŠH. Studentům je objasněn způsob hodnocení korespondenčních úkolů a termíny jejich odevzdávání. Je probrána celková organizace výuky.

Na **průběžném tutoriálu** (uprostřed semestru) učitel vyhodnocuje dosavadní práci studentů. Studenti musí zaslat vyřešené úkoly elektronicky před zahájením týdne konzultací. Učitel upozorní na závažné nedostatky a v případě potřeby obtížná témata vysvětlí.

Na **závěrečném tutoriálu** na konci semestru učitel vyhodnotí uložené úkoly z minulého tutoriálu a práci studentů za celý semestr. Upozorní na problémové otázky tematických okruhů ke zkoušce. Podle potřeby proběhne společná konzultace. Studenti jsou seznámeni s časovým harmonogramem zkoušek.

Průvodce studiem:

V této kontaktní části studia je proveden metodický výklad (přednáška) daného tematického celku. Studenti jsou seznámeni s tím, co budou studovat z povinné literatury, jaká úskalí je čekají při samostudiu a jak jim bude učitel pomáhat při studiu. Velká pozornost je věnována jejich práci se studijními oporami, které jim nahrazují bezprostřední kontakt s vyučujícím na cvičeních. Studijní opory jsou připraveny pro každý tematický okruh (kapitolu učebnice).

Výklad jednotlivých kapitol je z metodického hlediska strukturován tak, že je dodržována tato poslupnost: studijní cíle, klíčová slova, metodika výkladu (úvod do problematiky), studijní text (vlastní výklad tématu), shrnutí kapitoly (vyložené problematiky), úkoly k zopakování a procvičení, upozornění na další studijní zdroje. Na závěr modulu jsou uvedeny:

- správné výsledky úkolů, které byly uloženy v jednotlivých kapitolách;
- korespondenční úkoly, které musí student odeslat učiteli.

Studijní opory student najde v informačním systému v části studijní materiály předmětu EK 013 Makroekonomie. Zpětnovazební prvky výuky, tj. korespondenční úkoly, vyučující vkládají v informačním systému do položky odpovědníky. Vypracované úkoly studenti vkládají do odevzdavárny, event. přímo vyučujícímu.

Při studiu předmětu EK 013 student využívá tři informační zdroje:

- metodologický výklad učitele, který vychází z předepsané učebnice;
- kontaktní výuku v rámci tutoriálu a samostudia;
- předepsanou učebnici a metodické materiály

2. Průvodce studiem modulu "Úvod do makroekonomie"

Modul tvoří čtyři tématické okruhy. Každý je probírán samostatně, jako kapitola:

1. Ekonomický systém (pojetí ekonomického systému, základní ekonomické problémy a způsoby jejich řešení, národohospodářský koloběh)
2. Ekonomie a ekonomika (ekonomické myšlení a hospodářská politika, příčiny státních zásahů do ekonomiky, základní makroekonomické veličiny, cíle a nástroje hospodářské politiky)
3. Výkonnost národního hospodářství a její měření (makroekonomický výstup, metody zjišťování HDP, nominální a reálný HDP, čistý ekonomický blahobyť, stínová ekonomika)
4. Dvousektorový model – spotřeba a investice (celkové plánované výdaje, spotřební funkce, funkce úspor, poptávka po investicích, rovnovážný produkt, výdajový multiplikátor)

Výklad vychází ze základní učebnice VLČEK, J.: <i>Ekonomie a ekonomika</i> . Praha: Wolters Kluwer, 2009. <i>Odkazy použité v textu studijní opory se vztahují k uvedené učebnici.</i>
--

1. kapitola: Ekonomický systém

Studijní cíle. V této kapitole se seznámíte:

- se základními ekonomickými problémy a způsoby jejich řešení
- s pojetím ekonomického systému
- se základními ekonomickými subjekty
- s národohospodářským koloběhem

Klíčová slova:

tři základní ekonomické problémy, základní principy koordinace, ekonomické subsystémy (sektory), makroekonomie, vlastnické právo, ekonomický systém, národohospodářský koloběh, základní princip koloběhu, toková veličina

Metodika výkladu:

Ekonomie pojednává o hospodářských aktivitách lidí, v jejichž rámci si každý člověk obstarává prostředky na uspokojení svých potřeb. Znamená to, že ekonomie zkoumá zákonitosti hospodářského života společnosti a popisuje mechanismy jeho fungování. Každá ekonomika představuje velmi složitý a dynamicky se rozvíjející systém. Jeho základem jsou subjekty, které sledují své vlastní specifické cíle. Zajištění potřeb lidí, v podmínkách vzácnosti ekonomických zdrojů, nutí společnost k volbě určitého mechanismu, který by koordinoval činnost všech subjektů a reguloval jejich vzájemné vztahy.

Pro pochopení těchto mnohvrstevných a složitě strukturovaných vztahů si vytvoříme model ekonomického systému, ve kterém si v obecné rovině ukážeme řešení základních ekonomických problémů současné společnosti. CO vyrábět, JAK vyrábět, PRO KOHO vyrábět. Národohospodářský koloběh si zpočátku znázorníme v jednoduché ekonomice, kterou tvoří domácnosti a firmy. Následně přejdeme ke koloběhu ve standardní (čtyřsektorové) ekonomice, a v jeho rámci si budeme ilustrovat rovnováhu a nerovnováhu. Porozumění národohospodářskému koloběhu představuje východisko pro národohospodářské účetnictví.

Odvození ekonomického systému a rozvinutí pojmu národohospodářský koloběh vychází ze základních mikroekonomických znalostí o fungování dílčích trhů v ekonomice. Výklad vychází z obecných souvislostí a postupuje ke konkrétním jevům. Obtížnost tématu spočívá v jeho abstraktní úrovni. Pro porozumění textu je proto třeba aplikovat poznatky na příkladech z praxe.

Studijní text

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 5.1 - 5.4; kapitola 12.1

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

1.1 Základní ekonomické problémy a způsoby jejich řešení

Ekonomika jako celek se vyznačuje účelným chováním, které je projevem toho, jak daná společnost řeší tři základní a vzájemně související ekonomické (koordinační) problémy (otázky).

1) Co se má vyrábět, v jakém množství a kdy?

Jde o hledání takového souboru ekonomických statků, který by v daném čase maximálně uspokojil rozmanité potřeby všech lidí. Vzhledem k vzácnosti výrobních zdrojů jde vlastně o problém volby mezi různými alternativami výroby statků či služeb.

2) Jak vyrábět?

To znamená jaké výrobní zdroje a jaké technologie budou použity k výrobě. Řešení tohoto problému probíhá paralelně s hledáním odpovědi na první otázku. Z hlediska výrobců jde o nalezení optimální kombinace inputů, která umožní vyrobit požadované outputy.

3) Pro koho vyrábět? Kdo získá vyrobený output?

Občanská společnost musí rozhodnout, jak se má vytvořený národní produkt rozdělovat mezi různé jednotlivce a rodiny. Při rozdělování výsledků výroby jsou používány dva základní přístupy - rovnostářský a podle zásluh. Každý ovšem přináší určitá ekonomická a sociální rizika. Rovnostářské rozdělování nezajišťuje dostatečnou motivaci k pracovnímu výkonu. Zásluhový princip přináší nebezpečí diferenciací, která může vést až k sociální nerovnosti. Trvalým problémem je zajištění potřeb pro lidi, kteří se z různých objektivních důvodů nemohou účastnit pracovního procesu.

Z historie společenského vývoje vyplývá, že triáda CO, JAK, PRO KOHO může být řešena prostřednictvím tří principů koordinace: **zvyků (tradice) - příkazů - cenového systému**

- a) **Zvyky (tradice)** představují neuvědomělý, spíše instinktivní než záměrný způsob koordinace, který se prosazuje pod tlakem okolností. Malá pozornost je přitom věnována tomu, zda jsou používané postupy optimální a jak je lze zlepšit.

- b) **Příkazy (centrální koordinace)** používají všechny ekonomické systémy, protože předpokladem jejich dobrého fungování je určitý stupeň sociálního a právního pořádku. V demokratické společnosti se použití příkazů zpravidla opírá o konsens většiny, kdežto v totalitních systémech jde o nástroj prosazení zájmu nepočetného okruhu osob.
- c) **Cenový systém** je princip koordinace, který umožňuje každému subjektu rozhodnout o svých aktivitách a své budoucnosti na základě jednoho druhu informací, a to cen. Základem cenové koordinace je trh a jeho existence je spjata se svobodou podnikání. Na dílčích trzích kupující a prodávající obchodují s výrobními faktory a ekonomickými statky. Ceny, které vznikají na trhu (proto používáme název cenový systém), informují tržní subjekty, podněcují je k určité volbě a koordinují jejich činnost.

1.2 Makroekonomické subjekty ve smíšené ekonomice

Vývoj (reálné) ekonomiky je podmíněn rozhodnutími, jež přijímají domácí a zahraniční subjekty. Makroekonomie zkoumá rozhodování subjektů, které jsou agregovány v rámci sektorů, na úrovni celého národního hospodářství.

Pojem k zapamatování:

Makroekonomie (makros = velký) zkoumá reálný svět s jeho nedokonalostmi, analyzuje chování ekonomiky jako celku a používá k tomu agregátní veličiny (HDP, nezaměstnanost, inflaci aj.). Pracuje s rámcovými hypotézami, které se jí zdají být přijatelné jako průměrné vyjádření toho, jak se ekonomické subjekty chovají. Dominantním problémem v makroekonomii je všeobecná rovnováha, která je výsledkem systému vzájemných vztahů mezi velkým počtem individuálních subjektů.

Z hlediska zapojení ekonomických subjektů do koloběhu statků, služeb, výrobních faktorů, důchodů a výdajů, včetně jejich přerozdělování, rozlišujeme čtyři sektory: domácnosti, firmy (podniky), vládu (stát) a zahraničí.

- a) **Domácnosti** považujeme za ekonomické jednotky, které charakterizuje společné vlastnictví majetku a společné používání příjmů. Domácnosti vystupují na trzích na straně jedné jako prodávající výrobních faktorů (práce, půdy a kapitálu) a na straně druhé jako kupující ekonomických statků. Ze získaných důchodů odvedou daně státu a disponibilní část důchodu vynakládají na spotřebu a na úspory. Cílem domácností je trvalé zvyšování životní úrovně.
- b) **Sektor firem** reprezentují podnikatelské jednotky, které si od domácností najímají výrobní faktory. Ty používají k výrobě ekonomických statků, jež prodávají domácnostem, a v řadě případů i státu. Cílem firem je maximalizace zisku, jinak dlouhodobě neobstojí v konkurenčním boji.

- c) **Vláda (stát)** představuje specifický subjekt, který kontroluje, zda jsou dodržována dohodnutá pravidla "ekonomické hry" (právní rámec). Smyslem její ekonomické aktivity je odstraňovat negativní projevy trhu. Vybrané daně nepoužívá jen na transferové platby obyvatelstvu a subvence podniků, ale především na financování produkce veřejných statků a služeb. Pokud jsou její příjmy menší než výdaje, musí si půjčit peněžní prostředky na finančních trzích.
- d) **Sektor zahraničí** představují zahraniční subjekty (ne rezidenti), tj. domácnosti, podniky a vlády všech států, se kterými je daná země v ekonomickém kontaktu. Cizinci jsou odběrateli domácí produkce (kupují vyvážené zboží) a zároveň zvyšují nabídku na vnitřním trhu (prodávají zboží, které ekonomika dováží).

Uvedené subsystemy ve svém souhrnu tvoří kostru ekonomiky, kterou můžeme definovat celým souborem charakteristik. Za nejdůležitější z nich považujeme aplikovaný rozhodovací mechanismus, tzn. princip koordinace (viz část 1.1) a vlastnické vztahy, které určují úroveň svobody tržních subjektů, sociální spravedlnost, cíl systému atd.

Známe dva druhy **vlastnictví**: soukromé a veřejné (státní či obecní), ve smíšeném vlastnictví vždy jeden druh převládá. Vlastnictví je chápáno jako soubor vlastnických práv.

Pojem k zapamatování:

Vlastnické právo je oprávnění vlastníka (majitele) držet, užívat a svobodně nakládat se svým majetkem (prodat jej nebo pronajmout). Majitel má právo na výnosy, které mu přináší vlastněná věc. Úplná svoboda vlastnického práva neexistuje v žádné společnosti, protože vlastník při výkonu svého práva nesmí zasahovat do oprávněných zájmů jiného vlastníka.

Ekonomický systém je definován jako způsob organizace ekonomického života lidské společnosti. Model smíšené ekonomiky je budován na soukromovlastnických vztazích a používá princip koordinace, který je průnikem fungování trhu a vládních zásahů (Graf 5.1 na str. 98). Jeho součástí je i kvazisektor finančních služeb jenž zahrnuje instituce zabývající se finančním zprostředkováním (banky, pojišťovny, penzijní fondy apod.) Tyto instituce v rámci finančních trhů převádějí peněžní prostředky od subjektů vytvářejících úspory k subjektům, které si tyto úspory vypůjčují.

1.3 Národohospodářský koloběh toků příjmů a výdajů

Národohospodářský koloběh, jako tok služeb výrobních faktorů, tok statků, tok důchodů a tok výdajů, zobrazí celistvost ekonomiky a přiblíží její dvě stránky, peněžní a věcnou (reálnou). Analýza národohospodářského koloběhu nám pomůže nejen pochopit, jak funguje ekonomika jako celek, ale i zda jsou využity všechny zdroje, které jsou k dispozici a jak makroekonomický rámec ovlivňuje chování jednotlivých ekonomických subjektů.

Nejdříve prozkoumáme **koloběh v jednoduché dvousektorové ekonomice**. Předpokládejme, že společnost je tvořena pouze dvěma sektory, a to domácnostmi a firmami. Domácnosti vlastní výrobní zdroje (půdu, práci, kapitál) a jejich služby nabízejí na trzích výrobních faktorů. Firmy nakupují služby výrobních faktorů a využívají je k výrobě ekonomických statků, které následně nabízejí domácnostem. Za poskytnuté služby výrobních faktorů domácnosti získávají od firem důchody (mzdy, úroky, zisky a renty), které vynakládají na spotřebu, tzn. na nákup ekonomických statků od firem.

Podle základního **principu koloběhu** funguje každý sektor jako relativně samostatný (uzavřený). Znamená to, že v našem dvousektorovém modelu, se **souhrn toků vstupujících do sektoru rovná souhrnu vycházejících toků**. V koloběhu jsou tak zobrazovány jen hodnotově ekvivalentní akty směny – součet příjmů a výdajů se musí pro každý sektor rovnat.

V dvousektorovém modelu je zobrazena i vzájemná souvislost peněžního a věcného toku v ekonomice (Graf 12.1 na str. 242). **Tok** je ekonomická kategorie, která vyjadřuje pohyb určité veličiny za jednotku času, a je určen absolutním rozměrem v čase (např. vyrobený produkt za rok, mzda za měsíc). Věcný (fyzický) tok je představován tokem výrobních faktorů (od domácností k firmám) a tokem ekonomických statků (od firem k domácnostem). Peněžní tok, který má opačný směr, je tvořen platbami (důchody) za poskytnuté služby výrobních faktorů a platbami za nakoupené ekonomické statky.

Národohospodářský koloběh (Graf 12.2 na str. 245) zachycuje **vztahy mezi sektory - domácnosti, firmy, stát, zahraničí** - v podobě toků ekonomických statků, služeb výrobních faktorů, důchodů a výdajů. Ve vrchní části národohospodářského koloběhu jsou trhy výrobních faktorů, na které přicházejí se svojí nabídkou práce, půdy a kapitálu domácnosti. Potávající na těchto trzích jsou firmy, které si tyto výrobní faktory pronajímají a vyrábějí pomocí nich svou produkci. Domácnosti za služby svých výrobních faktorů dostávají od firem důchody (mzdy, renty, úroky).

Spodní část koloběhu zachycuje trh (finálních) statků a služeb. Firmy zde nabízejí svoji produkci, kterou vytvořily pomocí pronajatých výrobních faktorů. Domácnosti, které obdržely důchody za své výrobní faktory, zde vystupují jako kupující. Zahraničí je sektorem, který na trhu statků a služeb vytváří jak stranu poptávající (ve formě exportu), tak stranu nabízející (ve formě importu). Vláda (stát) své příjmy získává z daní. Část těchto příjmů vláda použije na nákup statků a služeb a zbývající část poskytne zpět domácnostem v podobě transferů (firmám v podobě dotací). Jestliže jsou výdaje státu větší než příjmy, potom si stát musí potřebné prostředky půjčit na finančních trzích. Na těchto trzích se shromažďují dočasně volné prostředky (úspory). Finanční zprostředkovatelé je používají k financování investic. Vzhledem k axiomu koloběhu (součet vtékajících toků do sektoru se rovná součtu vytékajících toků) v ekonomice vždy platí rovnost celkových úspor a celkových investic.

Po prostudování studijního textu jste pochopili, že "všichni jsme na jedné lodi a společně odpovídáme za její stabilitu". Lodi je ekonomika ČR. "Neexistuje žádná alternativa", než její stabilita a rozvoj. To je cíl nás všech - manažerů, zaměstnanců, podnikatelů, úředníků, politiků apod.

Shrnutí kapitoly:

Při řešení základních koordinačních problémů: CO, JAK a PRO KOHO lidé používají tři principy, podle nichž si organizují své ekonomické aktivity. Jsou to zvyky (na základě zkušeností), příkazy centrálních institucí a cenový systém. Jejich prostřednictvím je koordinována činnost ekonomických subjektů (subsystémů), tzn. domácností a firem. Ve smíšené ekonomice je fungování trhu ovlivňováno zásahy vlády. Vzhledem k tomu, že všechny ekonomiky jsou tzv. otevřené (vyvázejí a dovážejí ekonomické statky), je třeba mezi subsystémy zahrnout i zahraniční subjekty.

Národohospodářský koloběh zobrazuje protisměrný pohyb reálných a peněžních toků v ekonomice. Reálné (věcné) toky ekonomických statků a výrobních faktorů se projevují v peněžních tocích důchodů, výdajů, úspor a investic. Reálné a peněžní toky v zásadě představují dvě strany "mince", za kterou můžeme považovat ekonomický systém. Pokud nejsou v rovnováze, vznikají v ekonomice poruchy.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

- 1) Problém volby mezi různými alternativami výroby statků či služeb je podstatou koordinačního principu _____ Co se má vyrábět? Jak vyrábět? Pro koho vyrábět?
- 2) Smíšená ekonomika je ekonomický systém, jehož regulaci a rozdělování zdrojů zajišťuje _____ trh, politický systém, vládní příkazy, zvyky.
- 3) V dvousektorové ekonomice agregátní veličina důchod označuje souhrn příjmů získaných za _____ služby výrobních faktorů, prodané zboží na trzích finální produkce.

B) Přiřaďte k jednotlivým pojmům odpovídající vymezení.

Pojmy:

1. cenový systém
2. ekonomika
3. prvotní důchody
4. reálný tok v ekonomice
5. plánovité řízení
6. princip koloběhu
7. ekonomický systém
8. smíšená ekonomika
9. spotřeba veřejného statku
10. národní hospodářství

Vymezení:

- a) koexistence a vzájemné doplnění cenového systému a vládních příkazů
- b) způsob organizace ekonomického života lidské společnosti
- c) mzdy, renty, úroky, zisky
- d) princip koordinace
- e) forma projevu ekonomického systému
- f) tok výrobních faktorů a ekonomických statků
- g) domácnosti, firmy, stát, zahraničí
- h) nadřízený orgán přímo ukládá podřízeným organizacím určité úkoly
- i) souhrn toků vstupujících do sektoru se rovná souhrnu vycházejících toků
- k) nerivalitní

C) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Zvyky (tradice) byly určujícím principem v ekonomické činnosti primitivních společností. **P/N**
2. Příkazy (centrální koordinace) představují koordinační princip používaný ve všech ekonomických systémech. **P/N**
3. Trh prostřednictvím cenového systému poskytuje veřejné statky. **P/N**
4. Ve smíšené ekonomice vláda organizuje a koordinuje rozhodující část ekonomických aktivit. **P/N**
5. Základem tržní ekonomiky je soukromé vlastnictví. **P/N**
6. Celkový důchod, který domácnosti obdrží, se skládá z důchodu získaného za poskytnuté služby výrobních faktorů. **P/N**
7. Domácnosti celkový důchod použijí ve formě spotřebních výdajů na nákup ekonomických statků a na úspory. **PN.**
8. V smíšené ekonomice stát odpovídá za zahraniční obchod. **P/N**
9. Daně a transfery pouze přerozdělují existující důchod. **P/N**
10. Příjmy a výdaje domácností se podle axiomu koloběhu musí rovnat. **P/N**

D) Kvizové otázky:

1) Cenový systém:

- a) přenáší informace
- b) vytváří podněty pro chování ekonomických subjektů
- c) rozděluje důchody
- d) odpovědi a), b) a c) jsou správné

2) Princip neviditelné ruky:

- a) umožňuje lidem, aby svými "peněžními hlasy" rozhodovali o výši daní
- b) umožňuje přerozdělování důchodů

- c) koordinuje zájmy různých ekonomických subjektů a tím nepřímo přispívá k blahu všech lidí
 - d) zabezpečuje rovnostářské rozdělování důchodů
- 3) V národohospodářském koloběhu jsou zdrojem financování investic:
- a) úspory získané na finančních trzích
 - b) transferové platby
 - c) platby za zboží a služby
 - d) důchody za služby výrobních faktorů
- 4) Vláda si půjčuje na finančních trzích, pokud:
- a) jsou úspory menší než investice
 - b) je spotřeba větší než investice
 - c) jsou vládní výdaje větší než daňové příjmy
 - d) je spotřeba vlády větší než 1/3 důchodů za služby výrobních faktorů
- 5) Národohospodářský koloběh ukazuje, že:
- a) tok plateb za služby výrobních faktorů je menší než tok plateb za zboží a služby
 - b) mezi trhy výrobních faktorů a finanční trhy není žádná souvislost
 - c) čistý export není součástí agregátních výdajů v ekonomice
 - d) celková výše příjmů (důchodů) se musí rovnat celkovým výdajům
- 6) Základní kritéria používaná při klasifikaci ekonomických systémů jsou:
- a) právní kodifikace vlastnictví a politický systém
 - b) vlastnické vztahy a princip koordinace
 - c) svoboda volby v politické oblasti a existence trhu
 - d) demokracie a tržní rozdělování zdrojů

E) Úkoly a odpovědi:

- 1) Vysvětlete roli finančních trhů v ekonomickém systému (využijte graf 5.1 na str. 98).
- 2) Objasněte, jak trh prostřednictvím cenového systému plní své základní funkce.

- 3) Jak firmy a domácnosti spolupracují v koloběhu dvousektorové ekonomiky?
- 4) Rozeberte roli státu v národohospodářském koloběhu (využijte graf 12.2 na str. 245).

Další studijní zdroje

HELÍSEK, M. Makroekonomie základní kurs. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3 (str. 3 - 8)

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. Ekonomie. 18. vyd. Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-0590-3. (str. 7 - 8)

URBAN, J. Teorie národního hospodářství. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2006. ISBN 80-7357-188-9 (str. 37 - 44)

2. kapitola: Ekonomie a ekonomika

Studijní cíle. V této kapitole se seznámíte:

- s tím, že stát vždy vykonával hospodářské funkce
- s pojetím státu jako "nočního strážníka" a státu jako "lékaře u lože nemocného"
- s teoretickým východiskem liberalistů a intervencionistů
- se státem jako ekonomickým subjektem v smíšené ekonomice
- s cíli hospodářské politiky státu

Klíčová slova:

merkantilismus, Sayův zákon trhů, hospodářský liberalismus, antitrustové zákony, Keynesovo pojetí úlohy státu, deregulace, selhání vlády, neokonzervativní ekonomie, ekonomické funkce státu, stát jako ekonomický subjekt, cíle hospodářské politiky státu (magický čtyřúhelník), nástroje makroekonomické politiky.

Metodika výkladu:

V smíšeném ekonomickém systému zajišťuje kordinaci hospodářských aktivit lidí tržní mechanismus (řízený „neviditelnou“ rukou trhu) a „viditelná“ ruka státu. Jednotný názor na to, jaké úlohy má plnit stát a co je třeba přenechat trhu, neexistuje. Jejich podíl na regulaci

ekonomiky je předmětem politického boje a v zásadě o něm rozhodují občané v rámci politického systému.

Stát vždy zasahoval do ekonomiky. Zdůvodnění jeho aktivit nabízí ekonomická teorie. Angažovanost státu v kapitalistické ekonomice nejdříve popsali merkantilisté. A. Smitha a J. Saye můžeme považovat za nositele teorie hospodářského liberalismu. Keynes ve 20. století upozornil na selhávání neviditelné ruky trhu a prosazoval myšlenku, že stát může prostřednictvím regulace agregátní poptávky stabilizovat ekonomiku. V 70. letech 20. století začala keynesovská koncepce selhávat, a stala se předmětem kritiky. Jejím nositelem byla tzv. neokonzervativní ekonomie, která prosadila návrat k liberalismu.

Stát je v současné době chápán jako množina subjektů, které plní ekonomické funkce a vytvářejí hospodářskou politiku, tj. rámec pro soukromé podnikání. Cíle hospodářské politiky jsou prosazovány nástroji makroekonomické stabilizační politiky, z nichž nejdůležitější jsou fiskální a monetární politika.

Studijní text

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 12.2.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

2.1 Geneze státních zásahů v ekonomice

Stát, reprezentovaný panovníkem a jeho suitou, byl vždy aktivním hráčem na ekonomickém poli. Merkantilismus, který byl hlavním směrem hospodářské politiky a ekonomického myšlení od 15. až do poloviny 18. století, požadoval aktivní zásahy státu do ekonomiky. Jeho tvůrci byli lidé z hospodářské praxe (obchodníci) a státní úředníci, kteří hledali odpovědi na praktické otázky hospodářského života a usilovali o růst bohatství a sílu země. Merkantilisté za základní zdroj bohatství považovali zahraniční obchod. Stát podle jejich požadavků měl napomáhat rozvoji manufaktur, starat se o dostupné zahraniční trhy a bránit vývozu peněz ze země.

Stát podle A. Smithe (1723 - 1790) stát nemá zasahovat do hospodářského života, protože trh reguluje sám sebe. Stát musí zabezpečit určité veřejné statky - zajistit ochranu země před

vnějším nepřítelem, vnitřní bezpečnost a pečovat o veřejné služby. Smith prosazoval svobodu člověka, vlastnictví a podnikání. Byl stoupencem politiky hospodářského liberalismu a prosazoval tezi "laissez faire, laissez passer" (nechte být, nechte plynout). Obdobně uvažoval i J. B. Say, když formuloval tzv. zákon trhů, podle kterého si nabídka automaticky vytváří vlastní poptávku. Podle názoru liberálů ekonomiku řídí "neviditelná ruka trhu". V zásadě lze konstatovat, že tento princip byl hybatelem ekonomiky až do poslední třetiny 19. století. Rozvoj kapitalismu byl tehdy nesen na vlně koncentrace výroby a kapitálu, která na konci 19. století dala vzniknout monopolům. Řada z nich začala své výsadní postavení zneužívat (cenové vůdcovství, nákup výrobních vstupů za nízké ceny). Stát, který se snažil ochránit (udržovat) konkurenční prostředí, označil tyto praktiky firem za nezákonné. Na tomto základě vznikly tzv. antitrustové zákony.

Liberalismus vychází z toho, že lidé sledují svůj ekonomický zájem a ceny svým pohybem zajišťují neustálé obnovování rovnováhy na trzích. Odchylky způsobují nevhodné zásahy „autorit“ (tzv. selhání státu) a vláda by proto měla mít v ekonomice minimální roli. V této souvislosti se připomínají slova T. Jeffersona: „Nejlepší vláda je ta, která nejméně vládne“.

První světová válka přinesla významné zkušenosti s příkazovým způsobem řízení ekonomiky. Hluboký hospodářský pokles v období Velké deprese v letech 1929 – 1933 donutil vlády jednotlivých zemí hledat východiska z této krize. Ve většině zemí se zvýšila angažovanost státu.

První, kdo teoreticky **zdůvodnil nutnost státních zásahů do ekonomiky**, byl **J. M. Keynes** ve své práci Všeobecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz (1936). Keynes opřel svoji teorii o selhání neviditelné ruky a prokázal, že tržní mechanismus nedokáže ve všech situacích efektivně alokovat zdroje a výstupy výroby.

Hlavní úkolem státu, je podle Keynese **zabezpečit dostatečný růst efektivní poptávky**, a tím zajistit i růst důchodů a zaměstnanosti. Zastánci keynesovské teorie přirovnávají úlohu státu v ekonomice k úloze **„lékaře u lože nemocného“**, který má provést diagnózu, identifikovat nemoc a nasadit účinné léky.

Za nejdůležitější státní zásahy do ekonomiky Keynes označil:

- Politiku „laciných“ peněz, kdy nízké úrokové sazby podněcují podnikatele k investování.
- Zvyšování veřejných (státních) výdajů na investice a přerozdělování HDP.
- Ochranu domácí ekonomiky před zahraniční konkurencí.

Keynesovské myšlení se stalo základem anticyklické politiky, která byla relativně úspěšně používána až do počátku 70. let 20. století. Nástup ekonomické krize v letech 1973 - 1975 prokázal omezenou účinnost keynesovského státního intervencionismu. Ekonomové se proto začali vracet k liberalismu a v rámci tzv. neokonzervativní vlny (monetarismus, teorie racionálních očekávání, teorie nabídky) dochází k obhajobě laissez faire. Její reprezentanti zdůrazňují efektivnost tržní ekonomiky a upozorňují na selhání vlády. V reálném ekonomickém životě se prosadila tzv. deregulace (minimální úloha státu). Podle názoru řady ekonomů i toto paradigma skončilo jako keynesovství, a to ekonomickou krizí, která začala v roce 2007.

Intervencionistické názory jsou mnohem mladší než liberalismus a jejich vznik souvisí s Velkou depresí (1929 – 1933), kterou charakterizovala nevídaná nezaměstnanost, pokles produkce a zhroucení mezinárodního obchodu. Keynes přišel s názorem, že ceny (zejména mzdy, které jsou cenou práce) jsou dosti nepružné, že se přizpůsobují pomalu a v důsledku toho může na trzích existovat dlouhodobá nerovnováha mezi nabízeným a poptávaným množstvím. Makroekonomické poruchy jsou proto výsledkem selhání trhu. Keynes navrhl řešení v podobě zásahů autorit - „viditelné ruky“ vlády. Intervence vlády, především v podobě veřejných výdajů na nákup ekonomických statků, zvyšuje celkovou poptávku po produkci a tím i poptávku po pracovní síle.

2.2 Stát jako ekonomický subjekt

Stát sice chápeme jako subjekt, ale ve skutečnosti je to množina řady subjektů, které mají různý vliv na ekonomickou realitu.

Na základě vašich zkušeností a znalostí si odpovězte na otázky - "Kdo" je to stát? Které instituce jej tvoří? Jaký mají vliv na ekonomiku? Potřebujeme stát?

Z ekonomického hlediska stát tvoří: _____
_____ (str. 256 v učebnici).

Nositeli hospodářské politiky jsou všechny instituce, organizace i jednotlivci, kteří dokáží formulovat reálné ekonomické cíle a na základě své kompetence a politické moci jsou schopni vytvořit podmínky pro realizaci těchto cílů. Heterogenost těchto subjektů způsobuje komplikace při přijímání kolektivních rozhodnutí, tj. rozhodnutí, která dělá společnost jako celek. Jednotlivé subjekty mají rozdílné názory na to, co je prospěšné celku, a sladit tyto individuální preference v procesu volby je velice obtížné. Způsoby rozhodování státu zkoumá **teorie veřejné volby**, která je součástí neokonzervativní ekonomie (podrobněji Holman, kapitola 19, viz Další studijní zdroje).

Hospodářská politika státu je zaměřena na makroekonomickou stabilitu země a na zvyšování životní úrovně obyvatelstva. Cíle hospodářské politiky stanovují vlády ve svém programovém prohlášení. V současné době jsou vymezovány takto:

- **ekonomický růst (G)**, měřený průměrným ročním tempem růstu HDP;
- **plná zaměstnanost (U)**, vyjádřená průměrnou roční mírou nezaměstnanosti;
- **stabilita cenové hladiny (P)**, měřená ukazatelem průměrné roční míry inflace;
- **vnější ekonomická rovnováha (B)**, měřená stavem obchodní bilance (přebytek nebo schodek), který je vyjádřen jako % nominálního HDP.

Funkční vazby mezi uvedenými makroekonomickými proměnnými způsobují, že zlepšení v jedné oblasti se může realizovat pouze za cenu zhoršení v jiné oblasti. Pro vzájemnou konfliktnost jsou tyto cíle označovány za „**magický čtyřúhelník**“ (graf 12.3). Jejich komplexní splnění je považováno za ekonomickou variantu kvadratury kruhu. Například, restriktivní fiskální a monetární politika sice napomáhá stabilitě cen, ale zároveň přináší nebezpečí pomalého tempa růstu HDP, vysoké nezaměstnanosti a případně i nerovnováhu obchodní bilance.

Pro splnění cílů hospodářské politiky stát (vláda) používá **řadu systémově uspořádaných nástrojů**, kterými reguluje vývoj ekonomiky. Z hlediska cílů magického čtyřúhelníku je rozdělujeme do čtyř skupin. Na **fiskální (rozpočtovou) politiku, monetární politiku, důchodovou politiku a vnější obchodní a měnovou politiku** (jsou předmětem výkladu v třetím modulu - Makroekonomická stabilizační politika). Při formulaci konkrétní hospodářské politiky jsou jako teoretické východisko využívány dva protikladné myšlenkové proudy, které

se liší jak představou o úloze tržních sil a o chování trhu, tak i pojetím úlohy vlády v hospodářství. Jde o liberalismus (neokonzervativní ekonomie) a intervencionismus (keynesovská ekonomie).

Shrnutí kapitoly:

Nedokonale fungující tržní mechanismus je v současné reálné ekonomice doplňován zásahy státu. Smíšené ekonomiky jsou regulovány nejen "neviditelnou rukou" trhu, ale i "viditelnou rukou vlády". Stát dnes nemá jen funkci "nočního strážníka", ale zastává také roli "lékaře u lože nemocného". Zdůvodnění nutnosti státních zásahů v ekonomice je spojeno se autoritou J. M. Keynese, který odmítl dogma svých předchůdců (Sayův zákon trhů) preferující nabídkovou stranu trhu a obrátil pozornost ekonomů k efektivní poptávce. V sedmdesátých letech 20. století bylo Keynesovo paradigma podrobeno kritice a do popředí se znovu vrátil autonomní tržní mechanismus. Ekonomická krize, která propukla v roce 2007, ale odhalila problémy spojené s tímto liberálním přístupem.

Stát v současné době vykonává řadu funkcí: vytváří právní rámec tržní ekonomiky, uskutečňuje makroekonomickou stabilizační politiku, napomáhá alokaci zdrojů, přerozděluje důchody a prosazuje ekonomické zájmy země v zahraničí. Nositelem hospodářské politiky je nejen vláda, ale i parlament, centrální banka, politické strany atd. Veřejné mínění vykonává kontrolní funkci, ve většině zemí jen v rámci politických voleb, jejichž výsledkem je vznik vlády s určitým ekonomickým programem.

Cíle hospodářské politiky vyjadřuje tzv. magický čtyřúhelník, jehož vrcholy tvoří: ekonomický růst, plná zaměstnanost, stabilita cenové hladiny a vnější ekonomická rovnováha. Empirické zkušenosti ukazují, že jejich současné splnění je nemožné. Ekonomové sice nabízejí různá řešení tohoto problému, ale každé z nich obsahuje vedle pozitivních výsledků i negativní efekty. Zvolené řešení je vždy výsledkem politických voleb, což znamená, že se na něm zprostředkovaně mohou podílet všichni občané s volebním právem.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď:

- 1) Tzv. princip neviditelné ruky formuloval v roce 1775 _____ A. Smith, J. B. Say, J. M. Keynes.
- 2) Vlna koncentrace výroby a kapitálu, která proběhla v poslední třetině 19. století, vytvořila prostředí pro _____ politiku hospodářského liberalismu, vznik monopolů, omezení zásahů státu do ekonomiky.
- 3) Ekonomie strany nabídky _____ doporučuje udržovat v ekonomice rovnováhu mezi nabídkou peněz a poptávkou po penězích, vystupuje proti vysokému zdanění příjmů, požaduje přerozdělování důchodů.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Merkantilismus považoval za jediný zdroj růstu bohatství příliv peněz ze zahraničí. P/N
2. V rámci programu New Deal, který byl realizován v rámci USA, byly využity veřejné práce. P/N
3. Podle hlavního proudu současné ekonomické teorie je nedokonalé fungování trhu způsobeno selháním vlády. P/N
4. Podle Keynesa je hlavním úkolem vlády udržení a stabilizace efektivní poptávky. P/N
5. V rámci tzv. neokonzervativní vlny v ekonomické teorii je zdůrazňováno tzv. selhání vlády. P/N
6. Spravedlivé rozdělování důchodů je součástí cílů hospodářské politiky, které jsou prezentovány v rámci tzv. magického čtyřúhelníku. P/N
7. Teorie racionálních očekávání označuje kapitalistické hospodářství za vnitřně nestabilní. P/N

C) Kvizové otázky:

- 1) Sayův zákon trhů zní:
 - a) poptávka si vytváří vlastní nabídku
 - b) každá nabídka si sama vytváří svoji poptávku

- c) neviditelná ruka trhu je nejlepším regulátorem výroby (nabídky)
- d) přerozdělování důchodů zajišťuje stabilitu ekonomiky
- e) žádná odpověď není správná

2) Neokonzervativní ekonomie upozorňuje na tzv. selhání vlády. Který z uvedených faktorů není příčinou selhání vlády?

- a) omezený rozsah informací, které má vláda k dispozici
- b) rozhodování podnikatelů o investicích
- c) volení zástupci lidu jednají v zájmu nátlakových skupin a prosazují jejich zájmy
- d) byrokratický státní aparát, který aplikuje politiku vlády
- e) soukromý sektor, který nemusí akceptovat politiku vlády

3) Mezi základní makroekonomické cíle tzv. magického čtyřúhelníku nepatří:

- a) stabilní cenová hladina
- b) stabilní tempo růstu HDP
- c) plná zaměstnanost
- d) vyrovnaný státní rozpočet
- e) vyrovnaná či mírně přebytková obchodní bilance

4) Keynesovská hospodářská politika:

- a) vychází z předpokladu, že problémy v ekonomice vznikají zaostáváním nabídky
- b) předpokládá dokonalou konkurenci na soudobých trzích
- c) je zaměřena na stimulaci agregátní nabídky
- d) je zaměřena na stimulaci agregátní poptávky
- e) využívá především fiskální politiku

D) Úkoly a odpovědi:

- a) Charakterizujte názory A. Smithe a J. Keynesese na úlohu státu v ekonomice.

Další studijní zdroje:

HAYEK, F. A. *Cesta do otroctví*. England: Rozmluvy 1989. ISBN 0 946352 65 8

HOLMAN, R. a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-631-X.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 318 - 324, 341 - 360, 690 - 708.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 67 - 83.

SMREKOVÁ, D. *Ekonomía ako filozofický problém*. Bratislava: IRIS 1998. ISBN 80-88778-48-4. str. 27 – 130

3. kapitola: Výkonnost národního hospodářství a její měření

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s pojetím agregátu hrubý národní produkt (HDP)
- s výrobní, výdajovou a důchodovou metodou měření výstupu ekonomiky
- s hrubým národním produktem a hrubým národním důchodem
- s vypovídací schopností ukazatele HDP
- s nominálním a reálným HDP
- s čistým domácím produktem, národním důchodem a osobním důchodem

Klíčová slova:

hrubý domácí produkt, finální statky, přidaná hodnota, produkční metoda, výdajová metoda, výdaje domácností na osobní spotřebu, soukromé hrubé domácí investice, vládní nákupy, transferové platby, čistý export, důchodová metoda, hrubý národní produkt, hrubý národní důchod, stínová ekonomika, čistý ekonomický blahobyt, index lidského rozvoje, nominální HDP, reálný HDP, čistý domácí produkt, osobní důchod, potenciální produkt

Metodika výkladu:

Metodologickým východiskem měření výstupu ekonomiky je makroekonomický koloběh, který ilustruje základní vzájemné vazby mezi ekonomickými sektory (viz kapitola 1.3). Jeho

prostřednictvím jsme získali odpovědi na důležité otázky - jak funguje smíšená ekonomika, jak směřuje k rovnováze a zda jsou využity všechny zdroje, které jsou k dispozici. V této kapitole si objasníme, proč všechny ekonomické subjekty při svém rozhodování vycházejí z vývoje základní makroekonomické veličiny, a tou je hrubý domácí produkt.

Charakteristika základních makroekonomických sektorů (viz kapitola 1.2) a porozumění jejich rozhodování je předpokladem pro pochopení standardně používaných způsobů vyjadřování výkonnosti ekonomiky. Z makroekonomického koloběhu si odvodíme podstatu produkční, výdajové a důchodové metody měření výstupu ekonomiky. Přiblížíme si základní vztahy a odlišnosti mezi naměřenými makroekonomickými agregáty. Neopomeneme ani skutečnosti, které při měření HDP nedokážeme zachytit (především tzv. stínovou ekonomiku). Pozornost budeme věnovat i nominálnímu a reálnému HDP, což jsou veličiny používané standardně v rámci makroekonomické analýzy.

Znalost podstaty HDP je předpokladem pro zvládnutí celé makroekonomie. U všech následujících makroekonomických témat budeme z agregátu HDP vycházet nebo bude výstup ekonomiky představovat "pozadí" analyzovaných jevů.

Studijní text

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 13.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

3.1 Pojetí hrubého domácího produktu

Výsledkem efektivní součinnosti výrobních faktorů v rámci národního hospodářství je určitý objem výrobků a služeb. Měření tohoto výstupu ekonomiky má velký význam pro hospodářskou politiku. Výkonnost národního hospodářství je podmíněna aktivitou a vzájemnou závislostí jednotlivých ekonomických subjektů, které sledují své vlastní cíle, např. spotřebitel maximalizaci užitku, firma maximalizaci zisku. Pro potřeby měření celkového výstupu ekonomiky jsou tyto subjekty agregovány na úrovni celého národního hospodářství do čtyř sektorů – domácnosti, firmy, stát a zahraničí (cizinci).

Při rozboru národohospodářského koloběhu (graf 12.2 na str. 245) jsme si popsali vztahy mezi subjekty jednotlivých sektorů v podobě toků statků, služeb výrobních faktorů, důchodů a výdajů. Použití principu koloběhu nám umožnilo zobrazit každý sektor (i jejich celek) jako relativně samostatný (uzavřený). Znamená to, že souhrn toků vstupujících do sektoru se rovná souhrnu vycházejících toků (příjmy se musí rovnat výdajům).

Z makroekonomického koloběhu vyplývá, že celkový výstup ekonomiky (souhrn celkové produkce) můžeme zjistit pouze na trhu finální produkce, a to jen v peněžním vyjádření hodnoty (v tržních cenách). Jen v rámci tohoto trhu jsme schopni evidovat výrobky a služby, které jsou určeny ke konečnému užití, tj. na spotřebu nebo investice. To znamená, že jsou použity:

- na spotřebu domácností,
- na investice firem,
- na veřejnou (vládní) spotřebu,
- na uspokojení tzv. zahraniční poptávky, tedy na export.

Skutečnost, že do výstupu ekonomiky zahrnujeme pouze finální ekonomické statky, nám umožňuje zabránit vzniku tzv. duplicit, tedy započítávání určité produkce několikrát. Znamená to, že výstup nesmí obsahovat:

- směnné transakce již existujícího majetku,
- hodnotu meziproductů,
- tzv. čistě peněžní transakce.

Pojem k zapamatování:

Základní veličinou používanou ke komplexnímu měření výkonnosti ekonomiky je **hrubý domácí produkt – HDP** (GDP – Gross Domestic Product). Z věcného hlediska HDP představuje souhrn finálních statků (spotřební a kapitálové statky) a služeb vyprodukovaných za určité časové období (nejčastěji jeden rok) výrobními faktory na území daného státu, bez ohledu na to, kdo je jejich vlastníkem.

3.2 Metody měření hrubého domácího produktu

Vzhledem k tomu, že výstup ekonomiky nemůže obsahovat hodnotu meziproduktů, je zjišťován HDP jako součet přidané hodnoty jednotlivých výrobců. Tento metodický postup umožňuje vypočítat HDP tzv. **výrobní (produkční) metodou**. Meziprodukty jsou dodávky mezi firmami uskutečněné v daném roce, které jsou v tomtéž roce použity k další výrobě. Přidanou hodnotu dané firmy zjistíme, když od jejích celkových tržeb odečteme náklady spojené s nákupem meziproduktů (suroviny, energie, služby) od jiných firem. Vztah mezi finálním výrobkem, meziproduktem a přidanou hodnotou ilustruje tabulka 13.1 na str. 263. Z tabulky je zřejmé, že hodnota finálního statku odpovídá přidané hodnotě na všech stupních výroby. Vypočteme ji jako rozdíl mezi tržbami a výdaji na meziprodukt (36 = 86 - 50).

Výrobní metoda:

Součet přidané hodnoty jednotlivých výrobců (respektive jednotlivých odvětví či institucionálních sektorů). Jde o součet hodnoty pouze těch tržních transakcí, které se týkají prodeje finálních produktů.

Základní metodou zjišťování HDP je tzv. **výdajová (neboli spotřební) metoda**, jejímž východiskem je užití výstupu ekonomiky u subjektů, které jednotlivé části HDP nakupují. Výdajová metoda sčítá výdaje na nákup finálních ekonomických statků v rámci celé ekonomiky. Z rozboru makroekonomického koloběhu (část 12.1) vyplynulo, že celkový produkt nakupují domácnosti, firmy, stát a zahraničí – proto můžeme HDP vyjádřit jako součet těchto položek:

C = výdaje domácností na spotřebu,

I_B = soukromé hrubé domácí investice firem,

G = státní nákupy zboží a služeb,

NX = čistý export.

Hrubý domácí produkt měřený výdajovou metodou lze zapsat: **HDP = C + I_B + G + NX**

Cílem každého ekonomického systému je tzv. společenský blahobyť, což v zásadě znamená maximální uspokojení potřeb domácností. Jaký je podíl spotřebních výdajů domácností na HDP? _____ (odpověď najdete na str. 265)

Výkon ekonomiky lze vyjádřit i pomocí příjmů domácností, které pobírají za služby výrobních faktorů (v grafu 12.2 je zachycuje horní oblouk). Sečtěte všechny důchody domácností, jež získávají z titulu vlastnictví výrobních faktorů:

- za práci získávají _____
- za půdu získávají _____
- za kapitál získávají _____

Součet těchto důchodů (přesný přehled najdete na str. 267) je vykazován jako národní důchod (NI – National Income). Jestliže k němu připočteme znehodnocení kapitálu (amortizaci) a nepřímé daně (DPH a spotřební daně) dostaneme HDP v cenách výrobních faktorů.

Důchodová metoda:

Součet hrubých mezd (v ČR superhrubá mzda), zisků před zdaněním, čistých úroků, rent, tzv. imputovaného nájemného a důchodů ze samozaměstnání označujeme za národní důchod. Připočteme-li amortizaci a nepřímé daně a odečteme subvence, dostaneme HDP.

3.3 Vypovídací schopnost HDP

Dynamika vývoje HDP plně neodráží změny v životní úrovni občanů a proto je vypovídací schopnost HDP často kritizována. Některé aktivity totiž zvyšují objem HDP a jsou přitom pro rozvoj společnosti nežádoucí (např. růst rozvodovosti, soudních sporů). Na druhé straně řada činností, které jsou pro společnost prospěšné, se do HDP nezapočítává. Například velkosériová produkce osobních počítačů, která je doprovázena zvyšováním jejich kvality, se na trhu projevuje poklesem jejich tržních cen. Snížení cen zabrání tomu, aby se tento pozitivní jev adekvátně projevil v HDP. Pro korekci těchto nedostatků byl vytvořen ukazatel **čistý ekonomický blahobyť** (NEW – Net Economic Welfare).

Při jeho výpočtu se od HDP odečítají škody na životním prostředí, například znečištění ovzduší elektrárenským popílkem. Do HDP paradoxně započítáváme nákup zařízení, které má zmírnit znečištění životního prostředí. Zároveň se do HDP započítává:

- Domácí produkce, což jsou ekonomické statky, které byly vyrobeny a spotřebovány v rámci domácností (např. vypěstovaná zelenina na zahrádce).
- Produkce stínové (skryté) ekonomiky. Jedná se o aktivity, které nejsou úředně evidovány, zejména z důvodu daňových úniků; např. v ČR se produkce „nezjištěné ekonomiky“ odhaduje až na 15% HDP.
- Hodnota volného času, který vzniká v důsledku zkracování pracovní doby.
- Růst kvality výrobků a služeb.

Při ekonomických analýzách potřebujeme porovnávat výstup ekonomiky, který byl vytvořen v různých časových obdobích. V této souvislosti je třeba rozlišovat nominální a reálný produkt. Při výpočtu reálného HDP se používají cenové indexy - index spotřebitelských cen a cenový deflátor (viz kapitola 9). Srovnání vývoje nominálního a reálného HDP v ČR ukazuje tabulka 13.2 na str. 268.

Nominální HDP je celková peněžní hodnota zboží a služeb vyjádřená v běžných cenách, neboli v cenách období, kdy jsou daná zboží a služby vyráběny.

Reálný HDP je celková peněžní hodnota zboží a služeb vyjádřená ve stálých cenách, tj. v cenách určitého zvoleného výchozího období. Reálný HDP měří a vyjadřuje změny ve fyzickém výstupu ekonomiky mezi jednotlivými roky.

Shrnutí:

Měření výkonu ekonomiky vychází z makroekonomického koloběhu, který zachycuje základní vzájemné toky mezi jednotlivými sektory. Model smíšené ekonomiky tvoří čtyři sektory: domácnosti, firmy, stát a zahraničí. Koordinaci jejich činnosti zajišťují trhy finální produkce, trhy výrobních faktorů a přerozdělovací procesy organizované státem.

Výstup ekonomiky měříme trojím způsobem. Při produktové metodě jen sčítáme přidané hodnoty na jednotlivých stupních zpracování. Nejčastěji výstup zjišťujeme výdajovou metodou, tedy podle toho, kdo produkt nakupuje (jako tok výdajů). Velkou vypovídací schopnost má důchodová metoda, kdy výstup měříme na základě součtů důchodů, které získávají jejich vlastníci. Na základě principu koloběhu dostane ve všech případech vždy

stejný výsledek.

Standardní veličinou používanou k měření výkonnosti ekonomiky je hrubý domácí produkt. Z věcného hlediska jde o souhrn finálních ekonomických statků vyprodukovaných za určité časové období (nejčastěji jeden rok) na území daného státu. Z hlediska výdajové metody jej můžeme formálně zapsat: $HDP = C + I_B + G + NX$. Součtem důchodů získaných za služby výrobních faktorů (důchodová metoda) získáme národní důchod, který lze snadno upravit na HNP. Jde o součet HDP a tzv. čistého příjmu ze zahraničí.

Uvedené agregáty jsou předmětem kritiky, protože nezachycují všechny hospodářské aktivity v dané zemi. Pro jejich komplexní evidenci je vytvořen ukazatel čistý ekonomický blahobyt. Při porovnávání výstupu ekonomiky v různých časových obdobích je používán reálný HDP.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď:

- 1) Princip přidané hodnoty umožňuje vypočítat výstup ekonomiky _____ výdajovou, důchodovou, výrobní metodou.
- 2) Čistý export je zahrnován do zjišťování HDP _____ výdajovou, důchodovou výrobní metodou.
- 3) Z hlediska rozdělení zkoumáme HDP jako _____ tržní hodnotu produkce, celkovou sumu důchodů, celkovou hodnotu výdajů.
- 4) Celková peněžní hodnota zboží a služeb vyjádřená v běžných cenách je _____ je potenciální produkt, reálný produkt, nominální produkt.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Výdaje domácností na osobní spotřebu, které jsou součástí agregátu HDP, zahrnují pouze nákupy předmětů krátkodobé spotřeby a nákupy statků dlouhodobého užití. P/N
2. Tzv. hrubé investice tvoří součet restitučních investic, amortizace a čistých investic. P/N

3. Součástí státních výdajů jsou výdaje státu na nákup zboží a služeb a transferové platby. P/N
4. Tzv. imputované nájemné a příjmy ze sebezaměstnání jsou součástí čistého domácího důchodu. P/N
5. Hrubý národní produkt je definován jako součet HDP a čistého příjmu z aktiv v zahraničí. P/N
6. Ukazatel čistý ekonomický blahobyt obsahuje HDP, ke kterému jsou připočítávány odhady aktivit s pozitivní hodnotou. P/N
7. Odečteme-li od HDP amortizaci, potom dostaneme čistý domácí produkt. P/N

C) Kvizové otázky:

- 1) Co z následujícího není zahrnuto do HDP počítaného výdajovou metodou?
 - a) důchody domácností
 - b) čistý export
 - c) restituční investice a čisté investice
 - d) státní nákupy zboží a služeb
 - e) výdaje domácností na spotřebu
- 2) Nominální hrubý domácí produkt je vyjádřen:
 - a) ve stálých cenách
 - b) v průměrných cenách Evropské unie
 - c) v běžných cenách
 - d) v cenách očištěných od inflace
 - e) v smluvních cenách
- 3) Do hrubého domácího produktu se započítávají:
 - a) restituční investice
 - b) čisté investice
 - c) hrubé investice
 - d) amortizace
 - e) všechny odpovědi jsou správné

D) Úkoly a odpovědi:

- 1) Vysvětlete, do kterých částí HDP patří následující transakce:
 - a) nákup pračky pro domácnost

- b) bratranec si koupil byt
- c) v kavárně si koupíte kávu
- d) vláda zvýší mzdy policistům
- e) podnikatel otevírá ve městě druhou prodejnu
- f) slovenští turisté si zakoupili vstupenky na fotbalový zápas

2) Česká firma je situována na Slovensku. V jakém agregátu je evidován její výstup?

Další studijní zdroje:

MANKIWI, N. G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-891-1. str. 469 - 480.

PAVELKA, T. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 80-86175-58-4. str. 15 - 34.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 424 - 404.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 87 - 102.

Český statistický úřad: www.czso.cz

Ministerstvo financí České republiky: www.mfcr.cz

4. kapitola: Dvousektorový model - spotřeba a investice

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- se spotřební a úsporou funkcí
- s mezním sklonem ke spotřebě a s mezním sklonem k úsporám
- s pojetím investic v podnikatelské sféře
- s investičním multiplifikátorem
- s ustavováním rovnovážné produkce v dvousektorovém modelu

Klíčová slova:

důchod, spotřeba, úspory, negativní a pozitivní úspory, pomocná osa, autonomní a indukovaná spotřeba, autonomní záporné úspory, indukované úspory, mezní sklon ke spotřebě, mezní sklon k úsporám, investice, jednoduchý výdajový multiplifikátor, multiplikační proces, rovnovážný produkt, agregátní výdaje (poptávka), makroekonomický klid, neplánované zásoby

Metodika výkladu:

Hospodářská politika vlády věnuje velkou pozornost makroekonomické rovnováze. Tato kapitola je věnována teoretickému pojetí makroekonomické rovnováhy, což je situace, kdy ekonomické subjekty nemají důvod měnit své chování. V zásadě jde o vyjíměčný stav, který nastane při rovnosti poptávky a nabídky v celé ekonomice. Realita je jiná, protože výstup ekonomiky (HDP) běžně kolísá kolem svého trendu (viz kapitola 7).

Odpověď na otázku, proč výstup kolísá, podává keynesovský model důchod - výdaje. Seznámíme se s jeho základní variantou, kdy ekonomiku tvoří jen domácnosti a firmy. V této ekonomice nejsou plně využívány výrobní zdroje, to znamená, že jsou k dispozici nevyužité výrobní kapacity a volné (nezaměstnané) pracovní síly. Popíšeme chování obou subsystémů - spotřební a úsporovou funkcí, a ukážeme si, co znamená bod vyrovnání. Vliv investic na objem vyrobené produkce (důchodu) si budeme ilustrovat formou příkladu a rozebereme tzv. multiplikační proces. Pozornost budeme věnovat i investičnímu rozhodování podnikatelů.

Výklad uzavřeme vytvořením tzv. makroekonomického klidu, při kterém produkt (respektive

důchod) odpovídá výdajům. Úroveň rovnovážného produktu určuje agregátní poptávka. Ukážeme si, že narůstání nebo snižování neplánovaných zásob představuje přizpůsobovací mechanismus, který vytváří v ekonomice rovnováhu.

Studijní text

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 14.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

4.1 Spotřeba a úspory

Spotřeba tvoří nejvýznamnější položku HDP, a proto je třeba zkoumat její vliv na celkovou výkonnost ekonomiky. Zároveň si musíme uvědomit, že ta část důchodů, která není spotřebována, je uspořena. Domácnosti s nízkým příjmem nakupují pouze nezbytné spotřební statky (potravin, oblečení a bydlení). S růstem důchodů klesá podíl výdajů na potraviny a domácnosti nakupují luxusní zboží (automobily, rekreaci, vzdělání). Spotřeba je tedy funkcí důchodu. Od určité výše důchodu domácnosti použijí na nákup spotřebních statků jen jeho část a zbývající část uspoří. Úspory jsou to „nejluxusnější“ zboží, které si domácnosti pořizují. Úspory (S – Saving) jsou tou částí důchodu (Y – Yield), která se nespotebovává. Vypočteme je, když od důchodu odečteme spotřebu (C – Consumption).

$$S = Y - C$$

Tabulka 14.1 ilustruje vztah mezi důchodem (přesněji disponibilním důchodem, který zůstává domácnostem k jejich užití), spotřebou a úsporami. Z tabulky vyplývá, že vysoký příjem (F až H) umožňuje domácnosti vytvářet tzv. pozitivní úspory. Příjem 16 000 Kč domácnosti stačí jen na pokrytí základních potřeb, jde o tzv. bod vyrovnání (varianta E). Pod touto hranicí (příjem ve variantě A až D) domácnost spotřebovává víc, než kolik činí její důchod, její úspory jsou negativní.

Spotřební funkce vyjadřuje vztah mezi celkovou úrovní výdajů na finální spotřebu a úrovní disponibilního důchodu spotřebitele. $C = f(Y)$

Vztah mezi úrovní spotřebních výdajů a úrovní disponibilního důchodu domácnosti zobrazuje spotřební funkce (graf 14.1). Pro větší názornost je v grafu použita pomocná přímka, která vychází pod úhlem 45° z počátku souřadnic (osa kvadrantu). Vzhledem k tomu, že na horizontální i vertikální ose jsou použita stejná měřítka, potom pro každý bod ležící na ose kvadrantu platí, že spotřeba se rovná disponibilnímu důchodu. Prostřednictvím pomocné osy můžeme snadno zjistit, zda jsou výdaje na spotřebu menší nebo větší než disponibilní příjem.

Z rozboru spotřeby (Tabulka 14.2) vyplývá, že domácnosti rozdělují své spotřební výdaje na dvě části. První skupinu tvoří tzv. **autonomní spotřební výdaje**, tj. výdaje, které jsou na výši důchodu nezávislé. Tyto výdaje musí být vynaloženy, i když domácnosti nemají žádný příjem a jsou financovány z dřívějších úspor, úvěrů nebo jiných zdrojů. S rostoucím disponibilním důchodem (za bodem vyrovnání) se zvyšuje spotřeba a domácnosti vedle autonomních spotřebních výdajů vynakládají ještě tzv. **indukované spotřební výdaje**. Jsou vyvolány tím, že lidé mají větší příjem, který mohou utratit.

Moderní makroekonomie přikládá velký význam tomu, jak reaguje spotřeba na změny v důchodu. Sleduje se, jak velkou část z dodatečného důchodu lidé vynaloží na spotřebu. Poměr mezi přírůstkem spotřeby (ΔC) a přírůstkem důchodu (ΔY) se nazývá **mezní sklon ke spotřebě** (MPC).

$$\text{MPC} = \Delta C / \Delta Y.$$

Poměr mezi přírůstkem úspor (ΔS) a přírůstkem důchodu (ΔY) se nazývá **mezní sklon k úsporám** (MPS).

$$\text{MPS} = \Delta S / \Delta Y$$

Podle definice musí být každá dodatečná koruna důchodu buď spotřebována, nebo uspořena. Z toho vyplývá, že součet mezního sklonu ke spotřebě a mezního sklonu k úsporám se musí rovnat jedné. **MPC + MPS = 1** (např. $\text{MPS} = 1 - \text{MPC}$)

Rozbor výdajů domácnosti a provedená specifikace spotřeby a úspor (Tabulka 14.2) nám umožňuje konkretizovat spotřební a úsporovou funkci (Graf 14.2) a zapsat je ve standardním tvaru.

$$C = C_a + cY$$

$$S = -S_a + sY$$

4.2 Investice

Úspory a investice jsou považovány za nedůležitější faktory růstu výstupu ekonomiky a proces spoření a investování je klíčovým problémem makroekonomie. Proces spoření má dvě fáze. V první jsou peníze umístěny v bance nebo jsou za ně nakoupeny cenné papíry (akcie, obligace). Tím, že domácnosti spoří (odkládají spotřebu), vytvářejí zdroj rozvoje. Obsahem druhé fáze je přeměna volných zdrojů (úspor) v investice, a to na základě rozhodnutí podnikatelů.

Podnikatelé investují jen tehdy, když očekávají, že jim tato aktivita přinese zisk. Investiční rozhodování podnikatelů ovlivňují tři faktory:

- **Příjmy.** Firma bude nakupovat kapitálové statky jen tehdy, když po vyrobené produkci bude poptávka a investice přinese dodatečné příjmy.
- **Náklady investování.** Firmy vytvářejí fondy na nákup kapitálových statků a používají k tomu vlastní a cizí zdroje. Vlastním zdrojem při rozšíření výroby je zisk – jeho použitelnou část na akumulaci ovlivňují daně. Za cizí zdroje, např. úvěr, je třeba zaplatit úrok.
- **Očekávání.** Kapitálové statky mají dlouhou dobu životnosti, a investice se tak stávají hrou s budoucností. Podnikatel musí umět dobře odhadnout budoucí ekonomický vývoj.

Investovat znamená předvídat, odhadovat budoucí výnosy v porovnání s budoucími náklady s cílem dosáhnout zisku. Investiční rozhodnutí je proto rozhodnutím v podmínkách nejistoty.

Investice mají z makroekonomického hlediska dvojí vliv:

- Výsledkem investičního procesu je výstavba nových výrobních kapacit. Zvyšuje se tak zásoba budov, strojů a zařízení. Tímto tzv. kapacitotvorným efektem investic se vytváří podmínky pro dlouhodobý růst ekonomiky.
- Investice do kapitálových statků se postupně přemění v důchody, které získají domácnosti jako odměny za svůj podíl na výstavbě výrobních kapacit. Investice jsou významnou složkou celkových výdajů a jejich kolísání může ovlivnit celkovou

poptávku a tím i výstup ekonomiky, zaměstnanost a vývoj dodatečných důchodů. Jde o tzv. důchodotvorný efekt.

4.3 Investiční multiplikátor a určení rovnovážné produkce

V dvousektorovém modelu považujeme investice za autonomní výdaj. Celkové agregátní výdaje (AD) jsou potom součtem spotřeby a investic: $AD = C_a + cY + I_a$. Rovnováha v tomto modelu nastane za situace, kdy celý vytvořený produkt bude spotřebován, respektive když celkový důchod bude utracen. Podmínkou rovnováhy v dvousektorovém modelu je rovnost $Y = AD$. Můžeme tedy psát, že: $Y = C_a + cY + I_a$. Jestliže $A = C_a + I_a$, potom $Y = 1/1 - c \cdot A$.

Zlomek $1/1 - c$ označujeme symbolem α a nazýváme jej **investiční multiplikátor**. **Rovnovážný produkt** stanovíme podle vzorce $Y = \alpha \cdot A$.

V následujícím příkladu si ukážeme, jaké účinky mají investice na celkové výdaje a jak ovlivňují celkový vyrobený produkt.

Management firmy KOLO chce zvýšit nabídku jízdních kol a rozhodl, že bude postaven nový závod na jejich výrobu. Výstavba nových objektů, včetně technologie, byla objednána u firmy STAVBA za částku 100 mil. Kč. Tato firma musí na realizaci zakázky zaměstnat dodatečné pracovníky a vyplatí jim na mzdách (důchody) 90 mil. Kč (od materiálových nákladů abstrahujeme). Zbytek investice, tj. 10 mil. Kč, získají akcionáři firmy STAVBA v podobě dividend (zisk). Investice 100 mil. Kč se tak přeměnila v důchody domácností (mzdy = 90 mil. Kč a zisk = 10 mil. Kč).

Důchody domácností se zvýšily o 100 mil. Kč a jejich členové rozhodují o použití těchto dodatečných příjmů. Předpokládejme, že v souhrnu bude 80 mil. Kč (80%) vynaloženo na spotřebu a 20 mil. Kč (20%) bude uspořeno. Mezní sklon ke spotřebě je tedy 0,8 a výpočet vyplývá ze známého vzorce: $MPC = \Delta C / \Delta Y$. Po dosazení $MPC = 80/100 = 0,8$.

Jestliže domácnosti vydají 80 mil. Kč na spotřebu, lze předpokládat, že výrobci spotřebních statků poptávku uspokojí a vyrobí odpovídající objem produkce. Výsledek těchto transakcí bude obdobný jako v předchozím tzv. výdajovém kole – zaměstnancům a akcionářům firem vyrábějících spotřební statky se zvýší důchody o 80 mil. Kč. Z mezního sklonu ke spotřebě 0,8 vyplývá, že jejich výdaje na spotřebu vzrostou o 64 mil. Kč (80 % z 80 mil.) a 16 mil. Kč

bude uspořeno. Dodatečná spotřební poptávka (64 mil. Kč) vyvolá další růst výroby spotřebních statků a tím i příjmů firem a následně důchodů domácnosti o 64 mil. Kč. V dalším kole bude rozdělen i dodatečný příjem 64 mil. Kč – na spotřebu 51,2 mil. Kč a 12,8 mil. Kč bude uspořeno. Toto rozdělování dodatečného důchodu pokračuje tak dlouho, dokud se řetěz spotřeby a následných důchodů nevyčerpá.

Z příkladu je zřejmé, že investice firmy KOLO zvýšila investiční výdaje o 100 mil. Kč a navíc vedla ke zvýšení spotřebních výdajů. Nabízí se otázka, jaký byl celkový přírůstek výdajů vyvolaný zmíněnou investicí? Impulsem byly investiční výdaje 100 mil. Kč a potom následovala řetězová reakce přírůstku spotřebních výdajů ($100 + 80 + 64 + 51,2 + 40,96 + \dots$). Příklad ukázal, že investice vyvolávají větší přírůstek výdajů a vyrobeného produktu (HDP), než je sama investice. Příčinou je skutečnost, že investiční výdaje vyvolávají řetěz spotřebních výdajů. Tento účinek investic je označován za důchodotvorný efekt investic. Vzhledem k tomu, že přírůstek produktu je určitým násobkem přírůstku investic, lze pro jeho výpočet použít výdajový multiplikátor α (násobitel investičních výdajů). $\Delta Y = \alpha \cdot I_a$.

V souladu s příkladem budeme předpokládat, že mezní sklon ke spotřebě je 0,8, což nám umožní vypočítat výdajový multiplikátor $\alpha = 1/1-0,8 = 1/0,2 = 5$. Po dosazení do vzorce vynásobíme investiční multiplikátor přírůstkem investic a dostaneme: $\Delta \text{produktu} = 5 \times 100 = 500$ mil. Kč.

V učebnici je prezentován obdobný příklad multiplikačního procesu (str. 293 až 295). Jeho grafická ilustrace (graf 14.3) v zásadě odpovídá výše uvedenému příkladu (změna je v mezním sklonu a přírůstku produktu).

Z analýzy utváření rovnováhy v modelu důchod výdaje vyplývají tři podmínky rovnovážného produktu.

- Důchod / produkt je roven plánovaným výdajům ($Y = AD$)
- Neplánované zásoby jsou rovny nule ($IU = 0$)
- Úspory jsou stejně velké jako investice ($I = S$)

Ustavování rovnovážné produkce v dvousektorovém modelu je popsáno v tabulce 14.3. U varianty E jsou uvedené podmínky splněny: důchod se rovná výdajům ($800 = 720 + 80$), $IU = 0$, úspory se rovnají investicím ($80 = 80$).

Shrnutí:

Model důchod - výdaje ve dvousektorové variantě ilustruje vliv spotřebních a investičních výdajů na makroekonomickou rovnováhu. Domácnosti získávají za poskytnuté služby výrobních faktorů důchod, který používají na spotřebu a úspory. Spotřeba je funkcí důchodu a pro potřeby modelu ji rozdělujeme na autonomní a indukovanou složku. Obdobné rozdělení platí i pro úspory domácností. S rostoucím důchodem klesá podíl spotřebních výdajů a zvyšuje se podíl úspor.

Objem investic v ekonomice závisí na úrokové míře, daňové politice, očekávání podnikatelů ohledně budoucnosti atd. Investice v modelu důchod - výdaje považujeme za autonomní složku celkových výdajů. Jejich zvýšení vyvolává multiplikační proces, jehož důsledkem je růst důchodu (produktu). Pomocí výdajového multiplikátoru α ($1/1 - MPC$) vypočteme zvýšení výstupu v důsledku zvýšení investičních výdajů ($\Delta HDP = \alpha \cdot \Delta I$).

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď:

- 1) Spotřební výdaje domácností rozdělujeme na _____ autonomní spotřebu, investice, indukovanou spotřebu, záporné úspory, výdaje na potraviny.
- 2) Jednoduchý výdajový multiplikátor udává, o kolik se zvýší produkt (důchod), když se zvýší _____ spotřeba, úspory, investice.
- 3) Makroekonomický klid nastává, _____ když je produkt stejný jako agregátní poptávka, když úspory odpovídají spotřebním výdajům, když $IU < 0$.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Při konstrukci modelu důchod - výdaje předpokládáme, že ekonomika je uzavřená a výše úrokové míry je konstatní. P/N
2. Podle tzv. indexu blahobytu národa platí, že čím nižší je podíl výdajů na potraviny na celkovém důchodu, tím vyšší je blahobyt národa. P/N
3. Autonomní spotřeba musí být vždy větší než záporné úspory. P/N

4. Indukovaná spotřeba je nezávislá na důchodu. P/N
5. Jestliže je důchod roven nule, potom je celková spotřeba tvořena pouze indukovanými výdaji. P/N
6. Mezní sklon ke spotřebě můžeme zapsat dvojím způsobem: $1/1 - c$ nebo $1/s$. P/N
7. Multiplikační proces působí obousměrně. V závislosti na směru změny autonomních výdajů vyvolá pokles nebo zvýšení důchodu (produktu). P/N

C) Kvizové otázky:

1. Porovnáním spotřební funkce s osou kvadrantu vedenou pod úhlem 45° zjistíme:
 - a) jaký je disponibilní příjem domácnosti v závislosti na HDP
 - b) zda výdaje domácnosti na spotřebu jsou menší nebo větší než jejich disponibilní příjem
 - c) zda spotřeba má rostoucí nebo klesající tendenci
 - d) jak závisí velikost výdajů domácnosti na její životní úrovni
 - e) všechny odpovědi jsou správné
2. Podstata výdajového multiplikátoru spočívá v tom, že:
 - a) udržuje rovnováhu mezi AD a AS
 - b) zvýšení spotřeby domácností se projeví v růstu investičních výdajů
 - c) jeho prostřednictvím se přeměňují úspory v investice
 - d) investiční výdaje vyvolávají násobný přírůstek důchodů, výdajů a vyrobeného produktu
 - e) žádná odpověď není správná

D) Úkoly a odpovědi:

1. Předpokládejme dvousektorovou ekonomiku. Plánované autonomní investice jsou 300 mld. Kč a rovnovážný výstup ekonomiky (HDP) je 1400 mld. Kč. Určete výši spotřeby a úspor v této ekonomice.
2. Známe spotřební funkci v dvousektorové ekonomice: $C = 200 + 0,8Y$. Určete rovnici příslušné funkce úspor.

Další studijní zdroje:

HELÍSEK, M. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3. str. 34 - 52, 65 - 89.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 445 - 465, 481 - 489.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 157 - 193.

Český statistický úřad: www.czso.cz

Korespondenční úkol za 1. modul:

- a) Pan Novák si pronajal penzión za 600 tisíc Kč ročně. Provoz penziónu zajišťuje spolu se svojí maminkou, které platí ročně 180 tisíc Kč. Nákup nápojů a surovin potřebných k přípravě jídel ročně přijde na 1 200 tisíc Kč. Za vodu, elektřinu, teplo a služby prádelny ročně vynaloží 700 tisíc Kč. Penzión má roční tržby ve výši 3 400 tisíc Kč. Pan Novák odvádí státu 22 % daň ze zisku.

Otázky:

- A) Jaký je příspěvek podnikání pana Nováka k tvorbě HDP?
- B) Vypočtete disponibilní důchod podnikatele Nováka.
- b) Ekonomika je složena ze dvou sektorů – domácností a firem. Zvýšení investic o 20 mld. Kč vyvolalo růst HDP o 100 mld. Kč.

Otázky:

- A) Jak velký je (mezní) sklon ke spotřebě?
- B) Jak velký je (mezní) sklon k úsporám?
- C) Jak velký přírůstek spotřeby a úspor bude vyvolán těmito investicemi?

5. kapitola: Agregátní poptávka, agregátní nabídka

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s vymezením agregátní poptávky (AD)
- s příčinami změn AD (tzv. poptávkové šoky)
- s pojetím agregátní nabídky (AS) v ekonomické teorii
- s šoky na straně AS
- s makroekonomickou rovnováhou

Klíčová slova:

agregátní poptávka, příčiny klesajícího sklonu AD, poptávkové šoky (posun křivky AD), agregátní nabídka, potenciální produkt, klasický model AD - AS, keynesovský model AS, extrémní keynesovské pole, monetaristická koncepce agregátní nabídky, peněžní iluze, šoky na straně AS (posun křivky AS), rovnovážný produkt, mezera produktu,

Metodika výkladu:

Agregátní poptávka (AD – Aggregate Demand) a agregátní nabídka (AS – Aggregate Supply) představují klíčové pojmy, které umožňují porozumět mechanismu makroekonomických vztahů. Model AD-AS rozvíjí poznatky získané studiem modelu důchod - výdaje a rozšiřuje analýzu chování poptávajících a nabízejících subjektů o vliv proměnlivé cenové hladiny.

Pojem agregátní poptávka je v ekonomických školách vymezován stejným způsobem, jako souhrn výdajů všech sektorů v ekonomice. Názory na agregátní nabídku jsou rozdílné. Protože pojetí AS je důležitým východiskem pro hospodářskou politiku vlády, uvedeme její standardně používané varianty. Budeme postupovat podle historického vývoje těchto názorů. Nejdříve uvedeme její klasické pojetí, které vychází ze samoregulační schopnosti ekonomiky. Dále popíšeme keynesovský přístup k agregátní nabídce, jehož východiskem jsou nevyužitá zdroje v ekonomice. V rámci monetaristického pojetí AS objasníme rozdíl mezi tzv. krátkodobou a dlouhodobou variantou agregátní nabídky. Výklad uzavřeme makroekonomickou rovnováhou, která nám umožní popsat recesní a inflační mezeru.

Model AD - AS se v dalších kapitolách stane důležitým nástrojem poznání. Využijeme jej při analýze krátkodobých výkyvů ekonomické aktivity kolem dlouhodobého trendu, při vysvětlení podstaty inflace a při charakteristice fiskální a monetární politiky.

Studijní text

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 15

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

5.1 Agregátní poptávka

Agregátní poptávka vyjadřuje celkovou poptávku po výrobcích a službách v ekonomice. Celkové výdaje jsou souhrnem výdajů všech sektorů ekonomiky (domácností, firem, vlády a zahraničí) při dané cenové hladině ($C + I + G + NX$), je to tedy přesná suma peněz. Křivka AD (graf 15.1) vyjadřuje funkční vztah mezi celkovým množstvím poptávaného reálného HDP (značíme Y) a cenovou hladinou (značíme P).

Agregátní poptávka představuje souhrn všech statků (spotřebních i investičních) a služeb, které jsou ekonomické subjekty, při určité cenové hladině a v daném období ochotny koupit.

Křivka AD má klesající sklon, což je vysvětlováno:

- a) efektem botaství
- b) efektem zahraničního obchodu
- c) efektem úrokové sazby.

Změny cenové hladiny prostřednictvím zmíněných efektů vyvolávají pohyb po křivce AD a tím ovlivňují poptávané množství reálného produktu. V reálné ekonomice také dochází k posunům křivky AD, tedy ke změně poptávky, které způsobují tzv. poptávkové šoky. Jejich příčinou jsou:

- zásahy státu prostřednictvím monetární a fiskální politiky,
- tzv. vnější faktory: ekonomický vývoj v zahraničí, očekávání podnikatelů, inflační očekávání, technologický pokrok, vývoj kurzu domácí měny, demografický vývoj apod.

5.2 Pojetí agregátní nabídky

Agregátní nabídka představuje celkové množství zboží a služeb (reálný HDP), které jsou výrobci ochotni dodat na trh při dané výrobní kapacitě a přirozené míře nezaměstnanosti.

Křivka AS zobrazuje funkční závislost, která ukazuje, jaký objem produkce budou firmy vyrábět a nabízet při té které úrovni cenové hladiny. Na průběh křivky AS neexistuje jednotný názor a většina ekonomů zastává stanovisko, že v krátkém časovém období je tato křivka rostoucí zleva doprava a v dlouhém období je AS vertikální. Znamená to, že v delším časovém období je výkon ekonomiky nepružný, protože jsou plně využity disponibilní zdroje. Dlouhodobá AS je dána úrovní potenciálního produktu. Potenciální produkt nelze interpretovat jako maximální vyrobený produkt, protože ekonomika může vyrábět ještě větší produkt, ale za cenu vysoké inflace.

Potenciální produkt je vymežován jako objem produkce, který lze v ekonomice vyrobit při daném stavu technologie, počtu obyvatelstva a při tzv. plné zaměstnanosti (stav kdy všichni, kdo chtějí pracovat, pracují).

Realita trhu je v ekonomické teorii interpretována ve třech variantách agregátní nabídky.

Klasický model prezentuje AS ve vertikálním tvaru, tzn. je to absolutně nepružná křivka (Graf 15.2), která je totožná s potenciálním produktem. Zastánci této verze jsou přesvědčeni o tom, že tržní mechanismus dokáže zajistit v ekonomice rovnovážný stav, že výstup ekonomiky se vždy nachází na úrovni svého potenciálu a stimulace AD ovlivní pouze pohyb cenové hladiny.

Keynesovci vycházejí z předpokladu, že ceny a mzdy nejsou úplně pružné. Ekonomika se podle jejich názoru může dlouhodobě nacházet ve stavu nerovnováhy, což způsobuje

nedostatečná AD. Znamená to, že v ekonomice existuje značná nezaměstnanost a výrobní kapacity nejsou využívány. Z toho vyvozují, že křivka AS má podobu obráceného písmene "L" (Graf 15.3). Její součástí je tzv. extrémní keynesovské pole, tj. horizontální část křivky. Za této situace lze podporou AD zvyšovat produkci, aniž by docházelo ke zvyšování cenové hladiny. V rámci takto extrémně pojaté křivky AS platí, že zde si poptávka tvoří vlastní nabídku (Graf 15.4).

Monetaristická koncepce agregátní nabídky předpokládá pružnost všech cen a domnívá se, že firmy a zaměstnanci chybně vnímají pohyb cenové hladiny. Východiskem jejich úvah je vznik peněžních iluzí a jejich vyprchávání, což se promítá do zvyšování cenové hladiny. Skutečnost, že pohyb cenové hladiny vyvolává změny v produkci a zaměstnanosti, umožňuje monetaristům definovat agregátní nabídku v krátkém a dlouhém období (Graf 15.5).

Stejně jako u AD dochází i u agregátní nabídky k jejím posunům. Příčinou jsou tzv. nabídkové (nákladové) šoky, které ovlivňují krátkodobou AS:

- růst nákladů na pracovní sílu,
- růst cen ostatních vstupů (ropné šoky),
- zvýšení daní, především nepřímých.

5.3 Makroekonomická rovnováha

Makroekonomická rovnováha je určena vzájemným působením agregátní poptávky a agregátní nabídky. Rovnovážný produkt se obvykle odchyluje od potenciálního produktu, což vede k vzniku recesní nebo deflační mezery (Graf 15.8). **Makroekonomická rovnováha** vyjadřuje takovou úroveň výstupu ekonomiky a s ním spojenou cenovou hladinu, která uspokojí jak kupující, tak prodávající na všech trzích (na trhu finální produkce, na trhu výrobních faktorů a na finančních trzích).

Makroekonomická rovnováha je takovou kombinací úrovně cen a celkového množství produkce, při kterých si ani kupující ani prodávající nepřejí změnit svoje nákupy, prodeje nebo ceny.

Praktická realizace hospodářské politiky je výrazně ovlivněna tím, k jakému modelu AD - AS se vláda přiklání. Při aplikaci keynesovského názoru vláda posiluje AD a očekává růst vytvořeného produktu. Jestliže vláda vychází z klasického, respektive monetaristického pojetí AS, potom její opatření směřují k podpoře agregátní nabídky. V reálné praxi se oba přístupy prolínají.

Shrnutí:

Model AD - AS umožňuje analyzovat makroekonomickou rovnováhu při změnách cenové hladiny. Křivka agregátní poptávky je klesající a znázorňuje množství statků, které ekonomické subjekty poptávají při jednotlivých cenových hladinách ($AD = C + I + G + NX$).

Agregátní nabídka charakterizuje vzájemné vztahy mezi objemem produkce v ekonomice a cenovou úrovní. Názor na tyto vztahy není jednotný a existuje klasická, keynesovská a monetaristická verze agregátní nabídky. Na dlouhodobou AS mají ale odborné autority obdobný názor, že je úzce spjata s výrobní kapacitou země, tzn. s jejím potenciálním produktem.

Model AD - AS umožňuje zobrazit nejen makroekonomickou rovnováhu, ale i skutečnost, že vytvořený produkt se běžně odchyluje od potenciálního produktu. Znamená to, že v ekonomice vzniká recesní a inflační mezera.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. V modelu AD - AS je agregátní nabídka úzce spjata _____ s uspokojením potřeb domácností, s výrobní kapacitou země, se zahraničním obchodem.
2. Keynesovský přístup k agregátní poptávce vychází z předpokladu, že _____ výstup ekonomiky se vždy nachází na úrovni svého potenciálu, všechny ceny jsou pružné, ceny a mzdy nelze považovat za úplně pružné.

3. Situaci, kdy tržní subjekty vnímají změny své vlastní ceny a zároveň si neuvědomují změny ostatních cen, označují monetaristé _____ za vyprchávání peněžních iluzí, za vytváření peněžních iluzí, za normální stav.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Efekt bohatství poukazuje na zvýšení spotřeby spojené s poklesem cenové hladiny. P/N
2. Křivka dlouhodobé agregátní poptávky je vertikální. P/N
3. V rámci tzv. klasického pole u keynesovské agregátní nabídky platí Sayův zákon trhů, podle kterého nabídka si vytváří vlastní poptávku. P/N
4. Nárůst počtu obyvatel a změna jeho věkové struktury vytváří nabídkový šok. P/N
5. Křivka agregátní poptávky zobrazuje pozitivní vztah mezi cenovou hladinou a reálným produktem. P/N
6. Recesní mezera vzniká za situace, kdy průsečík AD a AS leží napravo od dlouhodobé agregátní nabídky. P/N
7. Křivka dlouhodobé agregátní nabídky leží napravo od potenciálního produktu. P/N

C) Kvizové otázky:

1. Posunutí agregátní poptávky doprava způsobí:

- a) zvýšení mezd
- b) snížení daní
- c) snížení úrokových sazeb
- d) zvýšení očekávané inflace
- e) všechny odpovědi jsou správné

2. Potenciální produkt je vymežován jako:

- a) maximální vyrobený produkt

- b) souhrn všech důchodů, které získávají vlastníci výrobních faktorů
- c) souhrn produkce, kterou vyrobí domácnosti, firmy, stát
- d) objem produkce, který se v ekonomice vyrobí při tzv. plné zaměstnanosti
- e) objem produkce, který poptávají domácnosti, firmy, stát a zahraničí při dané cenové hladině

D) Úkoly a odpovědi:

1. Vysvětlete, proč je křivka agregátní poptávky (Graf 15.1) klesající.

Další studijní zdroje:

HAZLITT, H. *Ekonomie v jedné lekci*. Praha: Liberální institut, Centrum liberálních studií, MegaPrint, 1999. ISBN 80-902701-2-3. str. 171 - 183

HELÍSEK, M. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3. str. 34 - 52, 65 - 89.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 445 - 465, 481 - 489.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 157 - 193.

6. kapitola: Ekonomický růst

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s pojetím ekonomického růstu
- se zdroji ekonomického růstu
- s modely ekonomického růstu E. Domara, R. Solowa
- s problematikou trvale udržitelného rozvoje
- s bludným kruhem chodoby

Klíčová slova:

ekonomický růst, koeficient růstu, hranice produkčních možností, ekonomická síla země, ekonomická úroveň země, sociální kapitál, faktory (zdroje) ekonomického růstu, extenzivní a intenzivní ekonomický růst, společenský infrastrukturní kapitál, lidský kapitál, Malthusova teorie růstu, Domarův model, produktivita investic, Harrodův model, kapitálový koeficient, dvoufaktorová produkční funkce, prohlubování kapitálu, teorie o stadiích ekonomického růstu, bludný kruh chudoby, koncepce trvale udržitelného rozvoje,

Metodika výkladu:

Rostoucí potřeby lidí vyžadují neustálé zvyšování výkonu ekonomiky, její ekonomický růst. Zkoumání faktorů, které zajišťují ekonomický růst, je prováděno na poměrně vysoké úrovni abstrakce. Výsledkem těchto analýz jsou modely ekonomického růstu, jež zobrazují základní kauzální souvislosti ekonomického vývoje. V modelech si národohospodáři ujasňují význam jednotlivých růstových faktorů a zároveň z nich vyvozují doporučení pro hospodářskou politiku.

Ekonomický růst je determinován různými faktory, které jsou využívány extenzivně nebo intenzivně. Za hybné síly ekonomického růstu, respektive pokroku, jsou považovány základní výrobní faktory, jejichž účinnost zvyšuje vědeckotechnický pokrok a podnikatelství. První část kapitoly je proto věnována zdrojům ekonomického růstu a v druhé části jsou prezentovány hlavní teoretické přístupy k ekonomickému růstu. Při studiu modelů růstu sledujte kauzalitu jednotlivých faktorů (jsou příčinou a vyvolávají určitý následek), jinak abstraktě logickým teoriím neporozumíte.

Vzhledem k tomu, že v ekonomické teorii není žádný model prezentován jako všeobecně

platný, chápejte uvedené modely jako nabídku, ze které si dva vyberete ke zkoušce (jeden z části 16.2.1 a druhý z části 16.2.2)

Studijní text

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 16

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

6.1 Pojetí ekonomického růstu

Ekonomický růst znamená, že v ekonomice dochází k rozšiřování produkční kapacity, což vede ke zvyšování potenciálního produktu. Je výsledkem rozvoje ekonomické aktivity a představuje kvantitativní a kvalitativní národohospodářské výsledky. Ekonomický růst je v současné době symbolem pozitivního vývoje ekonomiky.

Ekonomický růst znamená, že v ekonomice dochází k růstu potenciálního produktu.

Kontrolní otázka: definujte potenciální produkt (ověřte si, že Vaše odpověď je správná, v učebnici na str. 321).

Ekonomický růst se projevuje změnou tokových veličin v čase. Při jeho zjišťování vycházíme ze změn reálného hrubého domácího produktu v čase. Ekonomický růst můžeme vyjádřit trojím způsobem:

- Jako rozdíl mezi hodnotou reálného produktu (Q) v čase t a hodnotou reálného produktu v čase $t - 1$, tj. $\Delta Q = Q_t - Q_{t-1}$. Tímto porovnáním zjistíme absolutní přírůstek HDP (v ČR v mld. Kč).
- Jako podíl hodnoty reálného produktu v čase t a hodnoty reálného produktu v čase $t - 1$, vyjádřený v procentech, tj. koeficient růstu = $Q_t / Q_{t-1} \cdot 100$ (%).
- Jako tempo růstu (G): $G = (Q_t - Q_{t-1}) / Q_{t-1} \cdot 100$ (%).

Pojmy k zapamatování:

Ekonomický růst zvyšuje **ekonomickou sílu země**. Vyjadřujeme ji pomocí absolutní velikosti reálného HDP. **Ekonomickou úroveň země** měříme pomocí výstupu ekonomiky na jednoho obyvatele (HDP na 1 obyvatele). Jde o relativní ukazatel, který je považován za základní měřítko životní úrovně v dané zemi a vyjadřuje stupeň jejího ekonomického rozvoje

Základní zdroje ekonomického růstu:

- práce (pracovní síly), včetně podnikatelských schopností,
- kapitál,
- přírodní zdroje,
- vědeckotechnický pokrok, technická a technologická zlepšení.

Ekonomický růst ovlivňuje množství a kvalita výrobních faktorů a způsob jejich kombinace v procesu výroby. Růst reálného produktu je proto dosahován extenzivním nebo intenzivním využíváním výrobních faktorů.

Ověřte si v učebnici (na str. 326 - 327) správnost tohoto tvrzení:

- ✓ *Extenzivní růst je výsledkem zvyšování vstupů výrobních faktorů.*
- ✓ *Jestliže zvyšujeme produkci na jednotku vstupu, jde o intenzivní růst.*

Ekonomický růst si můžeme představit jako posun hranice produkčních možností vpravo. Vzhledem k omezenosti výrobních zdrojů je třeba rozhodnout, kolik bude vyrobeno kapitálových statků (zabezpečují produkci pro spotřebu v budoucím období) a kolik spotřebních statků (jsou určeny pro současnou spotřebu). Toto rozhodnutí má zásadní význam pro danou společnost a je v podstatě rozhodnutím o tempu ekonomického růstu. Graf 16.3 ilustruje možnosti ekonomického růstu jako výsledek volby mezi současnou a budoucí spotřebou.

6.2 Teoretické názory na ekonomický růst

Domarův model:

E. D. Domar rozvinul Keynesův závěr, že investice vytvářejí nový důchod, o další poznatek, že investice současně rozšiřují výrobní kapacitu. Vzal v úvahu nejen důchodotvorný, ale i kapacitotvorný účinek investic. Při formulování modelu předpokládal, že ekonomika se nachází ve stavu rovnováhy, že $AD = AS$. Hledal odpověď na otázku, jaké má být tempo růstu investic, aby byla udržena dynamická rovnováha, to znamená, aby se přírůstek poptávky rovnal přírůstku nabídky.

Přírůstek nabídky, který projevem kapacitotvorného účinku určitého rozsahu investic, vyjádřil v rovnici: $\Delta AS = I \cdot \sigma$. Symbolem σ Domar označil efektivnost (produktivitu) investic ($\sigma = \Delta AS / I$). Přírůstek poptávky Domar vyjádřil jako růst důchodu vyvolaný určitou kapitálovou investicí. Rovnici poptávky zapsal pomocí známé rovnice investičního multiplikátoru: $\Delta AD = \Delta I \cdot 1/\alpha$.

Domarova rovnice rovnovážného růstu, která ukazuje rovnost poptávky a nabídky v dynamických podmínkách: $\Delta I \cdot 1/\alpha = I \cdot \sigma$. Když chceme tuto rovnici vyřešit, vynásobíme obě strany α a dělíme je I a potom můžeme napsat rovnici, která vyjadřuje rovnovážnou míru růstu investic: $\Delta I/I = \alpha \cdot \sigma$. Rovnovážné tempo růstu investic vypočteme jako součin sklonu k úsporám (podíl úspor na národním důchodu α) a průměrné produktivity investic (σ).

Dvoufaktorová produkční funkce:

Vliv akumulace kapitálu a technologických změn na ekonomický vývoj si ukážeme na modelu ekonomického růstu, jehož autorem je R. Solow, který byl v roce 1987 odměněn Nobelovou cenou za ekonomii. Model předpokládá ekonomiku, v níž je produkt vyráběn pomocí dvou druhů vstupů, práce a kapitálu. Produkční funkci (bez technologických změn) můžeme zapsat jako: $Q = F(K, L)$. Output (HDP) je značen Q , symbol F vyjadřuje funkční vztah mezi kombinací výrobních faktorů a outputem, K je celkové množství kapitálu a L je celkové množství vynaložené práce.

Kapitál je používán v podobě kapitálových statků (budovy, stroje, zařízení) a dochází k jeho neustálému zvětšování. Znamená to, že každý pracovník má k dispozici stále větší objem kapitálu, se kterým pracuje. Množství kapitálu připadajícího na pracovníka (na jednotku práce) označujeme za vybavení práce kapitálem (K/L). Jestliže dochází k růstu poměru K/L ,

jde o tzv. prohlubování kapitálu. Například se zvětšuje počet strojů, které připadají na jednoho zaměstnance zemědělské farmy. V průběhu 20. století se poměr K/L v USA zvýšil téměř trojnásobně. Výsledkem růstu kapitálové vybavenosti práce je růst outputu na jednoho pracovníka (Q/L) za jinak nezměněných podmínek. Vliv akumulace kapitálu na ekonomický růst přibližuje graf 16,5, ve kterém je zachycena agregátní produkční funkce (AFP).

Z grafu je zřejmé, jaký význam má prohlubování kapitálu (s růstem vybavení práce kapitálem se zvyšuje i output připadající na jednoho pracovníka) a jaké jsou hranice tohoto procesu (v bodě V se růst poměru K/L zastaví, protože již nedochází k dalšímu růstu outputu na jednoho pracovníka). Další zvýšení produkce mohou přinést jen technologické změny, které jsou zachyceny v grafu 16.6 jako posun agregátní produkční funkce nahoru (APF₂₀₀₀). Šipka naznačuje, že technologické změny vyvedou ekonomiku z nebezpečí stagnace a zajistí další růst outputu na jednoho pracovníka.

Trvale udržitelný rozvoj:

Ekonomický růst je často předmětem kritiky. Obavy z perspektiv růstu byly výrazně prezentovány na počátku 70. let 20. století v rámci tzv. Římského klubu, kde bylo upozorňováno na limity růstu (nedostatek surovin a paliv, vyčerpanost půdy, neschopnost přírody absorbovat znečištění, pokračující růst obyvatelstva apod.). Na základě analýz limitů růstu vznikla koncepce trvale udržitelného rozvoje, podle níž má výroba zajišťovat současné potřeby tak, aby nedošlo k omezení uspokojování potřeb budoucích generací. V této koncepci nejde o nulový růst, ale je preferováno udržení ekosystému na Zemi před expanzí výroby ekonomických statků. Největší důraz je kladen na přírodní zdroje. V případě obnovitelných zdrojů (lesy) je třeba udržet jejich regenerační schopnost a neobnovitelné zdroje (nerostné suroviny) je nutné nahrazovat technologickým pokrokem. Dilema, které vyplývá z uvedeného přístupu, znázorňuje graf 16.8.

Hranice produkčních možností A představuje výchozí stav ekonomiky. Pokud bude její vývoj dále vycházet z technologií, které znečišťují životní prostředí, potom se sice zvýší HDP, ovšem na úkor zhoršení životního prostředí (produkční možnosti B). Jestliže v ekonomice dojde k technologickým změnám, které navrhuje zastánci udržitelného rozvoje, vzroste HDP a zároveň se zlepší životní prostředí (varianta C).

Bludný kruh chudoby (zaostalosti):

Prosazení ekonomického růstu v řadě hospodářsky méně vyspělých zemí naráží na tzv. bariéry ekonomického růstu. Za základní bariéru je považována nedostatečná zásoba kapitálových statků. Rozšíření kapitálu je obtížné, protože v zemi se netvoří úspory, což je způsobeno nízkým HDP a důchody na úrovni životního minima. Úspory, které se utvoří, jsou zpravidla nelegálně přesouvány do zahraničí (tzv. únik kapitálu). Nedostatek kapitálu udržuje nízké vybavení práce kapitálem a znemožňuje rozvoj produktivity práce. Výsledkem těchto souvislostí je udržování nízkého HDP a ekonomika se ocitá v bludném kruhu nerozvinutosti (graf 16.7). "Nastartování" ekonomického rozvoje je spojeno s překonáním bariér, které vytvářejí uvedený začarovaný kruh.

Shrnutí:

Ekonomický růst je v současné společnosti považován za nutnou podmínku jejího rozvoje. Zvyšování hrubého domácího produktu představuje hlavní cíl hospodářské politiky. V ekonomické teorii je růst ztotožňován se zvětšováním produkční kapacity ekonomiky, to znamená s růstem potenciálního produktu (projevuje se posunem hranice produkčních možností země). Standardním ukazatelem ekonomického růstu je tempo růstu reálného produktu, které zvyšuje ekonomickou sílu i ekonomickou úroveň země. Za základní faktory ekonomického růstu jsou považovány lidské zdroje, půda a přírodní zdroje, tvorba kapitálu, vědeckotechnický pokrok a podnikatelství. Tyto zdroje mohou být využívány extenzivně nebo intenzivně.

V modelech ekonomického růstu ekonomové hledají jeho podstatu. Keynesovci považují za zdroj pozitivního vývoje ekonomiky investice. Domar vychází z jejich důchodotvorného a kapacitotvorného efektu a hledá podmínky, jež zajistí rovnovážný růst ekonomiky. V modelu, jehož autorem je R. Solow, je použita agregátní produkční funkce a výstup je vytvářen součinností dvou vstupů, práce a kapitálu.

Obavy z perspektiv růstu, podle nichž hrozí lidstvu vyčerpání zdrojů (například ropy), vedly ke vzniku koncepce trvale udržitelného rozvoje, ve které je preferováno udržení ekosystému Země. Teorie bludného kruhu nerozvinutosti zobrazuje bariéry ekonomického růstu, se kterými se potýkají hospodářsky méně vyspělé země. Za základní bariéru je považován nedostatek kapitálu.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Společenský infrastrukturní kapitál _____ je základní měřítko životní úrovně; představuje sociální a zdravotní zabezpečení; jsou silnice, dálnice a železnice.
2. Ekonomický růst znamená, že se posouvá _____ hranice produkční možností; dlouhodobá křivka AS doprava; křivka potenciálního produktu doprava.
3. Stadium zralosti je součástí teorie _____ bludného kruhu chudoby; Rostowa; koncepce trvale udržitelného rozvoje.
4. Neoklasické modely růstu vycházejí z teorie výrobních faktorů a zdůrazňují úlohu strany nabídky, neboť k růstu potenciálního produktu dochází jedině tehdy, když jsou do procesu výroby zapojovány _____ úspory; dodatečné výrobní zdroje; důchodotvorné účinky investic.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Ekonomický růst, který je dosahován zapojováním nových kvant práce, přírodních zdrojů a kapitálu je označován za extenzivní růst. P/N
2. Musí být ekonomický růst doprovázen vzestupem cenové hladiny? P/N
3. V modelu E. Domara národní důchod představuje celkovou poptávku (AD) a výrobní kapacita představuje celkovou nabídku (AS). P/N
4. Prohlubování kapitálu podle Solowa znamená pokles vybavení práce kapitálem. P/N
5. Ve stadiu rozběhu (startu) musí míra čistých investic dosáhnout nejméně 10 % národního důchodu. P/N

6. Pro kvalitativní hospodářský růst je typické, že nepotlačuje humánní rozměr člověka. P/N
7. V rámci tzv. Římského klubu bylo upozorňováno na začarovaný kruh chudoby. P/N

C) Kvizové otázky:

1. Ekonomický růst je projevem:

- a) extenzivního a intenzivního využívání výrobních faktorů
- b) zvyšování zaměstnanosti a plného využití zdrojů
- c) schopnosti národního hospodářství produkovat neustále se zvětšující množství ekonomických statků
- d) zlepšení kombinace výrobních faktorů, která souvisí s technickým pokrokem a s rostoucí nezaměstnaností
- e) koncepce trvale udržitelného rozvoje, která využívá stále větší množství zdrojů

2. Prosazení ekonomického růstu v hospodářsky nerozvinutých státech naráží na tzv. bariéry ekonomického růstu. Za nejdůležitější je považována:

- a) nedostatečná vybavenost práce kapitálem
- b) nedostatečná zásoba kapitálových statků
- c) nedostatečná úroveň úspor, které jsou zdrojem investic
- d) nedostatečná kvalifikační úroveň obyvatelstva
- e) stínová ekonomika a nerozvinutý obchod

3. Mezi intenzivní faktory růstu patří:

- a) růst množství používané práce
- b) intenzita práce
- c) kooperace práce
- d) zdokonalení technologie

e) produktivita práce

4. Ekonomický růst:

- a) je označení pro růst nominálního produktu
- b) je rozdíl mezi skutečným a reálným produktem
- c) znamená posun potenciálního produktu
- d) znamená, že ekonomika získává svhopnost produkovat vyšší HDP
- e) je rozdíl mezi nominálním a reálným produktem

5. Teorie začarovaného kruhu chudoby sleduje souvislost:

- a) nízká produktivita práce - nedostatečná tvorba kapitálu - nízké důchody
- b) nízká produktivita práce - vysoké náklady - nízká domácí poptávka
- c) nerozvinuté zdroje - nízká produktivita - nízký reálný důchod - nízké investice
- d) zaostalé obyvatelstvo - nízká poptávka - nízký důchod - odliv mozků
- e) nedostatek kapitálu - nízké úspory - nízká poptávka - nízký reálný důchod

Další studijní zdroje:

HELÍSEK, M. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3. str. 90 - 115, 160 - 176.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 555 - 567, 577 - 587, 466 - 473.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 137 - 156, 309 - 323.

Český statistický úřad: www.czso.cz

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD): www.oecd.org

skupina Světové banky: www.worldbank.org

7. kapitola: Ekonomický cyklus

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s ekonomickým cyklem, který je přirozenou formou pohybu kapitalistické ekonomiky
- s modelem cyklů podle Schumpetera a s jejich charakteristikou
- s mechanismem ekonomického cyklu
- s indikátory ekonomického cyklu
- s vysvětlením příčin cyklického vývoje
- s teorií ekonomického cyklu (keynesovský směr, peněžní teorie)

Klíčová slova:

ekonomický cyklus, mezera HDP, Kitchinovy cykly, Juglarovy cykly, Kondratěvovy vlny, konjunktura, krize, deprese, oživení, asynchronnost cyklu, expanze, vrchol, kontrakce, dno, spekulativní bubliny, "run" na banky, recese, indikátory ekonomického cyklu, keynesovské teorie ekonomického cyklu, pesimistická očekávání, princip akcelérátoru, superkumulativní proces, peněžní teorie ekonomického cyklu, tzv. peněžní iluze, politickoekonomický cyklus,

Metodika výkladu:

Zvyšování produkčních možností ekonomik neprobíhá jako nepřetržitý a bezproblémový proces, ale je doprovázeno cyklickými oscilacemi skutečného produktu kolem potenciálního produktu. Makroekonomická rovnováha, která dlouhodobě směřuje k plnému využití zdrojů, tak vzniká nad, ale i pod úrovní potenciálního produktu. Většina ekonomů proto považuje ekonomický cyklus za formu pohybu kapitalistické ekonomiky.

Ekonomický cyklus je možné charakterizovat podle různých kritérií, protože výkyvy ekonomiky mají rozdílnou intenzitu a délku trvání. V teorii cyklu proto rozlišujeme druhy ekonomického cyklu, obvykle z časového hlediska. Mechanismus cyklického vývoje ovlivňuje řada faktorů, které způsobují specifické rysy jednotlivých cyklů. Při analýze

krátkodobých výkyvů je využíván model AD - AS. V jeho rámci můžeme identifikovat příčiny odklonu skutečného produktu od potenciálního produktu.

Odhalení příčin kolísání ekonomické aktivity je považováno za "kvadraturu kruhu" v ekonomické teorii. Velká skupina ekonomů upozorňuje na úlohu investic v cyklickém kolísání. Při vysvětlení příčin cyklu spojují mechanismus investičního multiplikátoru s důchodovým akcelerátorem. Zastánci peněžní teorie cyklu považují za hlavní příčinu kolísání ekonomiky změny množství peněz v oběhu a změny úrokové míry. Velkou popularitu v posledních letech získala teorie politickoekonomického cyklu. Někteří ekonomové se domnívají, že cyklické výkyvy je možné výrazně omezit (například, nositel Nobelovy ceny za ekonomii v roce 1995, Robert Lucas). Vznik světové hospodářské krize v roce 2007 tuto "hypotézu" nepotvrdil.

Studijní text:

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 17.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

7.1 Charakteristika ekonomického cyklu

Pod pojmem ekonomický cyklus rozumíme více méně pravidelné kolísání reálného HDP kolem potenciálního produktu. Cyklický vývoj je formou pohybu kapitalistických ekonomik. Nesoulad mezi potenciálním produktem (Y^*) a skutečným produktem (Y) signalizuje, že:

- ✓ ekonomika plně nevyužívá své zdroje, které má k dispozici ($Y < Y^*$), průvodním jevem je nedobrovolná nezaměstnanost;
- ✓ v ekonomice jsou zdroje přetěžovány ($Y > Y^*$), což vede k zvýšení míry inflace.

Pod pojem "**ekonomický cyklus** zahrnujeme pohyb celkového národního outputu, důchodu a zaměstnanosti, který zpravidla trvá 2 - 10 let a vyznačuje se rozmachem či útlumem ekonomické aktivity ve většině sektorů ekonomiky". (Samuelson, Nordhaus; autoři světoznámé učebnice ekonomie).

Hospodářský cyklus se projevuje v kapitalistických ekonomikách od roku 1825. V souladu s J. Schumpterem rozeznáváme:

- ✓ Kitchinovy cykly _____
- ✓ Juglarovy cykly _____
- ✓ Kondratěvovy vlny _____

V učebnici si najděte charakteristické rysy těchto cyklů. Specifikujte trvání jednotlivých Kondratěvových vln a uveďte jejich typické znaky:

- ✓ první vlna _____
- ✓ druhá vlna _____
- ✓ třetí vlna _____
- ✓ čtvrtá vlna _____
- ✓ pátá vlna _____

Ekonomický cyklus se skládá z jednotlivých fází. Jejich označení není jednoně pojímáno (viz učebnice):

- ✓ fáze klasického cyklu _____
- ✓ fáze v současném pojetí cyklu _____

Všechny ekonomické subjekty (jednotlivci, domácnosti, podnikatelé, firmy, "vláda") vycházejí při svém rozhodování z predikce ekonomického vývoje. Informace o konkrétním stavu ekonomiky a o jejím předpokládaném vývoji poskytují tzv. konjunkturální indikátory. Využijte svých ekonomických znalostí a uveďte příklady jednotlivých ukazatelů. Správnost svých odpovědí si ověřte v učebnici.

- ✓ varovné ukazatele _____
- ✓ aktuální ukazatele _____
- ✓ zpožděné ukazatele _____

7. 2 Mechanismus cyklu

Prostudujte si pozorně kapitolu 17.1 a při jejím opakování doplňte text.

Fáze expanze začíná vzestupem úrovně skutečného produktu a růstem cen ekonomických statků. Firmy investují a rozšiřují výrobní kapacity. Zvyšuje se zaměstnanost a rostou mzdy. Obchodníci vytvářejí _____. Investiční optimismus vede k vzniku _____. Ekonomická aktivita postupně dosahuje vrcholu a dochází k tzv. přehřátí ekonomiky. Ekonomika je přetěžována, "pracuje" nad své možnosti a vysoká úroveň cen znemožňuje ekonomickým subjektům nakupovat.

Podle klasického cyklu můžeme expanzi rozdělit na dvě etapy - oživení a konjunkturu. Uveďte jejich specifické rysy:

- *oživení* _____
- *konjunktura* _____

Vrchol končí tzv. horním bodem obratu, po němž následuje pokles ekonomické aktivity. Ve fázi kontrakce firmy omezují výrobu a snižují zaměstnanost. Dochází k poklesu agregátní poptávky a "krize" se prohlubuje. Lidé ztrácejí důvěru v ekonomiku a postižen je i bankovní sektor, nastává tzv. "run" na banky, tj. _____. Kontrakce je ukončena tzv. dnem (dolním bodem obratu). Reálný produkt v této fázi dosáhne své nejnižší úrovně, v ekonomice jsou nevyužité výrobní kapacity, vysoká nezaměstnanost a spotřebitelská poptávka je na nízké úrovni. Podnikatelé, kteří chtějí zvýšit své výnosy, zavádějí _____ a snižují výrobní náklady. Realizace těchto cílů vyžaduje obnovu _____ a zavedení nových technických poznatků do výroby. Všechny tyto aktivity jsou spojeny s vlnou investic, které postupně nashromádkují expanzi ekonomiky. Výstup ekonomiky se zvyšuje a časem překoná předchozí maximum vyrobené produkce, což svědčí o ukončení cyklu.

7.3 Příčiny cyklického kolísání ekonomiky

V ekonomické literatuře existuje řada koncepcí vysvětlení příčin ekonomického cyklu. Většina z nich identifikuje příčiny cyklického kolísání výkonu ekonomiky ze vztahu mezi agregátní nabídkou a agregátní poptávkou. Faktory, které jsou označeny za příčiny cyklického chování ekonomického systému jako celku, jsou rozdělovány na endogenní a exogenní. Mnohé z výkladů cyklu vycházejí z kombinace těchto faktorů. Vzhledem k tomu, že dosud neexistuje všeobecně přijímaná teorie ekonomického cyklu, uvedeme hlavní přístupy k jeho vysvětlení.

Keynesovské teorie vycházejí z tvrzení, tržní ekonomika není vnitřně stabilní systém. Rovnováha v ekonomice je podle jejich názoru možná i při nevyužitých výrobních kapacitách a nezaměstnanosti. Vznik krize spojují se vznikem pesimistických očekávání podnikatelů, kteří se obávají, že budoucí investiční výnosy nepřevýší náklady na realizaci investičních záměrů. Slábnoucí poptávku po investicích považují za hlavní příčinu krize a zároveň upozorňují i na vliv snižování podílu spotřeby na národním důchodu (viz 14. kapitola učebnice).

Keynesovci spojili mechanismus investičního multiplikátoru s důchodovým akcelerátorem (viz 16. kapitola učebnice) a vymezili tzv. superkumulativní proces. Jeho působením

vysvětlují cyklický pohyb ekonomiky. Vycházejí z autonomních investic, které vyvolávají kumulativní růst důchodů (produktu) v rozsahu určeném investičním multiplikátorem $(1/1-c)$. Tento růst důchodů zapříčiní růst objemu čistých indukovaných investic v rozsahu určeném koeficientem akcelerace $(\Delta K/\Delta Y)$. Vyvolané investice stimulují další růst výstup, který postupně dosáhne svého vrcholu. Znamená to, že ekonomika "narazí" na hranici svých produkčních možností, což se projeví vzestupem cenové hladiny. Ekonomická aktivita se proto začíná zpomalovat, snižuje se výstup a důchody, což se projeví v poklesu odbytu spotřebních statků a následně i snížením objemu indukovaných investic. Teprve obnova fixního kapitálu a nákup nových investic "odrazí" ekonomiku ode dna. Zvýšení produkce vyvolá vzestup investic a znovu se začnou "roztáčet kola" ekonomiky.

Peněžní teorie ekonomického cyklu považují za hlavní příčinu oscilací běžného produktu kolem potenciálního produktu nesprávnou peněžní a úvěrovou politiku centrální banky (její monetární politiku, viz 21. kapitola učebnice). "Pachatelem" cyklického kolísání ekonomiky je centrální banka. Předpokládáme, že centrální banka zvýší množství peněz v oběhu, což vede k snížení úrokové míry a banky tak mohou poskytovat levné úvěry. V ekonomice vzniká pozitivní poptávkový šok (graf 17.5), který vede k zvýšení cenové hladiny. Firmy toto zvýšení cen zpočátku vnímají jako růst cen svých produktů a domnívají se, že většina poptávky směřuje k jejich výrobkům. Snaží se této situaci využít a zvyšují produkci svých statků. Od zaměstnanců požadují větší výkony a nabízejí jim vyšší mzdy. Lidé ochotně zvyšují nabídku své práce, protože se domnívají, že za vyšší mzdy si koupí větší množství zboží.

Toto chování podle monetaristů svědčí o tom, že firmy a lidé podléhají tzv. peněžní iluzi. Tržní subjekty postupně zjistí, že se nezvětšují jen jejich důchody, ale že současně došlo k zvýšení cenové hladiny. Uvědomí si, že vyšší důchody jim nepřinesou očekávané efekty a peněžní iluze začnou vyprchávat. Ekonomika, která se vlivem pozitivního poptávkového šoku odchýlila od potenciálního produktu (doprava), se postupně vrátí na svůj potenciál.

Centrální banka podle názoru monetaristů neumí správně načasovat dopad svého opatření a způsobuje poruchy v ekonomickém vývoji. Proto monetaristé doporučují, aby centrální banka pouze udržovala takové tempo růstu peněžní zásoby (množství peněz v oběhu), které odpovídá spontánnímu růstu reálného produktu.

Teorie politickoekonomického cyklu se snaží upozornit na to, že každé ekonomické rozhodnutí je zároveň rozhodnutím politickým, a že každé politické rozhodnutí je zároveň rozhodnutím ekonomickým. Politici se snaží "udržet se" u moci a chtějí být znovu zvoleni.

Proto má politický cyklus vliv na průběh ekonomického cyklu. Přibližně rok před volbami vlády preferují růst produkce, zaměstnanosti, mezd a vytvářejí u voličů pozitivní očekávání. Předpokládejme, že tito politici ve volbách zvítězili. Lidé ovšem po volbách zjistí, že sliby nejsou plněny. Hlavní důvod spočívá v tom, že politici musí řešit náklady své volební kampaně, které se začnou projevovat až po volbách. Předvolební expanzivní politika vede k inflaci a politici se proto po volbách uchylují k restriktivní politice. Dopady restriktivní politiky se časem přestanou projevovat a lidé na ně zapomenou. Před termínem voleb politici znovu začnou "slibovat" a celý cyklus se opakuje. Empirické zkušenosti ukazují, že pravicivé i levicové strany se v rámci popsaného politického cyklu chovají stejně - před volbami populisticky upřednostňují expanzi a po volbách jsou nuceni k restrikci.

Shrnutí:

Ekonomický cyklus je formou pohybu kapitalistické ekonomiky. Ekonomický cyklus je pravidelné střídání vzestupných a sestupných fází vývoje ekonomiky. Makroekonomická rovnováha na trhu zboží a služeb se může vytvářet pod potenciálním produktem nebo nad ním. Výkyvy ekonomické aktivity vykazují určitou pravidelnost a ekonomická teorie proto rozlišuje Kitchinovy krátkodobé cykly, dlouhodobé Kondratěvovy vlny a střednědobé Juglarovy cykly.

Klasická varianta střednědobého cyklu má čtyři základní fáze - krizi, depresi, oživení a konjunkturu. V současném modelu cyklu rozeznáváme - recesi, dno, expanzi a vrchol. V druhé polovině 20. století se projeví určité změny v průběhu cyklu, začala se prosazovat jeho asynchronnost, snižuje se vliv zásob, ceny statků neklesají ani ve fázi kontrakce, vládní intervencionismus vede k rychlejšímu překonání poklesu apod.

Odhalení příčin cyklického vývoje je předmětem teoretických sporů. Všichni se shodují v tom, že kritickým bodem ve vývoji ekonomiky je horní bod zvratu, ve kterém končí expanze a začíná recese. Ekonomické teorie cyklu se rozdělují na exogenní a endogenní. Konkrétní příčiny se hledají na straně agregátní poptávky (poptávkový šok) a agregátní nabídky (nabídkový šok). Ekonomové se neshodnou v tom, které faktory vyvolávají poptávkové nebo nabídkové šoky.

Keynesovský přístup se zaměřuje na rozkolísanost agregátní poptávky pod vlivem výkyvů investičních a spotřebních výdajů, které jsou vyvolány pesimistickými očekáváním. Peněžní

teorie ekonomického cyklu označují za příčinu rozkolísanosti agregátní poptávky změny v množství peněz v oběhu. Vznik odchylek skutečného produktu od potenciálního produktu je podle monetaristů podmíněn vytvářením peněžních iluzí tržních subjektů. Politickoekonomický cyklus je považován za příklad exogenního ekonomického cyklu.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Juglarovy cykly jsou evidovány od hospodářského poklesu v roce _____ 1929; 1825, 1973.
2. V druhé polovině 20. století se v ekonomickém cyklu projeví výrazné změny _____ terciální sektor přijímá zaměstnance i ve fázi kontrakce; často dochází ke snížení tempa růstu; délka cyklu se zkracuje a amplitudy jsou nižší.
3. Tzv. tvořivá destrukce probíhá ve fázi _____ kontrakce; deprese; oživení.
4. Mezi varovné ukazatele cyklu patří: _____ změny v zásobách; reálný HDP; maloobchodní obrat.
5. Podle teorie reálného ekonomického cyklu kolísání ekonomiky způsobují náhodné výkyvy na straně nabídky, jde o _____ technologické šoky; nákladové šoky; politické události; změny přírodních podmínek.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Neočekávané zvýšení množství peněz v oběhu vyvolá nabídkový šok. P/N
2. Podle monetaristů by centrální banka neměla provádět krátkodobou anticyklickou politiku. P/N

3. Princip akcelerace vychází z toho, že růst reálného důchodu a vzestup poptávky po spotřebních statcích vyvolá tlak na rozšíření výrobních kapacit. P/N
4. Počty přijatých zakázek, především v odvětvích vyrábějící kapitálové statky, patří mezi varovné ukazatele ekonomického cyklu. P/N
5. Změny ve stavu zásob surovin, materiálu, meziproduktů a hotové produkce jsou charakteristickým rysem tzv. Kichinova cyklu. P/N
6. V ČR provádí Český statistický úřad výběrová anketní šetření, při nichž jsou zástupci podnikatelské sféry dotazováni na současnou pozici firmy na trhu a na očekávaný vývoj odvětví. P/N

C) Kvizové otázky:

1. V ekonomické teorii se jako endogenní příčiny ekonomických cyklů uvádějí:

- a) změny světových cen surovin
- b) migrace obyvatelstva
- c) politické krize
- d) investiční pesimismus
- e) pokles poptávky po spotřebních statcích

2. Předpokládejme, že pokles výkonu ekonomiky se zastavil a započal jeho vzestup. Který pojem tuto situaci popisuje?

- a) dno
- b) deprese
- c) oživení
- d) expanze
- e) žádný z uvedených pojmů

Další studijní zdroje:

HELÍSEK, M. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3. str. 90 - 115, 160 - 176.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 555 - 567, 577 - 587, 466 - 473.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 137 - 156, 309 - 323.

Český statistický úřad: www.czso.cz

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD): www.oecd.org

skupina Světové banky: www.worldbank.org

8. kapitola: Peníze, bankovní soustava a trh peněz

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- se vznikem peně a s jejich úlohou v ekonomice
- s podstatou peněz
- s dvoustupňovou bankovní soustavou a úlohou centrální banky
- s činností kolerční banky
- s nabídkou, poptávkou a rovnováhou na peněžním trhu

Klíčová slova:

peněžní forma směny, všeobecný ekvivalent, komoditní peníze, symbolické peníze, státovka, bankovka, eskont směnky, hotovostní peníze, bezhotovostní peníze, bankovní peníze, elektronické peníze, kvantitativní teorie peněz, funkce peněz, dvoustupňová bankovní soustava, centrální banka, komerční banka, bankovní operace, zásady bankovních operací, nabídka peněz (peněžní zásoba), peněžní agregáty, poptávka po penězích, motivy držby peněz, rovnováha na trhu peněz,

Metodika výkladu:

Otázku: "Co jsou to peníze?" si položil asi každý člověk. Tajemství peněz spočívá v tom, že peníze nejsou věc, ale forma dohody mezi lidmi - v zásadě neuvědomělá. Peníze mají dlouhou historii a vznikly jako přirozený důsledek rozvoje výroby, dělby práce a směny zboží. V tržní ekonomice mají peníze nezastupitelnou úlohu, protože slouží k usnadňování směny mezi lidmi.

Peníze představují všeobecně přijímaný prostředek směny a existují v rozdílných formách. V současné době jako hotové a depozitní (bankovní) peníze. Jestliže ve společnosti obíhají peníze, potom je musí někdo dávat do oběhu (emitovat je), a také je stahovat. Tyto činnosti zajišťuje bankovní soustava. V jejím čele je centrální banka (v ČR Česká národní banka), která reguluje činnost komerčních bank. Komerční banky obsluhují klienty v rámci svých pasivních, aktivních a neutrálních operací.

Trh peněz se zásadně odlišuje od trhu ekonomických statků. Lidé peníze poptávají proto, aby je drželi a použili je ve vhodném okamžiku na nákup ekonomických statků. Ekonomické statky lidé nakupují proto, aby je spotřebovali. Poptávka po penězích vyplývá ze tří motivů držby peněz, které objasňují, proč lidé drží (potřebují) peníze. Nabídka peněz, tj. množství peněz, které je momentálně k dispozici (v oběhu, tzv. peněžní zásoba), je výsledkem činnosti celé bankovní soustavy, a v zásadě i jejích klientů. To, jak se peníze dostávají do oběhu, si ukážeme na tzv. "výrobě" bezhotovostních peněz (viz 21. kapitola).

Peníze nejsou jen všeobecným ekvivalentem. Peníze jsou zároveň dominantní formou kapitálu, formou důchodů (mzdy, penze apod.) a společenských fondů (viz 22. kapitola, která je věnována státnímu rozpočtu). Znalost podstaty peněz a procesu jejich tvorby je východiskem pro vysvětlení inflačních tlaků v ekonomice (viz 19. kapitola) a pochopení monetární politiky (viz 21. kapitola).

Studijní text:

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 18.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

8.1 Peníze, jejich funkce a formy

Peníze vznikly jako nevyhnutelný důsledek rozvoje výroby zboží a směny. Představují specifický druh zboží (všeobecný ekvivalent), jehož prostřednictvím jsou vyjadřovány ceny ostatního zboží a který zprostředkovává výměnu všech ostatních statků a služeb na trhu.

Termínem peníze označujeme všeobecně přijímaný prostředek směny – je to cokoli, co je přijímáno při placení za zboží a služby nebo při náhradě dluhu.

Peníze nemůžeme ztotožňovat s pojmem **bohatství**, které má široký obsah a zahrnuje všechna aktiva ekonomických subjektů – vedle peněz, cenné papíry (akcie, obligace), nemovitosti, umělecké artefakty, předměty dlouhodobé spotřeby apod.

Peníze ve svém historickém vývoji nabývaly různých forem. Prvotní formou byly zbožové (komoditní) peníze (kožešiny, mušle, plátno, obecné kovy), které byly postupně nahrazeny symbolickými penězi.¹ Jejich hodnota nebo kupní síla je vyšší, než jsou náklady na jejich výrobu. Existují dvě hlavní formy symbolických peněz - papírové peníze (bankovky, státopky) a mince; ve svém souhrnu tvoří tzv. oběživo (hotové peníze).

První bankovky začali vydávat zlatníci – směnárníci (v Evropě ve větší míře až v 17. století), kteří přijímali do úschovy peněžní kovy (vznikala tzv. depozita). Příjem depozit potvrzovali depozitními listy, v nichž se zavazovali, že uložené peníze vrátí na požádání. Tato forma náhrady zlatých a stříbrných mincí v oběhu vedla k vzniku tzv. nepravých bankovek (v zásadě to jsou klasické „směnky bankéře“, které jsou splatné na požádání v měnovém kovu). Nominální hodnota emitovaných (vydávaných) bankovek byla vždy větší než množství vzácných kovů, které měla banka k dispozici. Bankéři nepředpokládali, že všichni majitelé těchto bankovek si je přijdou vyměnit za kovový ekvivalent najednou.

Rozvoj obchodního úvěru vedl k vzniku tzv. pravých bankovek. Při poskytnutí obchodního úvěru prodávající dodá zboží kupujícímu, který za něj zaplatí až po určité době. Kupující svůj závazek stvrzuje vystavením **směnky**, kterou obdrží prodávající (věřitel). Jestliže věřitel bude mít zájem získat peněžní prostředky před dobou splatnosti směnky, potom ji prodá bance (eskont směnky). Banka mu vyplatí příslušnou částku v bankovkách a tím dojde k rozšíření množství peněz v oběhu. Při zaplacení směnky věřiteli (bance) se peníze stahují z oběhu a jejich množství v oběhu se snižuje.

¹ Mince z drahých kovů byly zpočátku plnohodnotné (jejich nominální hodnota - na nich vyražená - se rovnala ceně /tzv. vnitřní hodnotě/, za kterou byly vyrobeny). Mincovníctví se postupně stalo monopolem státu a začalo docházet k záměrnému znehodnocování mincí (byl snižován reálný obsah měnového kovu). Mince se stávaly neplnohodnotnými. Oběh neplnohodnotných mincí ovlivnil utváření rovnováhy zboží a peněz. Rovnováha byla zajišťována pohybem cenové hladiny. Osamostatnění oběhové funkce peněz vedlo k poznání, že roli prostředníka směny mohou zajišťovat neplnohodnotné peníze (symboly, znaky peněz).

Státovka je cenný papír, který emituje stát ke krytí státních výdajů. V podstatě to jsou státní dluhopisy, jež mají tzv. nucený oběh (veřejnost je povinna přijímat státovky při placení za ekonomické statky), jsou nesměnitelné za měnový kov a stát určuje jejich nominální hodnotu.

V současné době je většina peněžních prostředků používána ve formě tzv. depozitních peněz. Jsou to bezhotovostní zápisy na bankovních účtech obsahující převody peněžních pohledávek a závazků. Vedle názvu depozitní peníze jsou označovány za bankovní, účetní nebo žirové peníze (platby se uskutečňují v kruhu vzájemně propojených klientů v rámci jedné nebo několika bank). Depozitní peníze jsou vklady (depozita), které lze kdykoliv vybrat (bez výpovědní lhůty), a tak je změnit na hotovost. Depozita mohou mít i nižší stupeň likvidity, potom je označujeme za quasipeníze (near money, skoropeníze) a zahrnujeme sem termínované vklady (vklady s výpovědní lhůtou) a likvidní cenné papíry (především státní obligace).

Vývoj peněžních soustav v jednotlivých státech vedl ke vzniku konkrétních peněžních jednotek, které tvoří základ měny (v ČR to je Koruna česká). Peníze používané v současné době jsou penězi nekrytými neboli penězi s nuceným oběhem (rozdíl mezi bankovkami a státovkami je zcela setřen). Všechny subjekty peníze přijímají proto, že jsou zákonem předepsaným platidlem.

Peníze v tržní ekonomice plní tři funkce. Znamená to, že fungují jako:

1. prostředek směny,
2. zúčtovací jednotka,
3. uchovatel hodnot.

Funkce peněz jako prostředku směny je založena na jejich schopnosti zprostředkovat směnné akty. Roli transakčního prostředku (všeobecného ekvivalentu), který byl ochotně přijímán při jakémkoli prodeji, nejdříve plnily různé statky (sůl, dobytek, plátěné šátky), později vzácné kovy (zlato a stříbro) ve slítcích a od 7. století před naším letopočtem skutečné mince. V současné době to jsou hotové a bezhotovostní peníze.

Peníze funkci prostředku směny mohou plnit jen tehdy, když:

- jsou všeobecně uznávané (každý subjekt je ochotně přijímá) a poskytují svobodu volby,
- mají stálou a relativně vysokou hodnotu,
- nejsou rozmnožitelné (mají nulovou elasticitu substituce a výroby), to znamená, že nejsou volně reprodukovatelným statkem.

Funkce měřítka cen či jednotky zúčtování je spojená se schopností peněz být mírou hodnoty (ocenění) všech ostatních statků a služeb. Jednotkou zúčtování jsou měřena i aktiva, pasiva, úvěry, bohatství apod. Peníze se v této funkci stávají nástrojem srovnávání hodnot ekonomických statků a mají tak důležitý informační přínos pro směnu (snižují náklady na získání informací). Při stanovování ceny nemusí být peníze reálně přítomny. Hodnota zboží vyjádřená v penězích je cena (je to množství peněz, za které je možné dané zboží koupit).

Peníze ve funkci zásoby bohatství, uchovatele hodnot umožňují přenášet hodnotu do budoucnosti (udržovat kupní sílu v čase). Schopnost peněz plnit tuto funkci „pokladu“ je podmíněna stabilitou jejich hodnoty. V inflačním prostředí plní znehodnocené peníze funkci uchovatele hodnot špatně a v období hyperinflace tuto schopnost ztrácejí úplně. Lidé nejčastěji shromažďují (uchovávají) peníze v podobě úspor - jako vklady v bankách, nákupem akcií či státních obligací a jiných cenných papírů. Uchování hodnoty je možné i v jiných aktivech (např. šperky, nemovitosti, pozemky, umělecká díla), která ovšem mají nižší stupeň likvidity než peníze.²

Podle kvantitativní teorie peněz kupní síla peněz závisí na množství peněz v oběhu. Ceny ekonomických statků se proto pohybují proporcionálně s nabídkou peněz. Znamená to, že zvýšení množství peněz v oběhu vyvolá zvýšení cen. Množství peněz v oběhu (M) je tak rovno součinu cen (P) a množství směňovaného zboží (Q), tedy $M = P \cdot Q$.

Jednotlivé funkce peněz nelze chápat izolovaně, ale v jejich vzájemné provázanosti. Například prostředkem směny mohou být peníze pouze za předpokladu, že zároveň plní funkci měřítka cen. Peníze jako uchovatel hodnoty se uplatní jedině tehdy, když budou plnit obě ostatní funkce (jinak by jim nikdo nedůvěřoval).

² Likvidita ve smyslu snadného a rychlého převodu daného aktiva na platební prostředek. Při směňování jednoho aktiva za druhé je třeba vynaložit určité dodatečné náklady a nést jistá rizika. Z tohoto pohledu jsou peníze zcela likvidním aktivem.

8.2 Banky a funkce bankovní soustavy

Bankovní soustavu (systém) tvoří souhrn všech bank v daném státě a souhrn pravidel a norem k usměrňování jejich vztahů. Ve většině zemí je bankovní soustava dvoustupňová - tvoří ji centrální banka a síť obchodních (komerčních) bank. Centrální banka je institucionálně oddělena od obchodních bank, které obsluhují mikroekonomické subjekty a podnikají na základě ziskového principu.

Centrální banku zřizuje stát a vzájemný vztah obou institucí je upraven různě. Hlavním posláním centrální banky je pečovat o kvalitu měny – jak vnitřní (minimalizovat inflaci), tak vnější (udržet optimální měnový kurz). Tyto cíle zajišťuje monetární politikou (viz 22. kapitola). Obecně vymezený úkol centrální banky lze rozvést do základních funkcí.

Konkretizujte je:

- ✓ *Emisní funkce:* _____
- ✓ *Funkce banky bank:* _____
- ✓ *Funkce banky státu:* _____
- ✓ *Provádí bankovní dohled a regulaci:* _____
- ✓ *Reprezentuje bankovní soustavu:* _____
- ✓ *Provádí monetární politiku:* _____

Centrální banka vytváří základní rámec fungování bankovní soustavy a komerční banky tvoří její obsah. Banka je organizace, která má povolení provádět bankovní operace, tzn. je to instituce specializovaná na obchodování s penězi. Banky mohou být:

- univerzální,
- specializované.

Konkretizujte operace, kterými komerční banka provádí obchod s penězi:

- a) *Pasivní:* _____
- b) *Neutrální:* _____
- c) *Aktivní:* _____

Banky při své činnosti disponují s obrovskými finančními prostředky, které jim svěřili bankovní klienti. Je proto v jejich zájmu dodržovat základní zásady bankovních operací.

Konkretizujte je:

a) *Zásada likvidity:* _____

b) *Zásada ziskovosti:* _____

c) *Zásada bankovní jistoty (bezpečnosti):* _____

8.3 Trh peněz

Na peněžním trhu se střetává poptávka po penězích (MD) s nabídkou peněz (MS) a utváří se úroková míra.

Nabídka peněz (množství peněz v oběhu) je určena především monetární politikou centrální banky. Nabídka peněz vyjadřuje funkční závislost mezi nabízeným množstvím peněz a jejich cenou, úrokovou mírou. Citlivost nabídky peněz (MS) na změny úrokových sazeb je poměrně malá (graf 18.1).

Množství peněz, které je v ekonomice k určitému okamžiku k dispozici, považujeme za peněžní zásobu (M). Její vymezení patří k obtížným makroekonomickým otázkám (v každé zemi je jiné), protože množství peněz, které v ekonomice skutečně funguje, má vliv na chování tržních subjektů a na vývoj celého hospodářství. Peněžní zásobu (nabídku peněz) vyjadřujeme prostřednictvím tzv. peněžních agregátů, jež se od sebe odlišují mírou likvidity peněžních prostředků do nich zahrnutých. Standardně jsou rozlišovány tři peněžní agregáty.

Nejužším agregátem je M1, jehož obsah tvoří peněžní prostředky s nejvyšším stupněm likvidity: hotové peníze (mince a papírové peníze), vklady na běžných účtech a cestovní šeky. V bankovní praxi je tento agregát označován za "peníze na viděnou". Peněžní agregát M2 zahrnuje vysoce likvidní aktiva držené veřejností, patří sem: M1, úsporné vklady a termínované vklady v bankách (tzv. "peníze na požádanou"). Agregát M3 zahrnuje M2 a ostatní likvidní aktiva (obligace, pokladniční poukázky, směnky).

Poptávku po penězích vytvářejí tržní subjekty (domácnosti, firmy), jež mají zájem disponovat určitou zásobou hotovostních peněz (tzv. peněžní zůstatky). Peníze drží pro jejich kupní sílu, tzn. pro množství statků a služeb, které si za ně mohou koupit. Tato držba peněz je ovšem spojena s náklady obětované příležitosti. Jestliže subjekt drží peníze, potom přichází o

úrok, který by mohl získat, kdyby je uložil jako depozitum v bance. Lidé přesto upřednostňují držbu hotových peněz. Proč se tak chovají, vysvětluje teorie preference likvidity, jež vychází z tří základních motivů držby peněz.

Transakční motiv vyplývá z časového nesouladu mezi příjmem důchodů a jejich vydáváním. Jeho základem je nutnost držet peníze na nákupy ekonomických statků (proto lidé obětují úrok). Transakční poptávka po penězích je závislá na výši důchodu, protože jeho zvyšování motivuje ekonomické subjekty k nákupům dražších statků.

Opatrnostní motiv je projevem snahy subjektu zabezpečit se před neočekávanou budoucností. Lidé si vytvářejí určitou peněžní zásobu pro případ nemoci, ztráty zaměstnání, pro využití příležitosti výhodné koupě apod.

Spekulační motiv je odrazem touhy lidí zbohatnout (získat dodatečný majetek) a souvisí s funkcí peněz jako uchovatele hodnot. Hotové peníze ekonomickým subjektům nepřinášejí žádné výnosy, jen bezprostřední likviditu. Jiná aktiva (depozita, akcie, obligace) ovšem ano. Tato skutečnost motivuje řadu lidí k spekulacím, k nákupům těchto aktiv, což je většinou spojeno s rizikem (tímto problémem se zabývá teorie portfolia aktiv).

Vzhledem k uvedeným motivům lze konstatovat, že celková poptávka po penězích (MD) závisí na velikosti důchodů, cenové hladině a je značně citlivá na úrokovou míru (graf 18.2). S růstem úrokové sazby poptávané množství klesá, závislost je tedy nepřímo úměrná.

Na peněžním trhu se ustavuje úroková míra na základě interakce nabídky peněz a poptávky po penězích (graf 18.3).

Na peněžním trhu se peníze nekupují ani neprodávají, ale v rámci realizovaných transakcí dochází k jejich vyměňování za jiné formy peněžních aktiv s jiným stupněm likvidity.

Rovnováhu na trhu peněz ovlivňuje řada faktorů, které vyvolávají změny v MD a MS. Zvýšení nabídky peněz (graf 18.4) způsobí pokles úrokové míry. Růst poptávky po penězích (graf 18.5), při nezměněné nabídce peněz, vede k růstu úrokové míry.

Shrnutí kapitoly:

Peníze jsou všeobecně přijímaným prostředkem směny. Jejich prvotní formou byly

komoditní peníze, které byly postupně nahrazeny známkami peněz (symbolickými penězi), jejichž kupní síla je vyšší než náklady na jejich výrobu. Peníze představují všeobecný ekvivalent, který v tržní ekonomice plní tři funkce: peníze jako prostředek směny, zúčtovací jednotka a uchovatel hodnoty. Výraz peníze může být použit pro jakékoliv aktivum, jež je schopno uvedené funkce plnit. V současné době peníze obíhají v hotovostní podobě (mince, bankovky, státovky) a ve formě bezhotovostní (depozitní peníze).

Standardní bankovní soustava je v současné době dvoustupňová a tvoří ji centrální banka a komerční banky. Centrální banka pečuje o vnitřní a vnější stabilitu měny a zároveň odpovídá za stabilitu komerčního bankovního systému. Komerční banky plní funkci finančních zprostředkovatelů a jejich hlavní činností je získávání dočasně volných peněžních prostředků (zejména ve formě vkladů) a poskytování úvěrů. Při své činnosti banky dodržují zásady bankovních operací: zásadu likvidity, zásadu ziskovosti a zásadu bezpečnosti.

Na trhu peněz se střetává poptávka po penězích s nabídkou peněz. Poptávka po penězích je výsledkem tří motivů, které podněcují obyvatelstvo k držbě peněz. Lidé preferují likviditu vlivem transakčního, opatrnostního a spekulativního motivu. Nabídka peněz (peněžní zásoba) představuje množství peněz, které je momentálně v oběhu. Měříme ji v tzv. peněžních agregátech M1, M2, M3. Rovnováha na peněžním trhu vede k vzniku úrokové míry.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Plnohodnotné peníze byly postupně nahrazeny _____ mincemi; symbolickými penězi, komoditními penězi.
2. Prostředkem směny se mohou peníze stát jen tehdy, když _____ jsou všeobecně uznávané; nejsou volně reprodukováným statkem; mají stálou a relativně vysokou hodnotu.

3. Centrální banka ve funkci banky státu _____ působí jako banka pro komerční banky; provádí bankovní dohled; reprezentuje bankovní soustavu.
4. Zásada bankovní jistoty znamená, že _____ banka musí být schopná v kterémkoli okamžiku vyplatit vkladatelům uložené peníze; banka dosahuje zisku při minimálních nákladech; banka se snaží minimalizovat rizika, kterým musí čelit při své činnosti.
5. Celková poptávka po penězích _____ je citlivá na úrokovou míru; není citlivá na úrokovou míru; je nezávislá na úrokové míře.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Peníze jsou univerzálním zbožím, všeobecným ekvivalentem, a jejich úlohu mohou plnit různé formy aktiv. P/N
2. Peníze v ČR jsou v současné době kryty aktivy centrální banky (ČNB). P/N
3. Peníze ve funkci uchovatele hodnot umožňují přenášet hodnotu do budoucnosti (udržovat kupní sílu v čase). P/N
4. Aktivní operace komerční banky znamená, že banka přijímá peníze a z těchto částek platí úroky. P/N
5. Peněžní agregát M1 zahrnuje tzv. peníze na požádanou. P/N
6. Poptávka po penězích závisí na velikosti důchodu a na úrovni úrokových sazeb. P/N
7. Podle monetaristů nabídka peněz závisí na výši úrokové míry a nerozhoduje o ní centrální banka. P/N

C) Kvizové otázky:

1. Zásada bankovní jistoty znamená, že:
 - a) banka se snaží dosahovat co největších výnosů při minimálních nákladech
 - b) peníze neodplývají z bankovního sektoru
 - c) banky udržují vyšší, než zákonem stanovené rezervy

- d) banka se snaží minimalizovat rizika, kterým musí čelit při své činnosti
- e) banka musí být schopná v kterémkoli okamžiku vyplatit vkladatelům uložené peníze

2. Peněžní agregát M2 zahrnuje vedle M1 také:

- a) oběživo
- b) vklady na běžných účtech
- c) cestovní šeky
- d) termínované vklady
- e) ostatní likvidní aktiva (obligace, směnky)

Další studijní zdroje:

JEŽEK, T. Peníze atrh. Praha: Portál 2002, ISBN 80-7178-685-3. str. 23 - 85.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-0590-3. str. 510 - 520.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 235 - 250.

Česká národní banka: www.cnb.cz

Bankovní asociace: www.finance.cz/bankovní-asociace

Korespondenční úkol za 2. modul:

1. Vysvětlete fázi krize, respektive recese. Popište celý proces v symbolech. (požadovaný rozsah dvě strany).
2. Využijte model AD - AS a nakreslete rovnováhu v monetaristickém pojetí, negativní poptávkový šok, negativní nabídkový šok.
3. Využijte dostupné informační zdroje a zjistěte, v jaké fázi ekonomického cyklu se ČR nachází. Závěr podložte faktickými argumenty.

9. kapitola: Inflace

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s definicí a měřením inflace
- s projevy inflace
- s příčinami inflace
- s důsledky inflace

Klíčová slova:

inflace, znehodnocení kupní síly měny, dezinflace, akcelerující inflace, deflace, cenový index, index spotřebitelských cen, spotřební koš, skrytá inflace, míra inflace, cenový deflátor HDP, indexy cen výrobců, mírná inflace, pádivá inflace, hyperinflace, potlačovaná inflace, skrytá inflace, poptávková inflace, nabídková (nákladová) inflace, daněmi tlačená inflace, inflační spirála, slumpflace, stagflace, očekávaná (anticipovaná) inflace, taxflace, náklady inflace,

Metodika výkladu:

Od samého počátku peněžní směny dochází k oslabování kupní síly všeobecného ekvivalentu. Inflace se postupně stala součástí mechanismu fungování tržní ekonomiky. Jejím opakem je deflace, kdy dochází k snižování všeobecné cenové hladiny. Inflace ohrožuje samu podstatu peněz.

Inflace je spojována s růstem cenové hladiny a k jejímu měření se používají cenové indexy. Standardně je používán index spotřebitelských cen a cenový deflátor HDP. Jejich konstrukci a vypovídací schopnost si přiblížíme formou příkladu. Seznámíme se také s výpočtem míry inflace.

Inflace je složitým jevem a má řadu forem projevu. Z kvantitativního hlediska rozlišujeme: mírnou, pádivou inflaci a hyperinflaci. Inflace je spojena s ekonomickou nerovnováhou, která vyvolává růst cenové hladiny. Z tohoto hlediska je inflace vždy peněžním jevem, ale jak praxe ukazuje, její příčiny nevznikají pouze v peněžní oblasti ekonomiky. Cenový vzestup může být vyvolán podněty, které vznikají jak na straně poptávky, tak na straně nabídky. Pozornost proto budeme věnovat příčinám inflace tažené poptávkou a faktorům, které zvyšují náklady, tzv. nabídková inflace.

Empirické zkušenosti potvrzují, že inflace má negativní vliv na ekonomiku - znehodnocuje příjmy a úspory, vede k přerozdělování důchodů, nutí každou sociální skupinu bojovat za udržení svého reálného důchodu apod. Protiinflační politiku si přiblížíme v kapitole 21.

Studijní text:

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 19.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

9.1 Definice a měření inflace

Inflace je makroekonomický jev, který se projevuje trvalým **růstem cenové hladiny** výrobků a služeb v ekonomice. Inflace znamená **snižování všeobecné kupní síly peněžních jednotek** (za danou peněžní jednotku lze koupit menší množství ekonomických statků).³ Peníze tak ztrácejí svojí hodnotu, což ohrožuje samu podstatu peněz, a proto je inflace vždy škodlivá. Inflační proces je spojen s „nadměrným“ růstem masy peněz v poměru k růstu transakcí, v nichž se peníze používají (v oběhu je přebytečné množství peněz).

V ekonomice běžně dochází k izolovanému růstu cen určitého okruhu výrobků, který ovšem nemusí znamenat inflaci, neboť může být vykompenzován poklesem cen v jiné skupině zboží a služeb. Z makroekonomického hlediska je proto nutné vědět, jak se mění celková úroveň cen zboží a služeb, které se v ekonomice prodávají a nakupují. Souhrnně tyto změny vyjadřuje kategorie **cenová hladina**.

Inflace znamená vzrůst celkové cenové hladiny a ne jednotlivých cen.

Jestliže cenová hladina (ve sledovaném období) poklesne (vykáže záporný přírůstek), potom hovoříme o **deflaci**. **Dezinflace** je pokles tempa míry inflace. Jestliže by cenová hladina v daném roce vzrostla o 6% a v následujícím roce o 4%, jedná se o dezinflaci. Když v následujícím roce cenová hladina klesne o 2%, jedná se o deflaci.

³ Kvantitativní vyjádření obou jevů je přitom rozdílné. Jestliže vzroste cenová hladina o 10%, kupní síla peněžní jednotky se sníží na 90,9 % ($1/1,1 \times 100 = 90,9$); klesne o 9,1% (viz str. 386 učebnice).

Vývoj cenové hladiny je sledován pomocí **cenových indexů**. Nejpoužívanější je **index spotřebitelských cen** (CPI – Consumer Price Index), který měří náklady na zakoupení reprezentativního koše zboží a služeb v běžném roce ve srovnání s náklady vynaloženými na nákup stejného koše v základním období.

$$\text{CPI} = \frac{\text{spotřebitelský koš v cenách běžného období}}{\text{stejný spotřebitelský koš v cenách základního období}} \cdot 100$$

Složení spotřebního koše odráží kupní zvyklosti obyvatel dané země a mění se jednou za několik let, když dojde ke změnám ve struktuře spotřeby domácností. V ČR je při výpočtu CPI sledováno cca 750 položek. Hodnota spotřebitelského koše je získána tak, že je násobeno dané množství každého ekonomického statku jeho cenou v příslušném období. Zboží a služby, které mají větší podíl na spotřebě domácností (více jsou zastoupeny v průměrných výdajích domácností), mají při výpočtu větší váhu než ostatní ekonomické statky.

Pro ilustraci výpočtu CPI, je v učebnici uveden jednoduchý spotřební koš, který je tvořen: chlebem, máslem a salámem. Tabulka 19.1 obsahuje množství daných komodit, které jsou spotřebovány průměrným spotřebitelem, a jejich ceny ve třech po sobě následujících letech.

Pro výpočet CPI_{2006} považujeme rok 2006 za rok běžný a rok 2005 za základní. Výpočet ukazuje, že na konci roku 2006 bylo třeba zaplatit 8040 Kč za stejný spotřebitelský koš, který byl v roce 2005 nakoupen za 7680 Kč. Index roku 2006 je roven 104,68 a znamená to, že cenová hladina v roce 2006 bylo o 4,68% vyšší než v roce předchozím.

Tempo růstu cenové hladiny neboli **míru inflace** (π_t) vypočteme podle vzorce:

$$\pi_t = \frac{\text{CPI}_t - \text{CPI}_{t-1}}{\text{CPI}_{t-1}} \cdot 100 \text{ (v \%)}$$

Používání indexu spotřebitelských cen je spojeno s některými problémy. Jedním z nich je skutečnost, že **CPI, neodráží** změnu kvality ekonomických statků v průběhu času. Tyto změny kvality jsou obtížně měřitelné a zvýšení ceny statku nemusí být důsledkem inflace, ale

může být znakem růstu jeho kvality. Jiným problémem, který CPI, nezachytí, jsou změny nakupovaného množství vznikající v důsledku pohybu cen. Na zvyšování cen zboží spotřebitelé často reagují snížením jeho spotřeby a přechodem na spotřebu zboží, které je relativně levnější. Nevýhodou indexu spotřebitelských cen je i to, že je omezen jen na tu část zboží a služeb, jež je zařazena do spotřebitelského koše.

Vzhledem k tomu, že CPI, nezachycuje úplnou cenovou hladinu ekonomiky, jsou používány i jiné způsoby měření inflace. Například **deflátor HDP**, kdy „košem“ jsou všechny statky obsažené v tomto ukazateli. Tento index je počítán jako poměr nominálního produktu v daném roce a reálného produktu v daném roce násobený 100. Další používané cenové indexy, tzv. indexy cen výrobců jsou založeny na výběrovém šetření Českého statistického úřadu. Podnikatelská sféra z těchto indexů, například index cen tržních služeb, získává aktuální informace

9.2 Formy a příčiny inflace

Trvalý růst cenové hladiny považujeme za **zjevnou inflaci**. **Potlačená inflace** vzniká za situace, kdy v ekonomice působí inflační tlaky, ale vzestup cenové hladiny je zablokován. Znamená to, že na trzích existuje všeobecný převis poptávky, který nemůže být eliminován růstem cen. Výsledkem je růst vynucených úspor (není za co utratit peníze), existence nedostatkového zboží, černý trh apod. **Skrytá inflace** vzniká tehdy, jsou-li levné výrobky nahrazovány dražšími a nezvyšuje se přitom kvalita těchto výrobků (jde o tzv. pseudoinovace).

Inflace mají různou míru závažnosti. **Mírná (plíživá) inflace** je charakteristická mírným a předvídatelným tempem růstu cen. Lze ji vymežit jako jednocifernou roční míru inflace, při které „lidé důvěřují penězům“ a mají zájem je držet v hotovosti, protože i za rok budou mít zhruba stejnou kupní sílu. Při dvojciferné nebo trojciferné roční míře inflace jde o **pádovou (cválající) inflaci**. Při pádivé inflaci peníze ztrácejí rychle hodnotu, lidé jich drží minimální množství a nakupují nemovitosti a luxusní zboží. Finanční trhy se rozpadají a kapitál odtéká do zahraničí. Extrémním případem je **hyperinflace**, kdy se cenová spirála rozvíjí nezávisle na tempu výroby. Peníze jsou znehodnoceny, přestávají plnit své funkce a jsou vytlačovány ze směnných transakcí (rozvíjí se naturální směna).⁴

⁴ Například v Bolívii byla v roce 1985 míra inflace 11 749%, což znamenalo, že zboží, které bylo možno koupit na začátku roku za půl dolaru, stálo na jeho konci 5000 USD. V roce 2008 byla v Zimbabwe inflace 2,2 milionu procent a byla zde v červenci 2008 vydána bankovka 100 mld. zimbabwských dolarů, za kterou bylo možné koupit dva bochníky chleba.

Při analýze inflace je třeba rozlišovat, zda růst cen je očekávaný (anticipovaný) nebo neočekávaný (neanticipovaný). **Při očekávané (setrvačné) inflaci** ekonomické subjekty vycházejí z dosavadních zkušeností a zajišťují se proti znehodnocení peněz. Nejčastější obranou je valorizace všech důchodů, plateb, indexace pohledávek a závazků. Jakmile je inflace anticipována (většina subjektů ji má zakalkulovanou ve svých rozhodnutích) roztáčí se v ekonomice vzestupná **inflační spirála růstu cen a mezd**.

Pro objasnění příčin vzniku inflace použijeme model AD - AS, jehož základem je potenciální produkt (tzn. výstup ekonomiky dosažený při tzv. plné zaměstnanosti). Model AD - AS umožňuje ukázat reakci reálného produktu a cenové hladiny na inflační podněty (impulzy) přicházející jak ze strany poptávky (poptávkové šoky), tak ze strany nabídky (nabídkové šoky).

Poptávková inflace (inflace tažená poptávkou) je **výsledkem pozitivních šoků**, které vznikají v agregátní poptávce. Předpokladem pro její vznik je takový stav ekonomiky, kdy se skutečný produkt blíží potenciálnímu produktu (graf 19.1). Inflace tažená poptávkou se projeví ve fázi, kdy agregátní poptávka roste rychleji než výrobní potenciál ekonomiky a růst cen vyrovnává rozdíl mezi AD a AS.

Konkrétní **příčiny růstu agregátní poptávky** ($AD = C + I + G + NX$) jsou:

- a) Nadměrný růst spotřebních výdajů obyvatelstva (**C**). Dochází k němu, když růst nominálních mezd dlouhodobě převyšuje růst produktivity práce. Do ekonomiky se tak dostává větší množství peněz, než vyžaduje realizace vyrobené produkce. Podobný efekt má i neočekávaný výběr vkladů nebo expanze půjček na nákup spotřebního zboží, kterou vyvolá snížení úrokové míry.
- b) Vysoké investiční výdaje firem (**I**), jež domácí nabídka nedokáže uspokojit, způsobují růst cenové hladiny a často vedou k dovozům technologie ze zahraničí. Hlavním podnětem k zvyšování investic jsou levné úvěry.
- c) Rostoucí objem státních (veřejných) výdajů (**G**). Vyvolává jej hospodářská politika vlády, která se snaží stimulovat tempo růstu výdajů na spotřebu a investice prostřednictvím deficitní rozpočtové politiky nebo daňovou politikou.
- d) Růst domácí inflace posilují i vnější ekonomické vztahy, například aktivní saldo čistého exportu (**NX**) zvyšuje domácí poptávku oproti domácí nabídce. Při

zjednodušeném pohledu vzniká paradox: do ekonomiky připlývají tržby za vyvezené zboží, které ale "chybí" v domácí nabídce.

Nabídková inflace (inflace tlačena náklady) je výsledkem negativních nabídkových šoků, které vedou k poklesu agregátní nabídky a tím paradoxně k růstu cen (graf 19.2). Tento typ inflace může být vyvolán i za situace kdy skutečný produkt nedosahuje úrovně potenciálního produktu. Výrazné **podněty k růstu nákladů** (nákladové šoky) jsou:

- a) **Růst nominálních mezd** (tzv. mzdová inflace). Prosazuje se zejména v zemích, kde mají odbory silnou vyjednávací schopnost.
- b) **Prudké zvýšení cen** ropy a jiných **surovin** na světových trzích (příčinou mohou být války, změny politického systému).
- c) **Zneužití monopolního postavení tržních subjektů**. Předpokládejme, že firma, která dodává meziprodukty jiným výrobcům, zvýší ceny své produkce. Následné řetězové zvýšení nákladů u ostatních výrobců může vést až k nákladové inflaci. Růst cen může způsobit i záměrné snížení nabídky, které provedou firmy v monopolním postavení.
- d) **Politické události**, například změna politického systému.

9.3 Důsledky inflace

Inflace svými důsledky ovlivňuje všechny sféry ekonomického života a vyvolává sociální napětí. V období inflace nevykazují všechny ceny a mzdy stejné tempo růstu, což vyvolává změny v relativních cenách. Tyto změny následně ovlivňují:

- a) **Přerozdělování důchodu a bohatství** mezi různými ekonomickými subjekty – postihováni jsou majitelé peněz a věřitelé, zvýhodňováni jsou majitelé ekonomických statků a dlužníci. Nejvíce ztrácejí majitelé zcela nepružných aktiv (hotovostí, vkladů, pojistek, dluhopisů).
- b) **Vývoj nejdůležitějších makroekonomických agregátů**. Rychlý růst cen brzdí ekonomický růst a vede ke stagnaci výroby. Inflace snižuje koupěschopnost obyvatelstva a růst cen základních životních potřeb (nájemné, potraviny) mění strukturu spotřeby (lidé nemají peníze na nákup

Shrnutí:

Inflace je všeobecně spojována s růstem cenové hladiny, který způsobuje pokles kupní síly peněz. Opakem inflace je deflace. Dezinflace je pokles tempa míry inflace. K měření cenové hladiny se používají cenové indexy. Nejčastěji je používán index spotřebitelských cen, což je

vážený průměr vybraného koše zboží a služeb. Pro měření cenové hladiny je používán i cenový deflátor HDP. Inlace je komplexní jev, který má řadu jevových forem - zjevnou, potlačenou, skrytou, očekávanou; z kvantitativního hlediska: mírnou, pádivou, hyperinflaci. Inlace je sice peněžní jev, ale její příčiny existují na obou stranách trhu. Rozlišujeme poptávkovou inflaci a inflaci nabídkovou (nákladovou). Na vzestup cen má vliv také inflační spirála růstu cen a mezd. Inlace ovlivňuje všechny sféry ekonomického života - redistribuuje a přerozděluje důchody mezi jednotlivými skupinami tržní ekonomiky, vyvolává deformace při alokaci vstupů apod.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Jestliže dochází k zrychlení tempa růstu míry inflace, potom hovoříme _____ o dezinflaci; o akcelerující inflaci; o deflaci.
2. Cenový deflátor vypočteme jako poměr _____ nominální HDP/reálný HDP; reálný HDP/nominální HDP.
3. Při pádivé inflaci roste cenová hladina _____ do 10% za rok; dvojciferným ročním tempem; o tisíce a více procent za rok.
4. Nabídkové šoky vyvolává _____ růst nominálních mezd; nedokonalá konkurence; zvýšení světových cen základních surovin.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Inlace je situace, kdy dochází ke zvýšení produkce a k růstu cen. P/N
2. Zvýšení množství peněz v oběhu může způsobit inflaci. P/N
3. Průvodním jevem inflace je znehodnocení kupní síly měny neboli snižování reálné hodnoty peněz. P/N
4. Indexace mezd znamená, že v pracovních smlouvách je dohodnutý růst mezd navýšen o očekávání inflaci. P/N
5. Za mírnou je považována inflace, pokud její míra nepřevyšuje 12 procent. P/N

6. Index spotřebitelských cen neodráží změnu kvality ekonomických statků v průběhu času. P/N
7. Jestliže v ekonomice dochází k zvyšování cenové hladiny, ale cenové indexy inflaci nesignalizují, potom hovoříme o potlačované (blokované) inflaci. P/N
8. Inlace může být do ekonomiky importována. P/N
9. Lidé tzv. "utíkají před penězi" a chodí často do banky, když je ekonomika postižena pádivou inflací. P/N
10. Stagflace je situace, kdy dochází ke koexistenci inflace a stagnace ekonomiky. P/N

C) Kvizové otázky:

1. Inlace tažená poptávkou je způsobena:
 - a) nízkým úrokem
 - b) monopoly, které prosazují monopolně vysoké ceny
 - c) růstem mezd a spotřebitelskými úvěry
 - d) možností firem získat levné úvěry na financování investic
 - e) všechny odpovědi jsou správné
2. Neočekávaná inflace zvýhodňuje:
 - a) věřitele
 - b) lidi s pevně stanoveným výnosem důchodů
 - c) dlužníky
 - d) zaměstnance s pracovní smlouvou s pevným růstem platu
 - e) státní zaměstnance s platem stanoveným podle kvalifikačního katalogu
3. Je-li míra inflace nulová, potom v ekonomice nastala:
 - a) deflace
 - b) cenová stabilita
 - c) cenová mobilita
 - d) desinflace
 - e) žádná odpověď není správná

Další studijní zdroje:

LIŠKA, V a kol. *Makroekonomie*. Praha: Professional Publishing, 2002. ISBN 80-86419-27-4- str. 365 - 399.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-901424-9-4. str. 15 - 88.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 650 - 699.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 103 - 134.

Česká národní banka: www.cnb.cz

Český statistický úřad: www.czso.cz

Ministerstvo financí České republiky: www.mfcr.cz

10. kapitola: Nezaměstnanost

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s makroekonomickým náhledem na trh práce
- s pojetím nezaměstnanosti a s jejím měřením
- s druhy nezaměstnanosti
- s příčinami nezaměstnanosti
- s tzv. zákonem Okuna
- se vztahem mezi inflací a nezaměstnaností, který formuloval A. W. Phillips

Klíčová slova:

nezaměstnanost, poptávka po práci, produktivita práce, segmentace trhu práce, mobilita pracovních sil, nabídka práce, odbory, tripartita, kolektivní smlouva, generální dohoda, ekonomicky aktivní (tzv. pracovní síla), ekonomicky neaktivní, zásobník nezaměstnaných, míra nezaměstnanosti, odrazení pracovníci, frikční nezaměstnanost, strukturální nezaměstnanost, cyklická nezaměstnanost, sezónní nezaměstnanost, dobrovolná

nezaměstnanost, nedobrovolná nezaměstnanost, Okunův zákon, Phillipsova křivka krátkodobá a dlouhodobá,

Metodika výkladu:

Dosažení plné zaměstnanosti představuje jeden ze základních cílů makroekonomické politiky vlády. Trhy práce jsou přitom považovány za labilní článek smíšené ekonomiky. Hlavní funkcí trhů práce je spojit pracovníky s pracovními místy. Vzhledem k povaze výrobního faktoru práce (jejím nositelem je člověk) zatím neexistuje žádný mechanismus, který by zabránil vzniku přebytku nabídky práce nad poptávkou po ní. Trh práce je segmentován a částečně administrativně řízen. Poptávka po práci závisí na celkové ekonomické situaci země. Nabídka práce je atomizována. Většina lidí je závislá na trzích práce.

Nezaměstnanost není jen nerovnováha na trhu práce, ale i vážný ekonomický, sociální a politický problém. Analýza forem nezaměstnanosti nám umožní popsat příčiny, které je způsobují. Teoretické názory na příčiny nezaměstnanosti vycházejí z rozdílných předpokladů. Jedna skupina autorů se domnívá, že trh práce funguje jako dokonale konkurenční trh. Druhá skupina vychází z empirického poznatku, že mzdy se nepřizpůsobují tak, aby vyčistily trh práce.

Počet nezaměstnaných úzce souvisí s vývojem HDP, který je projevem celkové ekonomické aktivity. Uvedenou souvislost popisuje tzv. Okunův zákon. Phillipsova křivka eviduje vzájemný vztah mezi nezaměstnaností a inflací.

Studijní text:

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 20.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

10.1 Situace na trhu práce

Nezaměstnanost představuje jeden z makroekonomických problémů, který je pozorně sledován celou veřejností. Trh práce není typickým aukčním trhem, na kterém zvyšování nebo snižování ceny čistí trh a nastoluje rovnováhu. Člověk jako nositel práce vstupuje na trh práce s cílem získat finanční prostředky pro zajištění své reprodukce. Trvalým problémem současné

společnosti je skutečnost, že s člověkem je na trhu práce zacházeno jako s klasickým zbožím. Je zřejmé, že přebytečnou nabídku práce nelze odložit na pozdější dobu, až ji dokážeme využít (zaměstnat). Proto má nezaměstnanost i vážné politické souvislosti. Trh práce je segmentován a na jeho fungování má vliv stát svými zákony. Významným faktorem, který napomáhá stabilizaci trhu práce, jsou odbory. Situace na trhu práce je předmětem jednání tzv. tripartity, kterou tvoří (*doplňte*):

- ✓ _____
- ✓ _____
- ✓ _____

10.2 Měření nezaměstnanosti

Pro získání přehledu o stavu nezaměstnanosti je třeba **vymezit „kdo je nezaměstnaný“**. Populaci v daném státě standardně rozdělujeme na ekonomicky aktivní obyvatelstvo (tj. na zaměstnané a nezaměstnané) a na obyvatelstvo ekonomicky neaktivní. Všichni zaměstnaní a nezaměstnaní dohromady tvoří tzv. **pracovní sílu dané země**.

- a) **Zaměstnaní** – jsou to lidé, kteří vykonávají jakoukoliv placenou práci. Jsou sem zařazováni i pracovníci na částečný pracovní úvazek a osoby dočasně v zaměstnání nepřítomné, například nemocní nebo na mateřské dovolené.
- b) **Nezaměstnaní** – patří sem osoby, které nejsou zaměstnané, aktivně hledají práci a jsou ochotny během krátké doby nastoupit do zaměstnání.
- c) **Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo** (není součástí pracovní síly) – jsou to všichni ostatní, kteří nemají zaměstnání a ani si ho nehledají (studenti, penzisté, zdravotně postižení, ženy v domácnosti atd.).

Za nezaměstnaného je v ČR považován pouze ten, kdo je evidován na úřadě práce.

Nezaměstnanost vzniká při převisu nabídky nad poptávkou na trhu práce. Rozsah nezaměstnanosti je v hospodářské praxi vyjadřován dvěma způsoby.

1. **Počtem nezaměstnaných osob**. Jde o absolutní číslo, které bývá uváděno jako tzv.

zásobník nezaměstnaných.

2. **Mírou nezaměstnanosti** (u), která vyjadřuje počet nezaměstnaných (U) jako procento z ekonomicky aktivního obyvatelstva ($L =$ zaměstnaní a nezaměstnaní).⁵

$$u (\%) = \frac{U}{L} \times 100$$

Měření nezaměstnanosti není zcela přesné, protože mezi obyvatelstvem v produktivním věku (obvykle od 15 do 55 až 65 let) existují skupiny lidí, jejichž postavení není zcela jednoznačné. Mezi zaměstnané počítáme i pracovníky, kteří jsou nuceni pracovat na zkrácený úvazek – jsou tzv. **podzaměstnaní**. Do oficiální pracovní síly nejsou zahrnuti lidé, kteří během dlouhodobé nezaměstnanosti usilovně hledali práci a zjistili, že pro ně vhodná práce není. Jde o tzv. **odražené pracovníky**, protože práci přestali hledat (řada z nich by přitom ráda pracovala). Při započtení těchto „**skrytě nezaměstnaných**“ osob by skutečná míra nezaměstnanosti byla vyšší, než oficiálně vykazovaná.

10.3 Druhy (formy) nezaměstnanosti a její příčiny

Nezaměstnanost patří mezi hlavní ekonomické a sociální problémy tržní ekonomiky, proto je třeba zkoumat skutečnosti, které ji vyvolávají. Z tohoto hlediska lze vymezit rozdílné druhy (formy) nezaměstnanosti.

- a) **Frikční nezaměstnanost** – patří sem lidé, kteří právě mění zaměstnání nebo jej poprvé hledají. Příčinou fluktuace pracovníků je jejich pohyb mezi regiony, hledání lépe placené práce a vliv jednotlivých stádií životního cyklu (například ženy po mateřské dovolené hledají zaměstnání). Frikční nezaměstnanost je dočasná, protože není spojena s nedostatkem pracovních příležitostí, ale s hledáním existujících neobsazených pracovních míst. Frikční nezaměstnaní jsou dobrovolně nezaměstnaní a jejich hledání lépe placené a produktivnější práce je prospěšné pro ně samotné i pro celkovou efektivnost ekonomiky.
- b) **Strukturální nezaměstnanost** vzniká v důsledku dílčích nerovnováh na

⁵ V ČR je používána tzv. **registrovaná nezaměstnanost**. Při jejím výpočtu se vychází z počtu nezaměstnaných, které evidují úřady práce. Český statistický úřad odhaduje nezaměstnanost na základě výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno v náhodně vybraném vzorku domácností. Výsledkem je tzv. **obecná míra nezaměstnanosti**.

segmentovaném trhu práce, kdy vlastnosti nebo umístění pracovních sil neodpovídají povaze dostupných pracovních míst. Příčinou tohoto stavu jsou strukturální změny v ekonomice, které doprovází stagnace nebo zánik některých odvětví a expanze jiných. Na jedné straně tak lidé přicházejí o zaměstnání a na druhé straně jsou jim nabízena nová pracovní místa, která většinou vzhledem ke své kvalifikaci nemohou obsadit. Dílčím řešením tohoto problému je rekvalifikace pracovníků. Z dlouhodobého hlediska je třeba provést změny v kvalifikační přípravě pracovních sil.

- c) **Sezónní nezaměstnanost**; jde o přirozené kolísání poptávky po práci, které je vyvoláno střídáním ročních období. Běžně se projevuje v zemědělství, cestovním ruchu, stavebnictví apod.
- d) **Cyklická nezaměstnanost** je způsobena poklesem nebo propadem hospodářské aktivity, kdy je poptávka po práci v celé ekonomice nízká. Projevuje se tím, že ve fázi hospodářské krize (recese) jsou pracovníci propouštěni a v období růstu ekonomiky (konjunktura) jsou opět přijímáni do zaměstnání.

Rozlišení nezaměstnanosti na dobrovolnou a nedobrovolnou umožňuje diagnostikovat situaci na trhu práce pro potřeby aktivní politiky zaměstnanosti.

Při **dobrovolné nezaměstnanosti** nezaměstnaní hledají práci, ale za vyšší mzdu, než která na trhu práce převládá (graf 20.2). Tito lidé preferují volný čas nebo jiné aktivity (studium, chtějí být doma a pečovat o děti, hledají lépe placené místo, k obživě jim stačí vyplácené podpory v nezaměstnanosti). Pokud by akceptovali danou mzdu, mohli by práci najít, protože při dobrovolné nezaměstnanosti je počet nezaměstnaných nižší nebo roven počtu volných pracovních míst.

Při **nedobrovolné nezaměstnanosti** jsou nezaměstnaní ochotni pracovat za mzdu, která na trhu práce převládá, ale nemohou najít zaměstnavatele. Znamená to, že celková nabídka práce je větší než celková poptávka po práci (graf 20.3). Příčinou je neexistence dokonalé konkurence na trhu práce, nepružnost mezd směrem dolů a jejich pomalá reakce na ekonomické šoky (například na útlum těžby uhlí).

Politici se snaží nezaměstnanost odstranit a usilují o to, aby hospodářství fungovalo ve stavu **plné zaměstnanosti**, kdy míra nezaměstnanosti odpovídá frikční nezaměstnanosti a části nezaměstnanosti strukturální. Míra nezaměstnanosti, která odpovídá stavu plné zaměstnanosti, je považována za **přirozenou míru nezaměstnanosti** a její výše je v současné době

odhadována na 5 až 6 % pracovní síly. Za nežádoucí nezaměstnanost v ekonomice je považována nezaměstnanost cyklická.

Vliv na trh práce v dané zemi má i **mezinárodní migrace pracovních sil**. Její příčiny jsou v současné době především ekonomické. Lidé ze zemí s nízkými mzdami se stěhují do zemí s vyššími mzdami a hledají tam práci. Výsledkem mezinárodní migrace pracovních sil je snižování rozdílu mezi mzdami v jednotlivých zemích, transfery důchodů z hostitelské země do mateřské země, zvyšování kvalifikace zahraničních dělníků atd.

Sociální dopady nezaměstnanosti se projevují v psychickém zatížení nezaměstnaných (narušení jejich dosavadních společenských vztahů), v destrukci etických hodnot (kriminalita, alkoholismus, prostituce) a v radikalizaci postižených osob (především v oblasti politiky). Nezaměstnanost je vždy traumatizující událostí pro život každého jednotlivce i rodiny.

Reakce společnosti (vlády) na problém nezaměstnanosti může být jen pasivní, potom jde o **poskytování podpor a pomoci nezaměstnaným** (obvykle 1 až 2 roky ve výši 30% až 80% průměrného předchozího příjmu). Při **aktivní politice zaměstnanosti** vláda stimuluje růst zaměstnanosti a produktu (např. tvorbou nových pracovních míst v podnikatelských zónách) nebo udržuje vysokou zaměstnanost tím, že snižuje přirozenou míru nezaměstnanosti (snižuje frikční a strukturální nezaměstnanost). Větší pružnost trhů práce přináší dostupnější informace o volných pracovních místech, rekvalifikační programy apod.

10.4 Okunův zákon, Phillipsova křivka

Míra nezaměstnanosti je chápána jako jeden z indikátorů ekonomické situace v dané zemi. Negativním důsledkem nezaměstnanosti je nižší výstup ekonomiky a ztráta důchodu. Je-li skutečná nezaměstnanost vyšší než přirozená míra nezaměstnanosti (té je dosaženo na úrovni potenciálního produktu), potom ekonomika nevyužívá své produkční schopnosti a vyrobený produkt je menší než potenciální produkt. Na základě empirických dat bylo prokázáno, že při zvýšení nezaměstnanosti o 1% nad přirozenou míru nezaměstnanosti (neboli při poklesu zaměstnanosti o 1%) se výstup ekonomiky sníží o 2 - 3% pod svou potenciální úroveň (tzn. pod úroveň produktu, kterého by bylo dosaženo při plné zaměstnanosti). Uvedená souvislost je známa jako **Okunův zákon**.

Korelace mezi nezaměstnaností a inflací je dlouhodobě předmětem zájmu ekonomů. Ekonom A. W. Phillips prokázal silnou nepřímou závislost mezi úrovní nezaměstnanosti a

růstem cen, tj. inflací. Vztah mezi oběma proměnnými vyplývá z faktu, že růst mezd, který není podmíněn vyšší produktivitou, je zpravidla přenášen na spotřebitele v podobě růstu cen. **Phillipsova křivka** ukazuje, že země (vlády) mohou dosahovat určité míry nezaměstnanosti za cenu jisté inflace a naopak (graf 20.4). Znamená to, že stimulace poptávky (snížení daní, expanze vládních výdajů) může vést k poklesu nezaměstnanosti, avšak za cenu vyšší míry inflace a naopak. Ovlivňování agregátní poptávky tak "posouvá ekonomiku" po Phillipsově křivce směrem nahoru nebo dolů.

Koncem 20. století se Phillipsova křivka stala předmětem kritiky, protože ekonomická praxe ji nepotvrzovala. V současné době ekonomové rozlišují Phillipsovu křivku v krátkém období a dlouhém období (graf 20.5). Dlouhodobá Phillipsova křivka předpokládá, že vzroste-li skutečná míra inflace nad očekávanou úroveň, lidé se nové úrovni inflace začnou přizpůsobovat a očekávají vyšší inflaci. Phillipsova křivka se následně posune.

Shrnutí kapitoly:

Nezaměstnanost je porucha na celkovém trhu práce, která se projevuje tím, že někteří účastníci pracovní síly nejsou schopni najít zaměstnání. Při zjišťování rozměru nezaměstnanosti vycházíme z evidence nezaměstnaných na úřadech práce. Ekonomická teorie rozlišuje čtyři základní formy nezaměstnanosti: frikční, strukturální, sezónní a cyklickou. Tyto formy jsou zároveň řadou ekonomů označovány za příčiny nezaměstnanosti. Jiní ekonomové rozdělují nezaměstnanost na dobrovolnou a nedobrovolnou. Všechny tyto formy a typy nezaměstnanosti jsou východiskem pro aktivní politiku zaměstnanosti, která je také rámcově vázána na Okunův zákon a Phillipsovu křivku.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Statistika nezaměstnanosti je v zásadě sestavována na základě _____ nabídky pracovních příležitostí; poptávky po zaměstnání; průzkumu organizovaného ČSÚ;
2. Ministerstvo práce a sociálních věcí sleduje a publikuje _____ obecnou míru nezaměstnanosti; registrovanou nezaměstnanost; frikční nezaměstnanost
3. Nesoulad požadavků zaměstnanců s podmínkami, které mají nebo jsou jim nabízeny v zaměstnání, vede k _____ strukturální nezaměstnanosti; cyklické nezaměstnanosti; frikční nezaměstnanosti;
4. Za hlavní příčinu vzniku nedobrovolné nezaměstnanosti jsou považovány nepružné mzdy. Strnulost mezd je zdůvodňována tím, že _____ mzdové tarify jsou stanovovány zpravidla na jeden rok; výše mezd je stanovována na základě dlouhodobých dohod zaměstnavatelů a odborů; nezměstnaní nejsou schopni vytvořit účinný tlak na snížení mezd a prosadit se tak na trhu práce.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Cyklická nezaměstnanost je způsobena ekonomickou krizí (recesí). P/N
2. Phillipsova křivka představuje vztah mezi nezaměstnaností a vývojem HDP. P/N
3. Trh práce je ve srovnání s ostatními trhy symetrický, protože všichni lidé se snaží najít zaměstnání. P/N
4. Generální dohoda, která je výsledkem tripartitních jednání, obsahuje tzv. ekonomický balíček, pravidla práce, procedurální otázky. P/N
5. Pracovní síla je souhrn zaměstnaných a nezaměstnaných. P/N
6. Substituce práce technikou způsobuje růst produktivity práce. Znamená to, že menší počet pracovníků dokáže vyrobit menší objem produkce. P/N
7. Podle liberálních ekonomů jsou odpovědni za vznik nezaměstnanosti pracovníci, protože požadují příliš vysoké mzdy, a proto musí být dobrovolně nezaměstnání. P/N

C) Kvizové otázky:

1. Frikční nezaměstnanost
 - a) je odborný název pro očekávanou míru nezaměstnanosti, kterou progózuji úřady práce

- b) vzniká v důsledku změn ve struktuře ekonomiky, což je spojeno zejména s technologickým pokrokem a se změnami v agregátní poptávce
- c) vzniká v souvislosti s nástupem recese, kdy skutečný HDP klesá pod potenciální produkt
- d) je spojena s normálním fungováním trhu práce a jde o změny zaměstnání, nejčastěji vyvolané životním cyklem člověka
- e) zahrnuje uchazeče o práci, kteří využili nabídky úřadů práce a absolvují rekvalifikační kurzy

2. Krátkodobá nezaměstnanost, způsobená časem nutným k vyhledání vhodné práce pro pracovníky s danými dovednostmi a schopnostmi se nazývá:

- a) strukturální
- b) cyklická
- c) frikční
- d) technologická
- e) standardní

Další studijní zdroje:

LIŠKA, V a kol. *Makroekonomie*. Praha: Professional Publishing, 2002. ISBN 80-86419-27-4- str. 365 - 399.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-901424-9-4. str. 15 - 88.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 650 - 699.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 103 - 134.

Česká národní banka: www.cnb.cz

Český statistický úřad: www.czso.cz

Ministerstvo financí České republiky: www.mfcr.cz

11. kapitola: Monetární politika

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte

- s institucionálním rámcem monetární politiky
- s charakteristikou centrální banky
- s transmisním mechanismem monetární politiky
- s nástroji monetární politiky
- s keynesovským a monetaristickým přístupem k monetární politice

Klíčová slova:

cíle monetární politiky, nezávislost centrální banky, funkce centrální banky, transmisní mechanismus, přímé nástroje, povinné minimální rezervy, depozitní (peněžní) multiplikátor, operace na volném trhu, státní dluhopisy, pokladniční poukázky, diskontní sazba, politika "drahých a levných" peněz, kurzové intervence, keynesovský transmisní mechanismus, monetaristický transmisní mechanismus, expanzivní a restriktivní monetární politika

Metodika výkladu:

Monetární politiku provádí centrální banka a ve většině zemí je to instituce nezávislá na vládě. Jejím obsahem je ovlivňování ekonomického života společnosti prostřednictvím peněžního trhu. Monetární politika se stala nezastupitelnou součástí stabilizační hospodářské politiky, i když názory na její účinnost jsou rozdílné. Většina ekonomů dnes věří tomu, že monetární politika může ovlivňovat ekonomiku pouze krátkodobě. Cílem monetární politiky je vnitřní stabilita měny (nízká míra inflace) a udržování optimálního měnového kurzu. Centrální banky svojí monetární politikou sledují i další, tzv. konečné cíle (viz magický čtyřúhelník), tj. růst ekonomiky, plnou zaměstnanost a mírný přebytek obchodní bilance.

Úvodem do výkladu je institucionální rámec monetární politiky. Zde se seznámíte s úlohou centrální banky v ekonomice a připomeneme fungování celé bankovní soustavy (viz 8. kapitola). Výklad je dále zaměřen na osvojení nástrojů monetární politiky, na ujasnění si jejich vlivu na peněžním trhu a následně v reálné ekonomice. Pro pochopení účinnosti monetární politiky je pozornost věnována transmisnímu mechanismu, který je východiskem keynesovského přístupu k monetární politice, a rovnici směny, z níž vychází monetaristický náhled na monetární politiku. Při expanzivní monetární politice zvyšuje centrální banka

nabídku peněz a tím vyvolává pokles úrokové míry. Při monetární restrikci snižuje množství peněz v oběhu, což vede ke zvýšení úrokové míry. Praktická realizace monetární politiky nutí centrální banku k volbě mezi stálou nabídkou peněz, nebo stálou úrokovou mírou; jde o tzv. dilema centrální banky.

Studijní text:

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 21.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

11.1 Předpoklady monetární politiky

Monetární (měnovou) politiku tvoří **opatření a zásady centrální banky** v oblasti peněžního oběhu a úvěru, jejichž primárním **cílem je stabilita měny** a sekundárním cílem stabilita reálné ekonomiky. Zajištění stability měny znamená zabezpečení stability cenové hladiny (omezení inflačních tlaků) a v širším smyslu slova – udržení stability kupní síly domácí měny nejen uvnitř národní ekonomiky, ale také v poměru k měnám zahraničním.

Pro uskutečňování monetární politiky musí být v ekonomice vytvořeny nezbytné **předpoklady**:

- rozvinutý peněžní oběh a trh peněz;
- fungující úvěrový systém a trh kapitálu;
- dvoustupňová struktura bankovního sektoru (v jeho čele stojí centrální banka, která má jako jediná právo emitovat oběživo).

Nutnou podmínkou pro realizaci základního cíle monetární politiky (vnitřní a vnější stabilita měny) je **nezávislost centrální banky**.

Centrální banky jsou instituce státu a jejich efektivní nezávislost je zajištěna, pokud jsou:

- ✓ finančně nezávislé (samostatně rozhodují o svém rozpočtu, jehož hlavním úkolem je zabezpečení stability měny);

- ✓ funkčně nezávislé (centrální banka zodpovídá za udržení stability měny);
- ✓ institucionálně nezávislé (žádný jiný orgán státu je nemůže úkolovat);
- ✓ personálně nezávislé (představitelé vrcholných orgánů centrální banky nemůže výkonná moc odvolat).

11.2 Nástroje monetární politiky

Centrální banky v tržních ekonomikách **uskutečňují svoji činnost nepřímo** - prostřednictvím tržních nástrojů (např. operacemi na volném trhu) regulují nabídku peněz, úrokové sazby a měnový kurs (tzv. zprostředkující cíle), a ty následně ovlivňují ekonomiku směrem, který odpovídá stanoveným makroekonomickým cílům. Graf 21.1 zobrazuje tento tzv. transmisní mechanismus. V ojedinělých případech centrální banky **používají přímé (administrativní) nástroje**, např. úvěrové limity.

Dosažení makroekonomické stability (všech konečných cílů současně) je spíše uměním a ne vědou, protože tyto cíle jsou často konfliktní. **Například snaha o cenovou stabilitu a o vylepšení platební bilance může vést k růstu úrokových sazeb a tím k omezené dostupnosti úvěru. Jakmile ekonomické subjekty zjistí, že úvěry jsou drahé a těžko dostupné, pravděpodobně omezí využívání vnějších zdrojů a sníží své výdaje na nákup kapitálových a spotřebních statků, a to doma i v zahraničí. Výsledkem je zpravidla snížení inflačních tlaků, ale zároveň se zmírní tempo růstu ekonomiky a zvýší se nezaměstnanost.**

Většina ekonomů dnes věří tomu, že **monetární politika může ovlivňovat reálnou ekonomickou aktivitu pouze krátkodobě.**

Hospodářská data o vývoji tržních ekonomik potvrzují, že centrální banky mají v krátkodobém horizontu vliv na vývoj HDP, cenové hladiny a zaměstnanosti. Centrální banky se tak podílejí na vyhlazování cyklického kolísání ekonomiky – zmírňují recese a brání přehřátí konjunktury **prostřednictvím** více méně neočekávaných **změn v nabídce peněz**. Z dlouhodobého hlediska je monetární politika považována za neúčinnou, protože všechny její zásahy se časem promítnou ve vyšší či nižší cenové hladině (inflaci) a jejich vliv na ostatní makroekonomické proměnné pomine.

Centrální banka používá na regulaci nabídky peněz (peněžní zásoby) a stability měny nástroje přímé a nepřímé.

Přímé nástroje – jde o administrativní zásahy centrální banky, které jsou adresné, ovlivňují úvěrové možnosti komerčních bank a jejich likviditu. Tyto nástroje jsou v stabilizovaných tržních ekonomikách většinou používány v mimořádných situacích, např. když komerční banka provedla riskantní úvěrovou operaci (například poskytla dlouhodobý úvěr a jako zdroj má jen krátkodobé vklady) a je ohrožena její další existence.

Po prostudování 21. kapitoly popište působení nepřímých nástrojů.

- *Pravidla likvidity:* _____
- *Úvěrové kontingenty:* _____
- *Doporučení a výzvy:* _____
- *Centrální banka používá také administrativní omezení přílivu nebo odlivu peněz z nebo do zahraničí. Jiným opatřením je povinnost orgánů státní moci a správy vést účet u centrální banky a určité zúčtovací operace provádět pouze jejím prostřednictvím.*

Nepřímé nástroje – působí plošně a jde o stanovení stejných podmínek pro všechny subjekty bankovního sektoru.

Jedná se o operace na volném trhu, diskontní sazbu, povinné minimální rezervy a kurzové intervence.

- a) **Povinné minimální rezervy** představují povinně vytvářené pohledávky komerčních bank u centrální banky a obvykle jsou stanoveny procentem z depozit. Jde o vysoce účinný nástroj, kterým centrální banka dokáže velmi rychle změnit množství peněz v oběhu. Zvýšení sazeb minimálních rezerv snižuje úvěrovou potenci komerčních bank a jejich snížení má opačný vliv.

Centrální banka využívá skutečnosti, že v moderních bankách je používán **systém částečného krytí depozit**, který jim umožňuje přeměnit podstatnou část vkladů na úvěry nebo portfoliové investice (nákup cenných papírů). **Obchodní banka nemusí držet rezervu ve výši celkových získaných vkladů**. Je nepravděpodobné, že by se všichni majitelé vkladů naráz rozhodli si své peníze z banky vyzvednout. Výši rezerv určuje centrální banka, která tak reguluje tvorbu bezhotovostních peněz. Získá-li

banka vklad, je povinna jeho určitou část držet ve formě tzv. **minimálních rezerv** u centrální banky a zbývající část může použít v rámci svých aktivních operací. Finanční prostředky, které banka poskytla jako úvěr, se vracejí do bankovního systému jako vklad a tato operace se může znovu opakovat. Výsledkem této řetězové reakce je narůstání peněz v oběhu. „Výrobu“ bezhotovostních peněz v učebnici ilustruje hypotetický příklad na str. 426 - 427.

Proces multiplikace vkladů (tabulka 21.1) vede k zvyšování množství peněz v oběhu (zvyšuje se nabídka peněz). Multiplikační zvýšení vkladů (znásobování depozit) se dá vyjádřit pomocí **peněžního multiplikátoru**, který se rovná převrácené hodnotě povinných minimálních rezerv. **Čistý přírůstek nově vytvořených depozitních peněz** (ΔM), které jsou součástí nabídky peněz, vypočteme podle vzorce:

$$\Delta M = \frac{1}{PMR} \cdot R$$

V našem příkladu proces tvorby bezhotovostních peněz uvedla do pohybu částka 9000 Kč (10 000 – 9000). Změnu v nabídce peněz vypočteme dosazením do vzorce: $\Delta M = 1/0,1 \times 9\,000 = 90\,000$ Kč. Množství peněz vzrostlo o 90 000 Kč.

- b) **Operace na volném trhu** znamenají nákup nebo prodej státních cenných papírů centrální bankou na finančním trhu (sekundární trh cenných papírů), čímž se snižuje nebo zvyšuje nabídka peněz a následně zdražuje nebo zlevňuje úvěr. Předmětem transakcí mezi centrální bankou a komerčními bankami, které mohou zastupovat i klienty nebankovní sféry, jsou zejména státní obligace a pokladniční poukázky.

Předpokládejme, že v ekonomice je inflace (v oběhu je více peněz než zboží) a centrální banka se rozhodla stáhnout přebytečné peníze z oběhu. Operace je proto provedena prostřednictvím prodeje státních cenných papírů na volném trhu, např. ve výši 1 mld. Kč. Centrální banka získala 1 mld. Kč do svých rezerv a bankovní systém přišel o zdroje ve stejné výši. K nim je třeba **připočítat multiplikační efekt**. Při povinné míře rezerv např. 10% se nabídka peněz sníží o 10 mld. Kč. Při nákupu

státních cenných papírů se zvětšuje množství peněz v oběhu, úvěry jsou levnější, proto rostou investice a následně zaměstnanost a HDP.

Účinnost tohoto nástroje je někdy přeceňována, protože banky (i nebankovní veřejnost) nejsou povinny státní cenné papíry nakupovat (musí k tomu být přilákány). Výhodou operací na volném trhu je jejich rychlost, pružnost a možnost předem určit přesnou změnu množství peněz v oběhu.

c) **Diskontní sazba** je úrokovou sazbou, za kterou centrální banka poskytuje úvěry komerčním bankám. Tyto úvěry zvyšují rezervy komerčních bank (proto jsou též nazývány vypůjčenými rezervami), jež se přeměňují na bankovní peníze a vyvolávají multiplikovanou expanzi nabídky peněz. **Centrální banka ovlivňuje** zvyšováním nebo snižováním diskontní sazby **poptávku komerčních bank po úvěrech od centrální banky**. To, jak reagují komerční banky na tyto změny, závisí především:

- na míře závislosti komerčních bank na zdrojích vypůjčených od centrální banky (všeobecně je tento podíl nízký);
- na možnostech komerční banky získat úvěry od jiných subjektů, zejména v zahraničí;
- na možnostech komerčních bank přenášet změny diskontní sazby na své klienty.

Zvýšení diskontní sazby zvýší cenu peněz (politika „drahých peněz“) a vede k poklesu poptávky po úvěrech od komerčních bank. **Politika levných peněz** naopak vede k růstu poptávky po úvěrech, jak komerčních bank od centrální banky, tak klientů od komerčních bank. Účinnost tohoto nástroje je omezená, protože závislost komerčních bank na úvěrech od centrální banky je většinou malá. V USA se v této souvislosti používá vhodné přirovnání - koně můžeš přivést k vodě, zbytečně ho však budeš nutit pít, když je napojený. Mírnější úpravy diskontní sazby jsou ekonomickými subjekty obvykle chápány jako **signál centrální banky, jak hodnotí ekonomickou situaci**, např. růst diskontní sazby bývá interpretován jako obava centrální banky z inflace.

d) **Intervence na devizových trzích** jsou centrální bankou záměrně prováděné nákupy nebo prodeje měn jiných zemí se záměrem ovlivňovat měnové kurzy. Cílem těchto

zásahů je ovlivnit vývoj měnového kurzu dané měny a tím i nabídku peněz. Tyto operace uskutečňují centrální banky, které prosazují systém fixního nebo relativně pevného měnového kurzu.

11.3 Základní přístupy k monetární politice

Pro pochopení účinnosti monetární politiky je třeba porozumět tomu, **jak funguje transmisní (peněžní) mechanismus**, to znamená, jak se změny v nabídce peněz transformují do změn v produkci, zaměstnanosti a cenách. Transmisní mechanismus je vymezován jako řetězec ekonomických vazeb, který umožňuje korekci makroekonomických proměnných na základě podnětů vyvolaných nástroji monetární politiky.

Keynesovská ekonomie považuje za nejdůležitější regulaci úrokových sazeb. Východiskem je předpoklad, že vývoj HDP a zaměstnanosti závisí na vývoji agregátní poptávky. Agregátní poptávku tvoří výdaje domácností na spotřebu (C), hrubé investice firem (I), státní nákupy zboží a služeb (G) a čistý export (NX). Podle názoru keynesovců na změny úrokových sazeb (z celé struktury $AD = C + I + G + NX$) **nejcitlivěji reagují soukromé hrubé investice**. Při snížení úrokových sazeb dochází k růstu investic, podnikatelé vytvářejí nové pracovní příležitosti, zvětšuje se objem vyrobené produkce, což se projeví v přírůstku HDP. Zvýšení úrokových sazeb zdraží úvěry a vede k poklesu investiční aktivity podnikatelů.

Monetaristická teorie odmítá keynesovský přístup a vychází z příčinné souvislosti mezi přírůstkem peněžní zásoby a změnou cenové hladiny. Jejich **východiskem je kvantitativní teorie peněz**, podle které je hodnota peněz (jejich kupní síla) nepřímo úměrná množství peněz v oběhu. Kvantitativní transakční rovnice (upravená M. Friedmanem /1912 - 2006/, americký ekonom, nositel Nobelovy ceny za ekonomii) má tvar:

$$M \times V = P \times Q$$

M = množství peněz v oběhu, tj. nabídka peněz

V = důchodová rychlost oběhu peněz

P = cenová hladina

Q = produkt (nebo národní důchod)

Rovnice směny v zásadě ukazuje, že **peněžně vyjádřená agregátní poptávka** ($M \times V$) **se rovná peněžně vyjádřené agregátní nabídce** ($P \times Q$). Z ekonomického hlediska ovšem

nejde o rovnici, ale o **identitu**. Kvantitativní teorie využívá rovnici směny jako základu pro charakteristiku vztahů mezi jednotlivými veličinami. **Produkt** (Q) je určen dlouhodobou tendencí tržní ekonomiky pohybovat se na hranici produkčních možností a využívat všechny disponibilní zdroje. To znamená, že tržní ekonomika dlouhodobě dosahuje výkonnosti odpovídající úrovni potenciálního HDP. **Rychlost obrátu peněžní jednotky** (V) vyjadřuje rychlost, s jakou peníze přecházejí mezi ekonomickými subjekty (kolikrát ročně je peněžní jednotka utracena za nákup zboží) a lze ji předvídat. **Monetaristé proto věří, že ovlivňováním množství peněz v oběhu mohou (kontrolovat) množství produktu.**

Doporučují zaměřit monetární politiku na nabídku peněz, která je určující pro vývoj agregátní poptávky (AD roste stejným tempem jako peněžní zásoba). Stablním růstem peněžní zásoby budou vytvořeny podmínky pro trvalý růst nominálního produktu a pro **dosažení konečného cíle monetaristů, tj. nízké inflace**. Pokud bude růst nabídky peněz odpovídat dlouhodobému růstu reálného produktu (např. 3%), potom bude dosaženo stabilní cenové hladiny. Centrální banka by tedy měla udržovat růst peněžní zásoby v závislosti na žádoucím vývoji cenové hladiny. *Například poroste-li nabídka peněz o 5% ročně a reálný produkt o 3% ročně, potom se dá očekávat stabilní míra inflace 2%.*

Z popsaných přístupů k transmisnímu mechanismu vyplývá, že centrální banka nemůže současně sledovat splnění obou (zprostředkujících) cílů monetární politiky: **stabilizovat jak úrokovou míru, tak množství peněz v oběhu**. Znamená to, že centrální banka nemůže současně provádět jak expanzivní, tak restriktivní politiku. Centrální banka musí toto **dilema monetární politiky** vyřešit tím, že si vybere jeden z těchto cílů a soustředí se na jeho plnění.

Shrnutí:

Schopnost peněz ovlivňovat reálné ekonomické veličiny byla až do vzniku monetární politiky zpochybňována. V současné době monetární politika dokáže ovlivnit chování ekonomických subjektů tak, aby bylo dosaženo stanovených makroekonomických cílů v krátkodobém horizontu. Praktickou aplikaci monetární politiky provádí centrální banka (v ČR je to ČNB), která k tomu používá především nepřímé nástroje: operace na volném trhu, diskontní sazbu, povinné minimální rezervy a kurzové intervence. Těmito nástroji ovlivňuje tzv. zprostředkující cíle: peněžní zásobu, úrokovou míru, měnový kurz, jež následně přispějí k dosažení konečných cílů, stanovených v magickém čtyřúhelníku. Hlavním cílem monetární politiky je udržovat stabilní cenovou hladinu.

Teoretické přístupy k použití monetární politiky se výrazně odlišují. Keynesovský přístup upřednostňuje úrokovou míru, protože její snižování a zpřístupňování úvěrů stimuluje investice firem a následně posiluje agregátní poptávku, včetně příslušného multiplikačního efektu. Symbolicky lze zapsat keynesovský transmisní mechanismus takto: $\Delta MS \rightarrow \Delta$ úrokové míry $\rightarrow \Delta$ investic $\rightarrow \Delta AD \rightarrow$ ovlivňuje zaměstnanost a cenovou stabilitu.

V monetaristickém pojetí se monetární politika zaměřuje na zprostředkující cíl, a tím je stabilní růst nabídky peněz, jež je určující pro vývoj agregátní poptávky. Je tedy předpokládán přímý vliv peněžní zásoby (nabídky peněz) na agregátní poptávku. Podle monetaristů má tzv. měnové pravidlo (agregátní nabídka roste stejným tempem jako peněžní zásoba) zajistit i nízkou inflaci. Předpokladem pro naplnění této vize je stabilita soukromého sektoru, jejímž projevem je stabilní poptávka po penězích (viz 8. kapitola).

Empirické zkušenosti ukazují, že stabilizovat jak úrokovou míru, tak množství peněz v oběhu nejde. Centrální banka toto dilema řeší tím, že si vybere jeden z těchto cílů a soustředí se na jeho plnění.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Pro uskutečňování monetární politiky musí být v ekonomice vytvořeny nezbytné předpoklady: _____ rozvinutý peněžní oběh a trh peněz; dvoustupňová struktura bankovního sektoru; fungující úvěrový systém a trh kapitálu;
2. Institucionální nezávislost centrální banky představuje samostatnost centrální banky: _____ hospodařit podle rozpočtu schváleného bankovní radou; samostatně rozhodovat o monetární politice; v oblasti personální práce;
3. Mezi přímé nástroje centrální banky počítáme: _____ pravidla likvidity; povinné minimální rezervy; úrokové a úvěrové limity a stropy;

4. Operace na volném trhu provádí centrální banka: _____ politikou levných peněz; nákupem a prodejem státních obligací; pomocí diskontní sazby;

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Nákup státních dluhopisů centrální bankou může zvýšit úvěrovou schopnost bank. P/N
2. Jestliže centrální banka zvýší diskontní sazbu, potom se zvětší množství peněz v oběhu. P/N
3. Lombardní úvěr je úvěr poskytovaný centrální bankou komerčním bankám proti zástavě cenných papírů, které určují jeho lhůtu splatnosti. P/N
4. Zastánci neutrality peněz tvrdí, že množství peněz v oběhu ovlivňuje jen cenovou hladinu, ale nemá vliv na reálné ekonomické veličiny. P/N
5. Keynesovský transmisní mechanismus se opírá o vztah mezi vývojem úrokových sazeb, přírůstkem peněžní zásoby a změnou cenové hladiny. P/N
6. Restriktivní monetární politikou se rozumí snaha centrální banky prostřednictvím monetárních nástrojů zvýšit peněžní zásobu. P/N
7. Centrální banka může současně provádět jak expanzivní, tak restriktivní monetární politiku. P/N

C) Kvizové otázky:

1. Diskontní sazba je:
 - a) úroková míra, kterou banky poskytují nejlepším klientům
 - b) úroková míra, kterou banky platí z depozitních certifikátů
 - c) úroková míra, kterou bankám přinášejí povinné minimální rezervy
 - d) úroková míra, kterou centrální banka účtuje při poskytování úvěrů komerčním bankám
 - e) úroková míra, kterou centrální banka platí za rezervy držené komerčními bankami

2. Povinné minimální rezervy představují:
 - a) nákup státních cenných papírů centrální bankou, v objemu stanoveném EU
 - b) povinnost orgánů státní moci a správy mít povinně účet u centrální banky
 - c) povinně vytvářené pohledávky komerčních bank u centrální banky
 - d) horní hranici objemu úvěrů, které mohou komerční banky získat od centrální banky
 - e) úvěrové kontingenty, které centrální banka stanovuje komerčním bankám

3. Dilema centrální banky znamená, že banka nemůže současně sledovat žádoucí úroveň
 - a) výše inflace a reálného produktu
 - b) platební bilance a úrokové míry
 - c) měnového kurzu a nominálního produktu
 - d) úrokové míry a inflace
 - e) množství peněz v oběhu a úrokové míry

Další studijní zdroje:

HELÍSEK, M. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3. str. 240 - 260.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-255-1. str. 649 - 681.

PAVELKA, T. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 80-86175-58-4. str. 196 - 217.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-0590-3. str. 531 - 552.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 265 - 285.

12. kapitola: Fiskální politika

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s vymezením veřejných financí
- s fiskální a rozpočtovou politikou
- s příjmovou a výdajovou stránkou státního rozpočtu
- s účinností diskretních opatření a s působením automatických stabilizátorů
- s multiplikátorem vládních nákupů
- s Lafferovou křivkou
- s obsluhou státního dluhu

Klíčová slova:

veřejné finance, státní rozpočet, fiskální funkce státu, bilance příjmů a výdajů, daně přímé (důchodové, majetkové), daně nepřímé (spotřební daně, cla, DPH), vládní nákupy, transferové platby, dotace, subvence, saldo rozpočtu, státní závěrečný účet, rozpočtové provizorium, diskretní opatření, automatické stabilizátory, multiplikátor vládních výdajů, vytěšňovací efekt, Lafferova křivka, cyklický deficit, strukturální deficit, fiskální dividenda, expanzivní a restriktivní fiskální politika

Metodika výkladu:

Ve smíšené ekonomice má stát řadu funkcí (viz 2. kapitola) a pro jejich plnění potřebuje disponovat vlastními finančními prostředky. Tyto prostředky jsou označovány za veřejné finance a jejich využití je realizováno v rámci fiskální politiky. Fiskální politika je nástrojem vlády a jejím cílem je zajištění makroekonomické stability ekonomiky. Nejdůležitějším prvkem veřejných rozpočtů je státní rozpočet, který představuje bilanci příjmů a výdajů státu. Podrobně si popíšeme příjmovou a výdajovou stránku státního rozpočtu. Upozorníme na problém rozpočtového deficitu a veřejného dluhu.

Rozpočtovou politiku uskutečňuje ministerstvo financí a fiskální politiku vláda. Fiskální politika záměrně využívá plánovaný schodek nebo deficit státního rozpočtu k dosažení makroekonomických cílů (viz magický čtyřúhelník). Opatření fiskální politiky ovlivňují chování ekonomických subjektů na nabídkové i poptávkové straně ekonomiky. Ve svém souhrnu ve většině zemí působí proti cyklickým výkyvům. Z nástrojů fiskální politiky jsou

za nejefektivnější považovány státní nákupy zboží a služeb, proto si ukážeme jejich vliv na ekonomiku pomocí multiplikátoru vládních výdajů. V této souvislosti se vrátíme k problematice deficitu státního rozpočtu a upozorníme na nebezpečný strukturální deficit. Výklad uzavřeme zamyšlením nad státním dluhem.

Studijní text:

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 22.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

12.1 Veřejné rozpočty, státní rozpočet

Státní rozpočet představuje **ústřední prvek soustavy veřejných rozpočtů**. Ve smíšených ekonomikách je v současné době jeho prostřednictvím **přerozdělována 1/3 (USA) až cca 50 % (Švédsko) celkového HDP**. Podíl veřejných výdajů na HDP výrazně vzrostl v průběhu 20. století, protože:

- ✓ roste význam veřejných statků v demokratických společnostech;
- ✓ hospodářský rozvoj (podporovaný růstem produktivity práce) vede k růstu důchodů na obyvatele, což umožňuje vybrat více finančních prostředků na daních a využít je na financování státních aktivit, zejména v sociální oblasti;
- ✓ v zájmu spravedlivého rozdělování důchodů je požadováno intenzivnější přerozdělování (stát má zajistit určitou životní úroveň pro všechny občany);
- ✓ sílí tlaky zájmových skupin a bují státní byrokracie.

Soustava veřejných rozpočtů je tvořena rozpočty ústředních a místních vlád (státní rozpočty, rozpočty municipalit, nadnárodní rozpočet v případě členství v EU), rozpočty hospodařícími s povinnými odvody (fondy zdravotního pojištění a sociálního pojištění), rozpočty veřejných (státních) podniků (např. pošt, železnic) a neziskových organizací.

Státní rozpočet je centralizovaný peněžní fond, který stát tvoří imperativně, na základě svého mocenského postavení a prostřednictvím zákonných norem. Část svých příjmů získává i neimperativně – ekonomicky, např. emisí státních cenných papírů.

Návrh státního rozpočtu v ČR sestavuje Ministerstvo financí.⁶ Vláda ho projedná a předloží ke schválení do Parlamentu ČR. Schválením v Parlamentu se státní rozpočet stává **závazným finančním plánem** a má formu zákona. Po uplynutí rozpočtového období (jeden rok) předkládá vláda Parlamentu ke schválení **státní závěrečný účet**, tj. zprávu o plnění rozpočtu (její součástí je i návrh na uhrazení deficitu, pokud vznikl).

12.2 Struktura státního rozpočtu

Z účetního hlediska je státní rozpočet **bilancí, která se skládá ze strany příjmů a ze strany výdajů** (graf 22.1).

Příjmy státního rozpočtu tvoří především přímé a nepřímé daně a nedaňové příjmy.

Daň je povinná, zákonem určená platba do veřejného rozpočtu. Platí je ekonomické subjekty v předepsané výši a ve stanovené lhůtě. Jde o platby nenávratné, neúčelové (jsou součástí celkových příjmů veřejného rozpočtu), neekvivalentní (poplatník nemá nárok na protihodnotu ve výši odpovídající platbě) a pravidelně se opakující

Přímé daně odčerpávají část peněžních důchodů jednotlivých daňových poplatníků; patří sem (*uved'te příklady*):

- *Daně důchodové:* _____
- *Daně majetkové:* _____

Nepřímé daně zdaňují spotřebu výrobků a služeb. Tyto daně zkracují peněžní důchody firem i domácností až při jejich použití, tj. při nákupu zboží a služeb. Nepřímé daně **odvádějí do státního rozpočtu plátcí daně** (výrobní nebo obchodní organizace), **ale platí je poplatníci** (koneční spotřebitelé) **v ceně nakupovaného zboží a služeb**. Mezi nepřímé daně patří (*uved'te příklady*):

- *Spotřební daně:* _____
- *Cla:* _____
- *Daň z přidané hodnoty:* _____

⁶ Na rozdíl od hospodaření soukromých subjektů, jejichž výdaje se řídí podle příjmů, je ve veřejném hospodaření uplatňován jiný přístup: příjmy se řídí podle výdajů.

Nedaňové příjmy státního rozpočtu představují různé poplatky, zdravotní pojištění, příspěvky na sociální zabezpečení, příjmy plynoucí ze snížení aktiv vlády (prodej majetku), splátky poskytnutých úvěrů, přijaté úroky, příjmy z pronájmu.

Výdaje státního rozpočtu ovlivňují celkovou (agregátní) poptávku dvojím způsobem:

- a) **přímo (G)**, vláda nakupuje zboží a služby;
- b) **zprostředkovaně (TR)**, vláda poskytuje transferové platby obyvatelstvu, subvence, dotace.

Ve struktuře výdajů státního rozpočtu postupně **klesá podíl výdajů na vládní nákupy a roste podíl transferových plateb obyvatelstvu**. V řadě zemí představuje významnou položku státních výdajů i vyplacený úrok z veřejného dluhu.

Peněžní prostředky na výdajové straně státního rozpočtu mají obvykle následující věcnou strukturu.

- ✓ **Vládní nákupy**, tzn. na nákup zboží a služeb pro zajištění veřejných statků státem (jde o financování školství, zdravotnictví, armády, policie, veřejné správy).
- ✓ **Peněžní transfery pro obyvatelstvo**, které mají sociální charakter (jde o podpory, dávky, příspěvky).
- ✓ **Dotace na výrobu některých produktů** (např. zemědělských), na krytí ztráty státních podniků (např. v ČR na ztráty Českých drah), na ekologické škody.
- ✓ **Dotace do rozpočtů nižších vládních úrovní, do rozpočtů samosprávy** (např. rozpočty obcí) **a do mimorozpočtových fondů** (např. v ČR do rozpočtů zdravotních pojišťoven za některé občany).

Celkové hospodaření státu může skončit jako:

- přebytkové ($TA > G + TR$), vzniká **rozpočtový přebytek**,
- deficitní ($TA < G + TR$), vzniká **rozpočtový deficit**.

Rozpočtový deficit je financován výpůjčkami v podobě dluhopisů, které jsou nakupovány domácími subjekty (domácnosti, podniky, banky) nebo zahraničními subjekty (zahraniční dluh vlády). Poskytnutí přímého úvěru od centrální banky na krytí deficitu státního rozpočtu

je ve většině zemí zákonem zakázáno. Centrální banka může nakupovat státní dluhopisy pouze na sekundárním trhu (proto je centrální banka ve většině zemí na vládě nezávislá). Opakovaný rozpočtový deficit je hlavním faktorem vzniku (nebo růstu) **veřejného dluhu**. Stát v konsolidované ekonomice představuje bonitního dlužníka s velkou kredibilitou. Státní cenné papíry jsou vždy splaceny ve stanoveném termínu (jejich výnos je jistý), bez ohledu na to, jaký je výsledek hospodaření státu.

12.3 Nástroje fiskální politiky

Fiskální politika je záměrná činnost vlády využívající státního rozpočtu k regulaci peněžních vztahů mezi státem a ostatními ekonomickými subjekty s cílem stabilizovat makroekonomický vývoj země. Vznik fiskální politiky souvisí s hledáním východisek z hospodářské krize v letech 1929 - 1933. **Tvůrcem koncepce fiskální politiky**, která využívá stabilizační funkce veřejných financí, byl **J. M. Keynes**.

V systému fiskální politiky je vývoj ekonomiky ovlivňován změnami ve struktuře příjmů i výdajů státního rozpočtu a plánováním jeho salda. Na rozdíl od **rozpočtové politiky** (jejím cílem je vyrovnaný státní rozpočet) fiskální politika záměrně využívá plánovaný schodek či přebytek státního rozpočtu k dosažení stanovených makroekonomických cílů. **Opatření fiskální politiky** mohou mít charakter **jednorázové změny** (rozhodnutí příslušného státního orgánu) nebo mohou **působit dlouhodobě**, automaticky na základě předem stanovených pravidel. Podle toho, jak je konkrétní fiskální politika prosazována a poté prováděna, rozlišujeme dvě skupiny nástrojů.

- 1) **Diskrétní zásahy**, jde o záměrná (nespojité) opatření založená na jednorázovém rozhodnutí. Uveďte příklad: _____
- 2) **Automatické stabilizátory**. Tyto nástroje samy o sobě nevyvolávají změny v ekonomickém systému, pouze na ně reagují a ovlivňují tak přizpůsobovací procesy v ekonomice. Uveďte příklad: _____

Na str. 444 je uveden příklad rozdílu mezi záměrným zásahem a vestavěným stabilizátorem, uveďte obdobný příklad: _____

Standardně používaným záměrným opatřením je **zvýšení vládních výdajů na nákup zboží a služeb**. Účinek tohoto fiskálního impulsu na agregátní poptávku a celkový produkt vyjadřuje výdajový multiplikátor. S modelem multiplikátoru jsme se seznámili při sledování vlivu investic na přírůstek produktu (viz 4. kapitola). Přírůstek vládních výdajů vyvolává obdobný

multiplikační efekt jako dodatečná jednotka investic. Výchozí vládní nákup ekonomického statku uvede do pohybu řetězec následných výdajů. **Multiplikátor vládních výdajů** udává, o kolik se zvýší produkt, jestliže státní nákupy (G) vzrostou o jednotku. Má obdobný tvar jako investiční multiplikátor, tedy: $1/1 - MPC$.

Přírůstek HDP vyvolaný zvýšením vládních nákupů vypočteme podle vzorce:

$$\Delta HDP = \Delta G \cdot \frac{1}{1 - MPC}$$

Účinky dodatečných výdajů jsou v učebnici ilustrovány příkladem (str. 446) a zároveň graficky zobrazeny (graf 22.3). V příkladu jsou celkové výdaje zvýšeny o vládní výdaje ($AD = C + I + \Delta G$) a celkový produkt Q_1 se posunul do objemu Q_2 . Z grafu je přitom zřejmé, že zvýšení celkového produktu je větší, než byl přírůstek vládních výdajů. Zvětšování vládních výdajů samo o sobě může mít na ekonomiku příznivý vliv (pokud pomíneme inflační tlaky), ovšem problémová je ta skutečnost, že zdrojem těchto výdajů jsou především daně. Růst daňové zátěže působí na ekonomiku bezesporu nepříznivě a podle některých názorů může až eliminovat příznivý efekt vládních výdajů.

Stimulace agregátní poptávky fiskální expanzí ve svých důsledcích způsobuje také zvýšení úrokové míry. Zvýšení úrokové míry vyvolá proces omezování agregátní poptávky po ekonomických statcích, tzv. vytěšňovací efekt. Vysoké úroky odradí domácnosti od nákupů a firmy omezí své investiční aktivity.

Vestavěné stabilizátory oslabují výkyvy v koupěschopné poptávce. V období hospodářského růstu, kdy průvodním jevem „přehřívající se“ ekonomiky je rychlý růst nominálních důchodů, tlumí progresivní daně poptávku tím, že jsou uplatňovány relativně vyšší daňové sazby a zvyšuje se daňový základ. V recesi dochází ke stagnaci a poklesu průměrných příjmů. Lidé tak se svými důchody zůstávají v nižších daňových pásmech s nižšími daňovými sazbami. Daňové zatížení se snižuje a úroveň spotřební aktivity lidí je

„udržována“ výplatou podpor v nezaměstnanosti apod. Tímto způsobem je bráněno výraznému poklesu agregátní poptávky, k jakému docházelo dříve při neexistenci vestavěných stabilizátorů.

Daňová progresivita je politiky považována za "trestání úspěšných". Nízké daně podle jejich názoru motivují k podnikání a obyvatelstvo má možnost zvyšovat svoje úspory. Tento názor podporuje Lafferova křivka (graf 22.5). V této souvislosti je používán argument, že nízké daně lidé "rádi platí", že větší výdělků vedou k většímu pracovnímu úsilí, což způsobí, že daňové příjmy státu budou po snížení daňových sazeb vyšší.

V důsledku používání vestavěných stabilizátorů vzniká **cyklický deficit státního rozpočtu**. Vestavěné stabilizátory v období ekonomické expanze vytvářejí přebytek na straně příjmů a v období recese je s jejich fungováním spojen vznik deficitu. Z dlouhodobého hlediska je státní rozpočet udržován vyrovnaný, protože průběžně dochází ke kompenzaci cyklických deficitů rozpočtovými přebytky v období vzestupu ekonomiky.

Pro růst veřejného dluhu je nebezpečný **strukturální deficit**, který vzniká jako důsledek dlouhodobé stimulace agregátní poptávky ze strany státu (snížení daňových sazeb, dodatečné zvýšení výdajů státního rozpočtu). Strukturální deficit je definován jako deficit státního rozpočtu, který vzniká na úrovni potenciálního produktu a při přirozené míře nezaměstnanosti. Ekonomika si tzv. „žije nad poměry“, to znamená, že dlouhodobě spotřebovává více, než vytváří.

Deficit státního rozpočtu bývá považován za nežádoucí a pozitivně je hodnocen vyrovnaný nebo přebytkový rozpočet. Z hospodářského vývoje jednotlivých zemí se ale nedá prokázat přímý vztah mezi vznikem dluhu a úspěchy či úpadkem určité země.

Veřejný dluh, jenž vznikl v důsledku vysokých výdajů státu na infrastrukturu (dálnice, telekomunikace), modernizaci výroby, rozvoj vědy a školství, vede k multiplikovanému růstu celé ekonomiky. Zvýšení produktu a důchodu potom umožňuje rychlejší růst příjmů státního rozpočtu, a tak lze vyrovnat veřejné finance v relativně krátkém čase. Naopak, pokud bylo vyrovnaného nebo přebytkového rozpočtu dosaženo za cenu „úspor“ (zanedbání rozvojových programů, odložení rekonstrukcí, oprav apod.), vzniká nebezpečí mnohonásobně větších výdajů v budoucnosti, při velkých ztrátách ve vztahu k potenciálnímu produktu.

Fiskální politika je prováděna jako:

- **expanzivní**, uskutečňuje se snižováním daní nebo cestou růstu vládních výdajů a vede k růstu AD a tím k růstu objemu důchodu a produktu;
- **restriktivní** je realizována zvyšováním daní nebo snižováním vládních výdajů a vede k poklesu AD a tím k poklesu objemu důchodu a produktu.

Shrnutí kapitoly:

Státní rozpočet je ústředním prvkem soustavy veřejných rozpočtů. Z účetního hlediska jde o bilanci příjmů a výdajů státu, která musí být vždy vyrovnaná. Státní rozpočet je finančním plánem vlády. Jeho schválení v parlamentu je složitou politickou otázkou, protože jeho jednotlivé položky na příjmové i výdajové straně, ovlivňují chování všech ekonomických subjektů v zemi.

Příjmy státního rozpočtu tvoří přímé daně (důchodové, majetkové), nepřímé daně (spotřební daně, cla, DPH), nedaňové příjmy (poplatky, příjmy z prodeje majetku) a v případě financování státního dluhu i příjmy z prodeje státních dluhopisů. Výdaje státního rozpočtu rozdělujeme do dvou skupin, na státní nákupy a tzv. transferové platby. Rozdíl mezi příjmy a výdaji státu označujeme za saldo rozpočtu. Pokud je toto saldo deficitní, musí být uhrazeno výpůjčkami v podobě dluhopisů.

Fiskální politika prostřednictvím přerozdělovacích procesů stabilizuje ekonomický vývoj země. Využívá přitom státní rozpočet, který reguluje peněžní vztahy mezi státem a ostatními ekonomickými subjekty. Značná část opatření fiskální politiky má podobu tzv. diskretních opatření, jejichž cílem jsou úpravy v příjmové a výdajové straně státního rozpočtu. Od tzv. vestavěných stabilizátorů se očekávají anticyklické efekty. Multiplikátor vládních výdajů jsme použili k ilustraci pozitivních, ale i negativních důsledků fiskální politiky (vytěšňovací efekt).

Deficit státního rozpočtu, resp. státní dluh, představuje zásadní celospolečenský problém. Pokud přesáhne "únosný" podíl na HDP, potom musí být použita restriktivní fiskální politika, která obvykle vede ke stagnaci ekonomiky.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Tzv. fiskální funkce státu v ekonomické oblasti jsou: _____
alokační; redistribuční; stabilizační;
2. Mezi nepřímé daně patří: _____ daň silniční; spotřební daně; daň z převodu nemovitostí; cla;
3. Automatický stabilizátor: _____ působí proti směru ekonomického cyklu; oslabuje výkyvy v koupěschopné poptávce; je příkladem diskrétní politiky;
4. Mezi vládní transfery započítáváme: _____ fiskální dividendu; sociální dávky a podpory obyvatelstvu; financování školství, armády, policie;

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Do systému veřejných financí nepatří rozpočty municipalit a státem vytvořené účelové fondy. P/N
2. Pokud se daně rovnají vládním výdajům, státní dluh bude nulový. P/N
3. Nepřímé daně zdaňují spotřebu výrobků a služeb. P/N
4. Správní poplatky, příspěvky na sociální zabezpečení a příjmy plynoucí ze snížení aktiv vlády zahrnujeme mezi nedaňové příjmy státního rozpočtu. P/N
5. Ekonomická teorie nedoporučuje zvyšovat agregátní poptávku snížením daní. P/N
6. Představitelé ekonomie nabídky tvrdí, že snížení vysokých daňových sazeb motivuje k podnikání a snižuje úspory obyvatelstva. P/N
7. V důsledku používání vestavěných stabilizátorů vzniká cyklický deficit státního rozpočtu. P/N

C) Kvizové otázky:

1. Mezi příjmy státního rozpočtu nepatří:
 - a) spotřební daně
 - b) úrok z veřejného dluhu
 - c) daň z přidané hodnoty
 - d) důchodové a majetkové daně
 - e) nedaňové příjmy

2. Státní rozpočet představuje:
 - a) představuje závazný finanční plán státu
 - b) je centralizovaný peněžní fond, který stát tvoří imperativně a prostřednictvím zákonných norem
 - c) má formu zákona
 - d) je bilancí, která se skládá ze strany příjmů a ze strany výdajů
 - e) všechny odpovědi jsou správné

3. Podstata multiplikátoru státních výdajů spočívá v tom, že:
 - a) zvýšení státních výdajů o jednotku zvýší HDP o více než o jednotku
 - b) zvýšení státních výdajů o jednotku zvýší agregátní poptávku více než o jednotku
 - c) zvýšení státních výdajů o jednotku sníží agregátní poptávku o více než o jednotku
 - d) zvýšení státních výdajů o jednotku sníží HDP o více než o jednotku
 - e) zvýšení státních výdajů o jednotku nemá vliv na vývoj HDP

4. Expanzivním nástrojem fiskální politiky je:
 - a) růst příjmů do státního rozpočtu
 - b) snížení zdanění

- c) zvýšení zdanění
- d) zvýšení cel u exportovaného zboží
- e) snížení cel u importovaného zboží

Další studijní zdroje:

HELÍSEK, M. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3. str. 261 - 282.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-255-1. str. 614 - 648.

PAVELKA, T. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 80-86175-58-4. str. 218 - 244.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 481 - 501.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 195 - 232.

Korespondenční úkol za 3. modul:

1. Popište hospodářskou politiku realizovanou v ČR v uplynulých dvou letech.
2. Charakterizujte její účinnost z hlediska podnikatelského sektoru.

Poznámka: Minimální rozsah textu jsou tři strany.

Správné výsledky 1. modulu

1. kapitola:

A) Vyberte správnou odpověď:

- a) Co se má vyrábět
- b) Trh, vládní příkazy
- c) služby výrobních faktorů

B) Přiřaďte k jednotlivým pojmům odpovídající vymezení:

Správné odpovědi: 1d; 2e; 3c; 4f; 5h; 6i; 7b; 8a; 9k; 10g;

C) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2P; 3N; 4N; 5P; 6N; 7N; 8N; 9P; 10P;

D) Kvizové otázky:

Správné odpovědi: 1d; 2c; 3a; 4c; 5d; 6b;

E) Úkoly a odpovědi:

Odpověď na 1): Domácnosti umisťují úspory na finančních trzích (depozita v bankách, nákup cenných papírů) a firmy si půjčují tyto úspory v podobě úvěrů na financování investic. Vláda si na těchto trzích vypůjčuje peněžní prostředky na pokrytí deficitního rozpočtu, event. sem umisťuje svoje úspory.

Odpověď na 2): Východiskem jsou Vaše znalosti o tržním mechanismu, které jste získali v kurzu mikroekonomie a graf 4.1 na str. 67. Výsledkem střetu nabídky a poptávky na trhu zboží je vznik určité ceny. Ta představuje informaci, podle které se řídí kupující i prodávající. Pokud cena neuhradí výrobcům náklady, budou alokovat svoje zdroje na výrobu jiného zboží. Vysoká cena odradí zákazníky od nákupu zboží. Na trhu tak neustále vznikají dvě varianty - převis nabídky, který vede k poklesu ceny a převis poptávky, který vyvolává zvýšení ceny. Tímto způsobem cenový systém vytváří podněty pro chování spotřebitelů a výrobců. Zároveň jeho prostřednictvím dochází k rozdělování důchodů, což jsou výnosy za služby výrobních faktorů.

Odpověď na 3): Domácnosti v modelu (i v realitě) vystupují jako vlastníci výrobních faktorů. Firmy si najímají služby těchto zdrojů na trzích výrobních faktorů a používají je k produkci ekonomických statků. Vyrobené zboží a služby nabízejí domácnostem na trzích finální produkce. Domácnosti získávají důchody za služby výrobních faktorů. Tyto důchody použijí na nákup ekonomických statků na finálních trzích. V koloběhu mohou vzniknout dva problémy - pokud firmy vyrobí produkci, kterou domácnosti nebudou chtít koupit, a když domácnosti část svých důchodů uspoří. V obou případech bude základní princip koloběhu porušen.

Odpověď na 4): Stát plní regulační funkci prostřednictvím soustavy veřejných rozpočtů. Příjmy státu tvoří daně (v modelu je platí pouze domácnosti), do nichž započítáváme i výběr povinného zdravotního a sociálního pojištění. Získané příjmy stát "vrací" zpět do ekonomiky v podobě vládních nákupů a transferových plateb. Z makroekonomického hlediska lze konstatovat, že stát tímto způsobem přerozděluje důchody. Jestliže jsou výdaje státu větší než jeho příjmy, potom si musí vypůjčit potřebné prostředky na finančních trzích. Zde jsou umístovány úspory, jejichž zdrojem jsou důchody, které domácnosti dostávají za služby výrobních faktorů. I v tomto případě tedy jde o přerozdělování důchodů.

2. kapitola

A) vyberte správnou odpověď:

- a) A. Smith
- b) vznik monopolů
- c) vystupuje proti vysokému zdanění příjmů

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2P; 3N; 4P; 5P; 6N; 7N;

C) Kvizové otázky:

Správné odpovědi: 1b; 2b; 3d; 4d,e;

D) Úkoly a odpovědi:

Odpověď na 1): Smith věřil v schopnost trhu uspokojit zájmy jednotlivců, protože trh "řídí neviditelná ruka", která dokáže odstranit disproporce. Stát podle jeho názoru má pouze dohlížet na fungování trhu, tj. vystupovat jako "noční strážník". Zároveň má ochraňovat zemi před vnějším nepřítelem, udržovat spravedlnost a zajišťovat chod veřejných zařízení.

J. Keynes považoval tržní mechanismus za nestabilní a směřující ke krizovým poklesům. Požadoval stimulaci agregátní poptávky prostřednictvím veřejných výdajů. Stát má podle jeho názoru plnit funkci "lékaře u lože nemocného" a provádět protikrizová opatření.

3. kapitola

A) Vyberte správnou odpověď:

- a) výrobní
- b) výdajovou

- c) celkovou sumu důchodů
- d) nominální produkt

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1N; 2N; 3N; 4P; 5P; 6N; 7P;

C) Kvizové otázky:

Správné odpovědi: 1a; 2c; 3e;

D) Úkoly a odpovědi:

Odpověď na 1):

- a) výdaje domácností na spotřebu
- b) investiční výdaj
- c) výdaje na spotřebu
- d) vládní nákup
- e) investiční výdaj
- f) čistý export (export služeb)

Odpověď na 2):

Výstup české firmy bude evidován v HDP slovenska a v HNP ČR.

4. kapitola

A) Vyberte správnou odpověď:

1. autonomní spotřebu, indukovanou spotřebu
2. investice
3. když je produkt stejný jako agregátní poptávka

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2P; 3N; 4N; 5N; 6P; 7P;

C) Kvizové otázky:

Správné odpovědi: 1b; 2d;

D) Úkoly a odpovědi:

Odpověď na 1: Použijeme identity platné pro dvousektorovou ekonomiku:

$$C + I = Y \rightarrow C + 300 = 1400 \rightarrow C = 1100$$

$$C + S = Y \rightarrow 1100 + S = 1400 \rightarrow S = 300$$

Odpověď na 2: $S = -200 + 0,2Y$

Správné výsledky 2. modulu

5. kapitola:

A) Vyberte správnou odpověď:

1. s výrobní kapacitou země
2. ceny a mzdy nelze považovat za úplně pružné
3. za vytváření peněžních iluzí

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2N; 3P; 4N; 5N; 6N; 7N;

C) Kvizové otázky

Správné odpovědi: 1e; 2d;

D) Úkoly a odpovědi

Odpověď na 1:

Křivka agregátní poptávky má negativní sklon ze tří důvodů: efekt bohatství, efekt zahraničního obchodu, efekt úrokové sazby. **Efekt bohatství** ukazuje, jak cenová hladina ovlivňuje kupní sílu. Pokud cenová hladina vzroste, potom reálná hodnota peněz klesne. Znamená to, že zvýšení cenové hladiny snížilo agregátní poptávku. Při poklesu cenové hladiny se kupující cítí být bohatší a začnou nakupovat více statků. **Efekt zahraničního obchodu** se projevuje přenosem poptávky z domácího trhu na trhy zahraniční a naopak.

Zvýšení českých cen zvýší cenu českých výrobků vzhledem k zahraničním výrobkům. Spotřebitelé a firmy proto nakupují méně českých výrobků a více zahraničních. Při snížení českých cen se projevuje opačná tendence. Pohyb cenové hladiny tak pomocí zahraničního obchodu zvyšuje nebo snižuje agregátní poptávku po domácí produkci. **Efekt úrokové míry** vychází z toho, že zvýšení cenové hladiny zvýší úrokovou míru, protože množství reálných půjček se pravděpodobně sníží. Čím větší je úroková míra, tím více jsou lidé nuceni snížit výdaje a firmy investice. Při nízké úrokové míře dochází k opačnému procesu a subjekty poptávají více. Ve svém souhrnu uvedené efekty vedou při pohybu cenové hladiny k snížení nebo zvýšení agregátní poptávky. V zásadě jde o pohyb po křivce.

6. kapitola:

A) Vyberte správnou odpověď:

1. jsou silnice, dálnice, železnice
2. všechny nabídky jsou správné!!!
3. Rostowa
4. dodatečné výrobní zdroje

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2N; 3P; 4N; 5P; 6P; 7N;

C) Kvizové otázky:

Správné odpovědi: 1c; 2b; 3d,e; 4c,d; 5c;

7. kapitola

A) Vyberte správnou odpověď:

1. 1825
2. všechny nabídky jsou správné!!!
3. kontrakce
4. změny v zásobách

5. všechny nabídky jsou správné

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1N; 2P; 3P; 4P; 5P; 6P;

C) Kvizové otázky:

Správné odpovědi: 1d,e; 2cd;

8. kapitola

A) Vyberte správnou odpověď:

1. symbolickými penězi
2. všechny nabízené odpovědi jsou správné
3. žádná z nabízených odpovědí není správná
4. banka se snaží minimalizovat rizika, kterým musí čelit při své činnosti
5. je citlivá na úrokovou míru

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2N; 3P; 4N; 5N; 6P; 7N;

C) Kvizové otázky:

Správné odpovědi: 1d; 2d;

Správné výsledky 3. modulu

9. kapitola:

A) Vyberte správnou odpověď:

4. o akcelerující inflaci

5. nominální HDP/reálný HDP
6. dvojciferným ročním tempem
7. všechny nabídky jsou správné

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1N; 2P; 3P; 4P; 5N; 6P; 7N; 8P; 9N; 10P;

C) Kvizové otázky

Správné odpovědi: 1e; 2c; 3c;

10. kapitola

A) Vyberte správnou odpověď:

1. poptávky po zaměstnání
2. registrovanou nezaměstnanost
3. frikční nezaměstnanost
4. všechny nabídky jsou správné

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2N; 3N; 4P; 5P; 6N; 7P;

C) Kvizové otázky

Správné odpovědi: 1d; 2c;

11. kapitola

A) Vyberte správnou odpověď:

1. všechny nabídky jsou správné
2. samostatně rozhodovat o monetární politice
3. pravidla likvidity; úrokové a úvěrové limity a stropy

4. nákupem a prodejem státních obligací

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1P; 2N; 3P; 4P; 5N; 6N; 7N;

C) Kvizové otázky

Správné odpovědi: 1d; 2c; 3e;

12. kapitola

A) Vyberte správnou odpověď:

1. všechny nabídky jsou správné
2. spotřební daně, cla
3. působí proti směru ekonomického cyklu, oslabuje výkyvy v koupěschopné poptávce
4. sociální dávky a podpory obyvatelstvu

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

Správné odpovědi: 1N; 2N; 3P; 4P; 5N; 6N; 7P;

C) Kvizové otázky

Správné odpovědi: 1b; 2e; 3a; 4b;

Studijní opora pro předmět EK 013 Makroekonomie pro potřeby kombinovaného studia na
Vysoké škole hotelové v Praze 8, spol. spol. s r. o.

Zveřejněno v elektronické podobě na adrese:

ISBN 978-80-87411-26-1